USTAZ NAB

Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnal / International Informational Scientific and Methodological Journal / Международный информационный научно-методический журнал

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-сарапшы

Қарағанды облысы, Балқаш қаласы, «Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ

- *«Адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, мінез деген нәрселермен озады.»*
- *«Білгеніңді үйрету – шынайы білімнің белгісі.»*

Айтқұлова Гүлшара Серікқызы

№6(10) (2026 ж. Маусым/Июнь 2026 г.)

International Informational Scientific and Methodological Journal
Международный информационный научно-методический журнал
Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnal

"USTAZ HAB" Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnalynyń
№6(10) (2026 j. Maýsym) shyǵarylymy. Выпуск №6(10) (Июнь 2026 г.)
международного информационного научно-методического журнала «USTAZ HAB».
Issue No. 6(10) (June 2026) of the International Informational
Scientific and Methodological Journal «USTAZ HAB».

" Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnaly Nur-Sultan qalasynda Qazaqstan Respýblıkasynyń Aqparat jáne Qoǵamdyq damý mınıstrliginiń Aqparat komıteti 2023 jylǵy 20 aqpandaǵy Merzimdi baspasóz basylymyn, aqparattyq agenttikti jáne jelilik basylymdy esepke qoıý týraly kýáligi № KZ40VPY00064978 berilgen. "
Taralý aýmaǵy: Halyqaralyq, alys jáne jaqyn shet elder.
"USTAZ HAB" jýrnaly aıyna 1 ret jaryq kóredi.

TAQYRYPTYQ BAǴYTY:
bilim berý salasyndaǵy oqý-ádistemelik, ǵylymı-tájirıbelik, aqparattyq -saraptamalyq, pedagogıkalyq ınovasıalyq tájirıbelerdi taratý boıynsha materıaldar jarıalaý.

REDAKSIA ALQASY
Bas redaktor:/Glavnyı redaktor: Baıandy Erlan
Dúısenbekova B.N. – bıologıa ǵylymdarynyń kandıdaty, qaýymdastyrylǵan profesor, Qaraǵandy medısına ýnıversıteti
Dúzbaeva N.M. – bıologıa ǵylymdarynyń kandıdaty, qaýymdastyrylǵan profesor, Akademık E.A. Bóketov atyndaǵy Qaraǵandy ýnıversıteti
Kaskarbaeva B.B. – pedagog-sheber
Qasqabaeva F.S. – pedagog-sheber
Esenova Sh.B. – pedagog-zertteýshi
Imanbek Á.O. – jaratylystaný ǵylymdarynyń magıstri
Alshynov A.Á. – jaratylystaný ǵylymdarynyń magıstri
Korektor / korektor: Kákish Merei Ertaıqyzy
Jaýapty hatshy / otvetstvennyı sekretar: Esbergenov Aıdyn Ardaquly

Materıaldardyń anyqtyǵyna avtorlar jaýapty bolady.
Redaksıa materıaldardy qabyldamaýǵa quqyly.

"USTAZ HAB" aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnalynyń avtorlarǵa arnalǵan erejelerimen QR-kodty skanerleý arqyly tanysa alasyz.

The publication periodicity is 1 times a month.

CERTIFICATE
about registration No. KZ40VPY00064978

Issued by the Information Committee of the Ministry of Culture and Information of the Republic Kazakhstan

THEMATIC DIRECTION:
publication of materials on the dissemination of educational, methodological, scientific, practical, informational, analytical, pedagogical innovative experience in the field of education.

EDITORIAL BOARD
Editor-in-chief: Bayandy Yerlan
Duissenbekova B. N. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda Medical University
Duzbaeva N. M. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda University named after Academician E. A. Buketov
Kaskarbaev B. B. -Master teacher
Kaskabayeva F. S.-teacher-master
Yesenova Sh.B.-teacher-researcher
Imanbek A. O.-Master of Natural Sciences
Alshynov A. A.-Master of Natural Sciences
Proofreader: Kakish Merey Yertaevna
Executive Secretary:
Esbergenov Aydin Ardakovich

The authors are responsible for the accuracy of the materials. The editorial board reserves the right to reject the materials.

Периодичность издания — 1 раз в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ40VPY00064978

Выдано Комитетом информации Министерства Культуры и информации Республики Казахстан

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Главный редактор: Баянды Ерлан
Дуйсенбекова Б. Н. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, медицинский университет Караганды
Дузбаева Н. М. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова
Каскарбаева Б. Б.-педагог-мастер
Каскабаева Ф. С.-педагог-мастер
Есенова Ш. Б.-педагог-исследователь
Иманбек А. О.-магистр естественных наук
Алшынов А. А.-магистр естественных наук
Корректор: Какиш Мерей Ертаевна
Ответственный секретарь:
Есбергенов Айдын Ардакович

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

С правилами для авторов информационного научно-методического журнала "USTAZ HAB" вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.
You can familiarize yourself with the rules for authors of the information scientific and methodological journal "USTAZ HAB" by scanning the QR code.

Mazmuny / Содержание / Contents

Ирискулова Ш.К. Изготовление крема из слизи улитки: формулировка и технологии косметического применения 5
Ирисметова А.А. «Жел, күн, су: жаңартылатын энергияға қадам» 8
Даулетова Г.А. Жасанды интеллект технологиялары арқылы сөз таптарын оқыту 11
Бейсембаева А.Б. Оқушылардың азаматтық және патриоттық тәрбиесін қалыптастыру әдістемесі 15
Ахметова К.К. Steam және зерттеу жұмыстары арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту 19
Шегебай Г.Ә. Мектеп психологы- ғажап мамандық 23
Сейтаева Д.С. Lesson study – бастауыш сыныптағы оқыту сапасын жетілдірудің тиімді тетігі 27
Бегимова Ж.А. «Мектепке дейінгі білім беруде XXI ғасыр дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктері» 30
Шынболатқызы Б. «Алтын сақа ертегісі» 33
Кожахметова А.Г. Развитие коммуникативных качеств младших школьников посредством игры 35
Аманжол А. Smart Speaking: жасанды интеллектпен интерактивті диалогтар арқылы оқушылардың ағылшын тіліндегі айтылым дағдыларын дамыту 43
Кузембаева М.К. Өзбекәлі Жәнібеков: көрнекті қоғам қайраткері 46
Өрлеу Ш. География пәні арқылы оқушылардың экологиялық сауаттылығын дамыту 48
Адамбекова М.К. Бала біздің болашағымыз 51
Амангелді Л. Жасыл өлкем - Орал 52
Айбосынова С.Қ. Қазақстандық білім беру парадигмасындағы «Адал азамат» көзқарасы және «Біртұтас тәрбие» жүйесінің аксиологиялық мәні мен педагогикалық тетіктері 55
Жантас А.Б. Интеграция технологий искусственного интеллекта в процесс обучения иностранным языкам: возможности и языковая специфика 59
Анарбек Ж.Н., Мырзаділ Е.Е., Агибаева А.К. Қант қызылшасының өнімділігіне тыңайтқыштарды қолданудың әсері 63
Айтмағанбетова Ә.С. Цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың тұлғалық дамуын қалыптастырудағы мұғалімнің педагогикалық ықпалы 67

Ирискулова Шахина Кахрамановна
Химия пәні оқытушысы
Анвар Исмаилов атындағы кәсіптік колледжі
Қазақстан, Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Ақсукент ауылы

ИЗГОТОВЛЕНИЕ КРЕМА ИЗ СЛИЗИ УЛИТКИ: ФОРМУЛИРОВКА И ТЕХНОЛОГИИ КОСМЕТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ

Аннотация: В настоящее время наблюдается рост спроса на натуральные косметические средства. Люди всё чаще отдают предпочтение экологически чистым и эффективным продуктам без химических добавок для ухода за кожей. Одним из таких средств являются кремы для лица на основе слизи улитки. В данном исследовательском проекте рассматриваются свойства слизи, полученной от ахатиновых улиток, формулировка крема и его влияние на кожу. Слизь улитки содержит биополимеры, гликопротеины, аминокислоты и минеральные вещества. Эти компоненты способствуют поддержанию водного баланса кожи, защищают от агрессивного воздействия внешней среды и ускоряют регенерацию кожи. Исследования показывают, что антиоксидантные свойства слизи нейтрализуют свободные радикалы, замедляя старение кожи.

Ключевые слова: слизь улитки, ахатина, натуральная косметика, формулировка крема, зелёная химия, гипоаллергенный продукт.

Ахатиновые улитки – это крупные наземные моллюски, наиболее известный вид – Achatina fulica, происходящий из тропических регионов Африки. Эти улитки могут достигать длины до 20–25 см и веса до 300 грамм. Их раковина спиралевидная, прочная и полосатая. Ахатины предпочитают высокую влажность и тёплую температуру, поэтому для их содержания в домашних условиях необходим террариум. Они питаются преимущественно растительной пищей (огурцы, морковь, листья), а также получают кальций из яичной скорлупы или сепии. Ахатины являются гермафродитами, то есть каждая улитка обладает как мужскими, так и женскими половыми органами, что облегчает их размножение. В последние годы слизь этих улиток широко используется в медицине и косметологии.

Состав и свойства слизи улитки

Слизь улитки – это не только механически, но и биохимически активное вещество. Она содержит ряд важных соединений, благоприятно влияющих на кожу:

Аллантоин – восстанавливает клетки кожи, способствует заживлению ран.

Гликолевая кислота – удаляет омертвевшие клетки, улучшает структуру кожи.

Коллаген и эластин – повышают упругость кожи.

Природные антибиотики – обладают противовоспалительным действием.

Аминокислоты и витамины – питают кожу.

На основе этих компонентов использование слизи улитки для создания натурального крема становится всё более популярным. В результате исследования был разработан крем на основе слизи улитки, безопасный для организма человека и не наносящий вреда окружающей среде.

Компоненты для приготовления натурального крема

Крем состоит из трёх фаз: водной, масляной и активных веществ.

Слизь улитки – природный биологически активный компонент, восстанавливающий и омолаживающий кожу.

Кокосовое масло, гель алоэ вера, натуральный мёд – растительные компоненты, смягчающие, увлажняющие и успокаивающие кожу.

Эфирное масло лаванды – природный ароматизатор с антисептическим эффектом.

Cosgard – экологически чистый консервант с биоразлагаемыми свойствами.

Эмульгатор (Olivem 1000) – объединяет водную и масляную фазы, получен из оливкового масла, не содержит синтетических добавок.

Ксантановая камедь – природный полисахарид, загуститель и гелеобразователь.

Витамины A и E – обновляют клетки кожи, сохраняют влагу, обладают антиоксидантными свойствами.

D-пантенол – участвует в процессе клеточного обновления кожи.

Гипоаллергенность и безопасность крема

Крем на основе слизи улитки считается гипоаллергенным, то есть вероятность возникновения аллергии крайне низка. Основные компоненты – слизь улитки, натуральные масла (ши, кокос) и D-пантенол – биологически совместимы с кожей и редко вызывают раздражение или аллергические реакции. В составе крема отсутствуют часто вызывающие аллергию вещества – искусственные ароматизаторы, красители, парабены и сульфаты. Перед производством каждый компонент проходит дерматологический контроль и in vitro тестирование, что подтверждает его пригодность даже для чувствительной кожи. Крем рекомендуется для использования детьми и людьми с чувствительной кожей. Однако, учитывая индивидуальные особенности, перед первым применением рекомендуется провести тест на небольшом участке кожи.

Применение крема

Крем используется для восстановления кожи, увлажнения и уменьшения признаков старения. Перед применением кожу необходимо тщательно очистить от жира и загрязнений. Крем наносится ежедневно утром и вечером. Небольшое количество крема наносится кончиками пальцев на лицо, шею или другие необходимые участки, мягко массируя кожу. Для лучшего впитывания рекомендуется массировать кожу круговыми движениями в течение 1–2 минут. Для области вокруг глаз требуется специальная инструкция, так как эта зона особенно чувствительна. После полного впитывания крема, при необходимости, можно нанести солнцезащитное средство или декоративную косметику. Для достижения наилучшего результата рекомендуется использовать крем непрерывно в течение 4–6 недель. Эффективность крема обусловлена активными компонентами слизи улитки – коллагеном, эластином, гликолевой кислотой и природными пептидами, которые способствуют обновлению кожи.

Экологическая устойчивость и принципы зелёной химии

Крем, созданный на основе слизи улитки, соответствует принципам зелёной химии – направлен на использование экологически безопасных процессов и веществ, не наносящих вреда здоровью человека и окружающей среде. Слизь улитки – природный, возобновляемый биологический ресурс. Процесс её получения не причиняет вреда улиткам, проводится без стресса для них, что обеспечивает этичное и устойчивое производство. В составе крема отсутствуют синтетические красители, парабены и сульфаты, а используемые эмульгаторы и консерванты являются биоразлагаемыми и биологически совместимыми. Кроме того, при производстве крема потребление энергии минимально, а количество отходов сведено к минимуму. Таким образом, данный косметический продукт не только натуральный и

безопасный, но и поддерживает устойчивую систему производства, не наносящую вреда окружающей среде.

Заключение:Крем на основе слизи улитки – одно из эффективных и экологически безопасных средств в современной косметологии. В статье подробно рассмотрена технология приготовления крема из натурального сырья, в частности, слизи улиток Achatina. Биологически активные компоненты слизи – гликопротеины, гиалуроновая кислота, пептиды и антиоксиданты – благоприятно влияют на кожу: увлажняют, обновляют, уменьшают воспаления и замедляют признаки старения. Результаты исследования подтверждают, что слизь улитки в составе косметических средств способствует улучшению общего состояния кожи. Используемые компоненты (Olivem 1000, ксантановая камедь, D-пантенол, витамины А и Е) экологически безопасны, биологически совместимы с кожей и не вызывают аллергии. Формулировка крема соответствует принципам зелёной химии, направлена на использование возобновляемых природных ресурсов и минимизацию вреда окружающей среде. Кроме того, гипоаллергенность и дерматологическая безопасность продукта обеспечивают его широкое применение. Крем рекомендуется для использования подростками, пожилыми людьми и людьми с различными типами кожи. Результаты исследования подтверждают косметический потенциал слизи улитки, позволяя рассматривать её как перспективный компонент для создания натуральных биокосметических продуктов. В целом, данная научная статья демонстрирует возможность создания эффективных, безопасных и устойчивых косметических средств на основе натурального сырья. Такой подход является важным шагом в развитии экологически чистого производства и безопасных средств ухода за кожей.

Список использованной литературы

1. Әбілқайырова, А. Ш. (2021). Химический состав косметических средств. – Алматы: Қазақ университеті.

2. Дүйсембаева, Н. А. (2022). Основы неорганической и органической химии. – Нур-Султан: Издательство «Фолиант».

3. Pavon, I., et al. (2019). Слизь улитки: свойства и применение в регенерации кожи. Journal of Cosmetic Dermatology, 18(6), 1626–1632.

4. EcoCert Greenlife. (2020). COSMOS-стандарт для органической и натуральной косметики. [https://www.cosmos-standard.org]

5. Smith, C. & Walters, P. (2021). Натуральные эмульгаторы в косметических формулах. Cosmetic Science Review, 29(4), 45–52.

6. Khan, M., et al. (2020). Антиоксидантный и антивозрастной потенциал слизи улитки в топических формулах. International Journal of Pharmaceutics, 590, 119876.

7. Министерство здравоохранения Республики Казахстан. (2020). Правила

Ирисметова Азиза Адилжановна
Физика-математика пәні оқытушысы
Анвар Исмаилов атындағы кәсіптік колледжі
Қазақстан, Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Ақсукент ауылы

«ЖЕЛ, КҮН, СУ: ЖАҢАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГИЯҒА ҚАДАМ»

XXI ғасыр – жаңартылатын энергия көздерінің ғасыры болуға бет алған кезең. Әлемде энергетикалық ресурстардың сарқылуы, экологиялық мәселелердің ушығуы және жаһандық жылыну — адамзатты жаңа шешімдер іздеуге итермелеп отыр. Сол шешімдердің бірі – **жаңартылатын энергия көздерін** дамыту.

Жаңартылатын энергия дегеніміз — табиғатта үнемі жаңарып отыратын, сарқылмайтын, экологиялық таза энергия көздері. Оларға жел, күн және су энергиялары жатады. Бұл энергия түрлері — табиғи, шексіз әрі қоршаған ортаға зиян келтірмейтін болашақтың энергиясы.

Жобаның өзектілігі: Қазақстанның және әлемнің экологиялық жағдайы, энергетика саласындағы мәселелер. Жел және күн энергиясының артықшылықтары.

Жобаның мақсаты мен міндеттері: Бұл жоба жаңартылатын энергия көздерін біріктіріп, тұрақты және экологиялық таза электр энергиясын өндіруді көздейді. Жоба Қазақстанның жаңартылатын энергия көздерін тиімді пайдалану жолдарын зерттеп, оны өңірлерде жүзеге асыруды мақсат етеді. Жел мен күн энергиясын біріктіріп, тиімді энергия өндіретін құрылғы макетін жасау. Құрылғының принципі мен жұмыс істеу механизмін сипаттау.

Жобаның күтілетін нәтижелері: Экологиялық таза энергия көздерін

біріктірген құрылғы макеті. Жел мен күн энергиясынан алынған энергияның тиімділігін математикалық модельдеу арқылы дәлелдеу. Энергияны жинау және сақтау жүйесінің жұмысын бақылау үшін бағдарлама жасау. Құрылғының экологиялық тиімділігі мен пайдалану мүмкіндіктері.

Маңыздылығы: Экологиялық қауіпсіз; Ұзақ мерзімді перспективада арзан; Энергетикалық тәуелсіздікке жол ашады.

Бұл энергия түрлерін қолдану – болашақ ұрпақ үшін қоршаған ортаны таза сақтаудың ең тиімді жолы.

А. Ғылыми негіздеме (теориялық бөлім):

1. Жел энергиясы – жел қозғалысының кинетикалық энергиясын электр энергиясына айналдыру процесі. Бұл мақсатта арнайы **жел турбиналары** қолданылады. Турбина қалақшаларының қозғалысы генераторды іске қосып, электр тогын өндіреді.

Артықшылықтары:

- Атмосфераға зиянды қалдық бөлмейді;
- Жел қоры сарқылмайды;

- Техникалық қызметі жеңіл.

Кемшіліктері:

- Жел бағыты мен жылдамдығы тұрақсыз;
- Турбиналар орнату құны жоғары;
- Табиғи ландшафты бұзуы мүмкін.

2. Күн энергиясы — күн сәулесінің қуатын пайдаланып, оны **фотоэлектрлік панельдер** арқылы электр энергиясына айналдыру тәсілі. Бұл әдіс әсіресе күн шуақты аймақтарда тиімді.

Артықшылықтары:

- Тыныш жұмыс істейді;
- Экологиялық таза;
- Тұрмыста және ауыл шаруашылығында кең қолданылады.

Кемшіліктері:

- Ауа райына тәуелді;
- Панельдер мен аккумуляторлар құны жоғары;
- Түнде немесе бұлтты күні энергия өндірмейді.

3. Су энергиясы немесе **гидроэнергетика** — өзендер мен су қоймаларының ағысын пайдалану арқылы электр энергиясын өндіру әдісі. Бұл салада **СЭС (су электр станциялары)** жұмыс істейді.

Артықшылықтары:

- Қуаты тұрақты;
- Ұзақ мерзімге жарамды;
- Ауаны ластамайды.

Кемшіліктері:

- Құрылысқа көп қаржы қажет;
- Табиғи су экожүйесіне зиян келтіруі мүмкін.

Қолданылатын математикалық модельдер: Энергияның тиімділігі мен шығу қуатын есептеу үшін қолданылатын математикалық модельдер. Математикалық есептеулер мен формулалар, энергияның көзі және оны сақтап пайдалану әдістері.

Информатика: Жобадағы электр қуатының өндірілуін бақылау үшін қажетті бағдарлама жасау. Параметрлерді (желдің жылдамдығы, күн сәулесінің деңгейі) мониторинг жасау.

Қажетті құралдар мен материалдар:

1. **Жел турбинасы**: Кішкене жел турбиналары, генераторлар, лопастар.
2. **Күн панельдері**: Кішкентай күн панельдері, фотоэлементтер.
3. **Электр жабдықтары**: Кабельдер, аккумуляторлар, инверторлар, қосқыштар.
4. **Математикалық модельдеу құралдары**: MATLAB, Python бағдарламалары, графиктерді құруға арналған бағдарламалар.
5. **Жасауға арналған құралдар**: 3D принтер немесе басқа құрылыс құралдары.

В. Зерттеу және эксперименталды бөлім:

- **Құрылғының дизайны**: Жел және күн энергиясын өндіретін құрылғының жалпы дизайнын анықтау. Макет жасау үшін қажетті материалдар мен құралдарды таңдау.

- **Физикалық эксперименттер**: Жел энергиясын жинау және күн энергиясын алу үшін күн панельдері мен жел турбиналарының жұмысын сынақтан өткізу. Нәтижелерді тіркеу және оларды нақтылау.

- **Математикалық есептеулер**: Энергияның алынуы, тиімділігі және әртүрлі параметрлердің әсері бойынша есептеулер жүргізу. Құрылғының жұмыс істеу тиімділігін бағалау үшін математикалық модельдер қолдану.

- **Информатикада қолданылатын бағдарламалар**: Құрылғының жұмысын бақылауға арналған бағдарлама жасау. Электр қуатын өндірудің графиктерін шығару, мониторинг жасау үшін қажетті алгоритмдер, деректер базасын әзірлеу.

С. Құрылғының макетін жасау:

- **Жел турбинасының макетін жасау**: Жел энергиясын жинау үшін шағын жел турбинасын жасау. Турбина лопастарының бұрыштарын және айналу жылдамдығын есептеу.

● **Күн панелінің макетін жасау**: Күн сәулелерін жинау үшін шағын күн панелін құрастыру. Панельдің тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті бұрыштарды анықтау.

● **Энергияны сақтау жүйесі**: Құрылғыдан алынған энергияны сақтау үшін аккумуляторлар мен конденсаторларды қосу.

D. Эксперимент жүргізу және нәтижелерді талдау:

● **Энергияның өндірілуін тексеру**: Жел мен күн панельдерінің жұмысы нәтижесінде алынған энергияның көлемін өлшеу.

● **Құрылғының жұмыс тиімділігін бағалау**: Жүйенің күн мен желден қанша энергия алатынын анықтау. Математикалық есептеулермен салыстыру.

● **Қоршаған ортаның әсері**: Эксперимент кезінде ауа-райының жағдайы мен маусымдық өзгерістердің энергия өндіруге қалай әсер ететінін тексеру.

E. Жобаның нәтижелерін қорытындылау:

● **Құрылғының тиімділігін бағалау**: Жел мен күн энергиясын біріктірген құрылғының тиімділігі мен оның мүмкіндіктерін нақтылау.

● **Қоршаған ортаға әсері**: Экологиялық тұрғыдан құрылғының пайдалы жағы, оның қоршаған ортаға әсері мен артықшылықтары.

● **Ұсыныстар мен болашақ даму жолдары**: Құрылғының тиімділігін арттыру үшін қолданылатын жаңа технологиялар мен әдістер.

F. Презентация мен қорытынды жұмыс:

● Жоба нәтижелерін ғылыми конференцияларда немесе көрмелерде таныстыру.

● Жасалған макетті көрсету, оның жұмыс істеу принципі туралы қысқаша түсіндіру.

● Жоба бойынша баяндамалар жасау, ғылыми мақалаларда жариялау.

Қорытынды

Қорытындылай келе, жел, күн және су энергиясы – болашақ энергетикасының негізі бола алатын маңызды ресурстар. Оларды пайдалану арқылы біз қоршаған ортаны қорғаймыз, энергия тапшылығы мәселесін шешеміз және экономиканы тұрақты дамуға бағыттаймыз.

Қазақстан үшін бұл сала – үлкен әлеуетке ие бағыт. Табиғи жағдайларымыз жел мен күн энергиясын тиімді пайдалануға қолайлы. Мемлекет пен қоғам болып бұл саланы дамыту – ұлт болашағына қосылған үлес болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Физика оқулығы (9-сынып)
2. Egemen.kz – Жаңартылатын энергия туралы мақалалар
3. https://energo.gov.kz – ҚР Энергетика министрлігінің ресми сайты
4. https://renewableenergy.kz – Қазақстандағы жасыл энергия туралы портал
5. Wikipedia.org – Renewable energy, Wind power, Solar energy, Hydropower

Даулетова Гульжан Абдималиковна
Қазақ тілі мен әдедиеті пәні мұғалімі
Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта білім беретін мектеп
Қазақстан, Шымкент қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ СӨЗ ТАПТАРЫН ОҚЫТУ

Аннотация: мақалада қазақ тілі сабақтарында сөз таптарын оқытуда жасанды интеллект технологияларын қолданудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Қазіргі цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың грамматикалық білімдерін тереңдету, тілдік талдау дағдыларын қалыптастыру және функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатында жасанды интеллект құралдарын пайдаланудың тиімді жолдары сипатталады. Сонымен қатар дербестендірілген оқыту, адаптивті тапсырмалар, интеллектуалды білім беру платформалары және цифрлық кері байланыс жүйелерінің сөз таптарын меңгертудегі мүмкіндіктері талданады. Жасанды интеллект негізіндегі оқыту технологияларының қазақ тілі пәнін оқыту сапасын арттырудағы рөлі айқындалады.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, сөз таптары, қазақ тілі, цифрлық білім беру, инновациялық технологиялар, адаптивті оқыту, функционалдық сауаттылық, тілдік құзыреттілік, дербестендірілген оқыту, білім беру технологиялары.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесі цифрлық трансформация үдерісін бастан кешіруде. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы педагогикалық қызметтің мазмұнына елеулі өзгерістер енгізіп, оқыту әдістерін жаңартуға мүмкіндік беруде. Әсіресе жасанды интеллект технологияларының білім беру саласына енуі оқыту үдерісін ұйымдастырудың жаңа үлгілерін қалыптастыруда. Бүгінгі таңда жасанды интеллект тек техникалық құрал ғана емес, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеретін, оқу нәтижелерін талдайтын және тиімді оқыту траекторияларын ұсынатын интеллектуалды жүйе ретінде қарастырылуда. Осы тұрғыдан алғанда қазақ тілі пәнінде сөз таптарын оқытуда жасанды интеллект мүмкіндіктерін пайдалану өзекті мәселелердің біріне айналып отыр.

Қазақ тілінің грамматикалық жүйесіндегі негізгі ұғымдардың бірі – сөз таптары. Сөз таптарын меңгеру оқушылардың тілдік сауаттылығын қалыптастырып қана қоймай, олардың сөйлеу мәдениетін, жазу дағдыларын және мәтінмен жұмыс жасау қабілеттерін жетілдіреді. Дегенмен тәжірибе көрсеткендей, оқушылар сөз таптарының грамматикалық ерекшеліктерін теориялық тұрғыда меңгергенімен, оларды практикалық қолданыста ажыратуда қиындықтарға тап болады. Осы мәселені шешуде жасанды интеллект технологиялары оқытудың тиімділігін арттыратын маңызды құрал ретінде танылуда.

Жасанды интеллект негізіндегі білім беру жүйелерінің басты ерекшелігі – әр оқушының білім деңгейіне бейімделе алу қабілеті. Дәстүрлі оқытуда барлық оқушыларға бірдей тапсырмалар ұсынылса, жасанды интеллект платформалары әр білім алушының жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқу материалдарын ұсына алады. Мысалы, сөз таптары бойынша қате жіберетін оқушыға қосымша жаттығулар беріліп, оның әлсіз тұстары анықталады. Бұл оқытудың дараландыруына және оқу нәтижесінің жақсаруына ықпал етеді.

Қазақ тілі сабақтарында жасанды интеллект құралдарын қолданудың тиімді бағыттарының бірі – мәтіндік талдау жұмыстарын автоматтандыру. Қазіргі интеллектуалды бағдарламалар мәтіндегі сөздерді автоматты түрде талдап, олардың қай сөз табына жататынын анықтай алады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың өзіндік тексеру жұмыстарын ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оқушы өз жауабын жасанды интеллект ұсынған нәтижемен салыстырып, жіберген қателерін талдай алады. Бұл рефлексиялық дағдылардың қалыптасуына ықпал етеді.

Сөз таптарын оқыту барысында жасанды интеллект негізіндегі чат-боттардың мүмкіндіктері ерекше назар аудартады. Чат-боттар оқушыларға жедел кері байланыс беріп, күрделі грамматикалық ұғымдарды түсіндіре алады. Мысалы, оқушы белгілі бір сөздің қай сөз табына жататынын анықтауда қиналса, жүйе оның сұрағына жауап беріп қана қоймай, түсіндіру жұмыстарын жүргізеді. Мұндай өзара әрекет оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта білім беру тәжірибесінде табиғи тілдерді өңдеу технологиялары кеңінен қолданылуда. Бұл технологиялар қазақ тіліндегі мәтіндерді талдауға, морфологиялық құрылымын анықтауға және грамматикалық ерекшеліктерін саралауға мүмкіндік береді. Сөз таптарын оқыту барысында табиғи тілдерді өңдеу жүйелері арқылы оқушылар әртүрлі мәтіндерді зерттеп, сөздердің грамматикалық қызметін нақты контексте талдай алады. Бұл теориялық білімнің практикалық дағдылармен ұштасуына жағдай жасайды.

Жасанды интеллект технологиялары оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға да ықпал етеді. Қазіргі білім беру жүйесінде грамматикалық білімді жаттап алу жеткіліксіз. Оқушы алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана алуы тиіс. Осы мақсатта жасанды интеллект құралдары мәтін құрастыру, сөйлемдерді редакциялау және тілдік қателерді түзету сияқты тапсырмаларды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұндай жұмыстар оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастырып, практикалық дағдыларын жетілдіреді.

Инновациялық білім беру тәжірибесінде геймификация элементтері жасанды интеллект жүйелерімен үйлестіріліп қолданылуда. Ойын түріндегі тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, сөз таптарын анықтауға арналған интерактивті квесттер, виртуалды жарыстар және деңгейлік тапсырмалар оқушылардың белсенділігін күшейтеді. Жасанды интеллект әр оқушының жетістіктерін бақылап, оның жеке прогресін бағалай алады. Бұл оқыту процесін қызықты әрі нәтижелі етеді.

Сөз таптарын оқыту барысында деректерге негізделген бағалау жүйелерін қолдану да маңызды. Жасанды интеллект платформалары оқушылардың оқу әрекеттерін талдап, олардың жетістіктері мен қиындықтарын анықтайды. Мұғалім осындай аналитикалық мәліметтер негізінде оқыту стратегияларын түзетіп, нақты педагогикалық шешімдер қабылдай алады. Бұл білім сапасын арттырудың тиімді тетіктерінің бірі болып табылады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Жасанды интеллект негізіндегі тапсырмалар оқушыларды салыстыруға, дәлелдеуге, талдауға және қорытынды жасауға үйретеді. Мысалы, мәтіндегі сөздердің грамматикалық қызметін әртүрлі контексте қарастыру арқылы оқушылар тілдік заңдылықтарды терең түсінеді. Бұл олардың аналитикалық ойлауын дамытады.

Жасанды интеллект технологияларын қолдану мұғалімнің рөлін де өзгертеді. Қазіргі педагог білім беруші ғана емес, оқыту процесін ұйымдастырушы, бағыттаушы және кеңесші қызметін атқарады. Мұғалім жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалана отырып, оқушылардың жеке оқу траекторияларын қалыптастырады және олардың шығармашылық белсенділігін қолдайды. Бұл оқыту процесінің сапасын арттырып, білім алушылардың

нәтижелерін жақсартады. Сонымен қатар жасанды интеллект технологиялары инклюзивті білім беруді дамытуға мүмкіндік береді. Әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін арнайы бейімделген тапсырмалар ұсыну арқылы оқытудағы тең мүмкіндіктер қамтамасыз етіледі. Бұл білім беру үдерісінің қолжетімділігі мен тиімділігін арттырады.

Қазақ тілі сабақтарында сөз таптарын оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолдану оқушылардың цифрлық сауаттылығын қалыптастыруға да ықпал етеді. Олар заманауи технологиялармен жұмыс жасауды үйреніп, ақпараттық ортада тиімді әрекет ету дағдыларын меңгереді. Бұл қазіргі қоғам жағдайында маңызды құзыреттердің бірі болып саналады.

Қазіргі білім беру жүйесінде жасанды интеллект технологиялары тек ақпаратты ұсыну құралы ретінде ғана емес, оқушылардың когнитивтік белсенділігін басқаруға мүмкіндік беретін интеллектуалды орта ретінде қарастырылуда. Әсіресе қазақ тілі сабақтарында сөз таптарын оқыту барысында жасанды интеллект оқушылардың ойлау әрекеттерін талдауға, олардың қателесу себептерін анықтауға және жеке оқу қажеттіліктеріне сәйкес ұсыныстар беруге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл білім алушылардың грамматикалық білімді терең меңгеруіне жағдай жасап, оқыту процесінің тиімділігін арттырады.

Соңғы жылдары әлемдік білім беру тәжірибесінде Learning Analytics технологиялары кеңінен енгізілуде. Бұл технология оқушылардың оқу әрекеттері туралы үлкен көлемдегі деректерді жинақтап, талдау жасауға негізделген. Сөз таптарын оқыту барысында мұғалім оқушылардың қай грамматикалық категорияларда жиі қателесетінін, қандай тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болатынын және қай тақырыптарды жақсы меңгергенін нақты анықтай алады. Осындай аналитикалық мәліметтер негізінде оқыту мазмұнын жетілдіру және дербестендірілген қолдау көрсету мүмкіндігі артады.

Жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін семантикалық талдау жүйелері де қазақ тілін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашуда. Семантикалық талдау сөздің тек грамматикалық сипатын ғана емес, оның мәтін ішіндегі мағыналық қызметін де анықтауға мүмкіндік береді. Бұл оқушыларға сөз таптарын механикалық жаттаудан гөрі олардың тілдік қызметін терең түсінуге жағдай жасайды. Мысалы, бір сөздің әртүрлі контексте әртүрлі мағыналық реңкке ие болуын талдау арқылы оқушылар тілдің икемділігі мен байлығын тереңірек түсіне бастайды.

Қазақ тілі сабақтарында жасанды интеллект көмегімен жүзеге асырылатын интеллектуалды мәтін құрастыру технологияларының мүмкіндіктері де ерекше назар аудартады. Мұндай жүйелер оқушыларға белгілі бір сөз таптарын пайдалана отырып мәтін құрастыруға, сөйлем құрылымдарын жетілдіруге және грамматикалық қателерді түзетуге көмектеседі. Бұл тәсіл оқушылардың теориялық білімдерін практикалық әрекетпен ұштастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар мәтін жазу барысында оқушының шығармашылық қабілеттері де дамиды.

Қазіргі таңда әлемдік білім беру жүйесінде «адаптивті контент» ұғымы кеңінен қолданылуда. Адаптивті контент дегеніміз – оқушының білім деңгейіне қарай автоматты түрде өзгеретін оқу материалы. Сөз таптарын оқыту барысында жасанды интеллект әр оқушының дайындық деңгейін анықтап, сәйкес тапсырмалар ұсына алады. Мысалы, жоғары деңгейдегі оқушыларға күрделі синтаксистік құрылымдармен жұмыс ұсынылса, бастапқы деңгейдегі білім алушыларға сөздерді топтастыру және қарапайым талдау тапсырмалары беріледі. Мұндай сараланған оқыту білім сапасының артуына ықпал етеді.

Заманауи зерттеулер жасанды интеллекттің метатанымдық дағдыларды дамытудағы мүмкіндіктеріне ерекше назар аударуда. Метатаным – адамның өз ойлау әрекетін бақылауы және бағалауы. Жасанды интеллект арқылы орындалған тапсырмалардан кейін оқушылар өз әрекеттеріне талдау жасап, қателерінің себептерін анықтап, келесі қадамдарын жоспарлауға үйренеді. Бұл өздігінен білім алу мәдениетінің қалыптасуына негіз болады.

Сөз таптарын оқытуда виртуалды ассистенттердің қолданылуы да маңызды жаңалықтардың бірі болып табылады. Виртуалды ассистенттер тәулік бойы қолжетімді болып, оқушылардың сұрақтарына жауап береді, қосымша түсіндірмелер ұсынады және грамматикалық жаттығуларды орындауға көмектеседі. Мұндай қолдау оқушылардың сабақтан тыс уақытта да білімдерін жетілдіруіне мүмкіндік береді.

Қазақ тілін оқытуда генеративті жасанды интеллект технологияларының әлеуеті де жоғары. Генеративті модельдер белгілі бір тақырып бойынша мысалдар құрастырып, сөз таптарына байланысты түрлі деңгейдегі тапсырмалар әзірлей алады. Мұғалімдер бұл мүмкіндікті оқу материалдарын дайындауда, сараланған тапсырмалар құрастыруда және шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыруда тиімді пайдалана алады. Нәтижесінде оқыту мазмұнының әртүрлілігі артып, білім алушылардың қызығушылығы күшейеді.

Осылайша, жасанды интеллект технологиялары арқылы сөз таптарын оқыту қазақ тілі пәнін оқытудың сапасын арттырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Интеллектуалды жүйелер оқытуды дараландырып, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, функционалдық сауаттылығын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар олар мұғалімнің кәсіби қызметін жетілдіріп, білім беру процесінің тиімділігін арттырады. Сондықтан жасанды интеллект технологияларын қазақ тілі сабақтарына ғылыми негізде енгізу қазіргі білім беруді жаңғыртудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Роберт И.В. Цифровая трансформация образования: теория и практика. – Москва: ФЛИНТА, 2024. – 312 с.
2. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2021. – 368 с.
3. Хуторской А.В. Дидактика цифровой школы. – Санкт-Петербург: Питер, 2023. – 384 с.
4. Босова Л.Л. Цифровые образовательные технологии в современной школе. – Москва: БИНОМ, 2022. – 256 с.
5. Асмолов А.Г. Образование личности в эпоху цифровой трансформации. – Москва: Просвещение, 2024. – 348 с.
6. Загвязинский В.И. Теория обучения и воспитания. – Москва: Юрайт, 2022. – 314 с.
7. Сысоев П.В. Искусственный интеллект в языковом образовании. – Москва: ИНФРА-М, 2024. – 276 с.

ОБУЧЕНИЕ ЧАСТЯМ РЕЧИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Аннотация. В статье рассматриваются научно-методические основы применения технологий искусственного интеллекта при обучении частям речи на уроках казахского языка. В условиях современного цифрового образования описываются эффективные способы использования инструментов искусственного интеллекта с целью углубления грамматических знаний учащихся, формирования навыков языкового анализа и развития функциональной грамотности. Кроме того, анализируются возможности персонализированного обучения, адаптивных заданий, интеллектуальных образовательных платформ и систем цифровой обратной связи в процессе усвоения частей речи. Определяется роль технологий обучения на основе искусственного интеллекта в повышении качества преподавания казахского языка.

Ключевые слова: искусственный интеллект, части речи, казахский язык, цифровое образование, инновационные технологии, адаптивное обучение, функциональная грамотность, языковая компетентность, персонализированное обучение, образовательные технологии.

Бейсембаева Акмарал Бакетовна
Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары
Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп-гимназиясы
Қазақстан, Шымкент қаласы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа. Мақалада оқушылардың азаматтық және патриоттық тәрбиесін қалыптастырудың педагогикалық негіздері қарастырылады. Қазіргі қоғам жағдайында азаматтық жауапкершілігі жоғары, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін және қоғамдық өмірге белсенді қатысатын тұлға тәрбиелеу білім беру жүйесінің басым бағыттарының бірі болып табылады. Мақалада азаматтық-патриоттық тәрбиені ұйымдастырудың тиімді әдістері мен формалары, оқу және тәрбие үдерісіндегі тәжірибелік жұмыстардың ерекшеліктері сипатталады.

Түйінді сөздер: азаматтық тәрбие, патриоттық тәрбие, ұлттық құндылықтар, әлеуметтік жауапкершілік, тәрбие жұмысы, тұлға қалыптастыру.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану жағдайында жас ұрпақтың азаматтық санасын қалыптастыру және патриоттық тәрбиесін жетілдіру мәселесі ерекше маңызға ие болып отыр. Мемлекеттің тұрақты дамуы мен қоғамның өркендеуі ең алдымен ел тағдырына жауапкершілікпен қарайтын, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін және қоғамдық өмірге белсенді араласатын азаматтарды тәрбиелеумен тікелей байланысты.

Қазақстан Республикасының білім беру саясаты жас ұрпақты отансүйгіштікке, ұлттық бірегейлікті сақтауға және азаматтық жауапкершілікке тәрбиелеуді негізгі басымдықтардың бірі ретінде қарастырады. Осыған байланысты мектептегі тәрбие жұмысының мазмұны оқушылардың азаматтық ұстанымын қалыптастыруға, олардың құқықтық мәдениетін дамытуға және ұлттық құндылықтарды бойына сіңіруге бағытталуы тиіс.

Қазіргі мектеп тәжірибесінде азаматтық және патриоттық тәрбие оқу пәндері, сыныптан тыс жұмыстар, әлеуметтік жобалар және қоғамдық іс-шаралар арқылы жүзеге асырылады. Дегенмен бұл бағыттағы жұмыстардың нәтижелілігі тәрбие үдерісін ғылыми негізде ұйымдастыруға, тиімді әдіс-тәсілдерді таңдауға және оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеруге байланысты.

Мақаланың мақсаты – оқушылардың азаматтық және патриоттық тәрбиесін қалыптастырудың тиімді әдістемелік жолдарын анықтау және оларды білім беру тәжірибесінде қолдану ерекшеліктерін көрсету.

Мақаланың міндеттері:

– азаматтық және патриоттық тәрбиенің мәнін айқындау.

– тәрбие жұмысын ұйымдастырудың тиімді әдістерін сипаттау.

– ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу жолдарын көрсету.

– тәжірибеде қолданылатын заманауи технологиялардың тиімділігін талдау.

ӘДІСТЕМЕ

Оқушылардың азаматтық және патриоттық тәрбиесін қалыптастыру – ұзақ мерзімді, жүйелі және мақсатты ұйымдастырылатын педагогикалық үдеріс. Бұл бағыттағы жұмыстардың тиімділігі қолданылатын әдістердің мазмұнына, оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескеруге, сондай-ақ тәрбие жұмысының үздіксіздігіне байланысты болады. Сондықтан азаматтық-патриоттық тәрбиені ұйымдастыру барысында дәстүрлі және инновациялық әдістерді үйлесімді қолдану маңызды.

Азаматтық және патриоттық тәрбие ең алдымен тұлғаға бағытталған педагогикалық тәсілге негізделеді. Бұл тәсіл әрбір оқушыны жеке тұлға ретінде қабылдап, оның қызығушылықтарын, қажеттіліктерін және өмірлік ұстанымдарын ескеруді көздейді. Тәрбие жұмысының мазмұны оқушылардың азаматтық жауапкершілігін, әлеуметтік белсенділігін және ұлттық құндылықтарға деген құрметін қалыптастыруға бағытталады.

Азаматтық-патриоттық тәрбиені жүзеге асырудың негізгі әдістерінің бірі – түсіндіру және сендіру әдісі. Бұл әдіс арқылы оқушыларға азаматтық борыш, патриотизм, ұлттық бірегейлік, құқықтық мәдениет сияқты ұғымдардың мәні түсіндіріледі. Түсіндіру барысында тарихи деректерді, өмірлік мысалдарды және көрнекті тұлғалардың өнегелі қызметін пайдалану тәрбиелік ықпалдың тиімділігін арттырады.

Тәрбие жұмысында пікірталас және диалог әдістерінің маңызы ерекше. Пікірталас оқушылардың өз көзқарасын қалыптастыруына, оны дәлелдей алуына және қоғамдық мәселелерге сыни тұрғыдан қарауына мүмкіндік береді. Әсіресе жоғары сынып оқушыларымен жүргізілетін азаматтық-патриоттық жұмыстарда бұл әдіс тиімді нәтиже береді. Оқушылар ел болашағы, ұлттық құндылықтар, құқықтық мәдениет және әлеуметтік жауапкершілік мәселелері бойынша өз пікірлерін білдіру арқылы азаматтық ұстанымдарын қалыптастырады.

Жобалық оқыту технологиясы азаматтық және патриоттық тәрбиені жүзеге асырудың заманауи құралдарының бірі болып табылады. Жоба барысында оқушылар нақты әлеуметтік мәселелерді зерттеп, қоғамдық маңызы бар жұмыстарды жүзеге асырады. Мысалы, туған өлкенің тарихи ескерткіштерін зерттеу, ұлттық мұраны насихаттау немесе қайырымдылық акцияларын ұйымдастыру жобалары оқушылардың әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді.

Тәрбие жұмысында тәжірибелік әрекет әдістері де кеңінен қолданылады. Волонтерлік қызмет, экологиялық акциялар, қоғамдық іс-шараларға қатысу арқылы оқушылар азаматтық құндылықтарды тәжірибе жүзінде меңгереді. Мұндай жұмыстар оқушылардың қоғамдық өмірге белсенді араласуына мүмкіндік беріп, олардың патриоттық сезімдерін нақты іс-әрекет арқылы қалыптастырады.

Ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие әдістемесінде халықтық педагогика элементтерін қолдану маңызды орын алады. Қазақ халқының салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, мақал-мәтелдері, ұлттық ойындары мен тарихи тұлғалардың өнегелі өмір жолдары тәрбие жұмысының мазмұнын байытады. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы оқушылардың туған жерге, ана тіліне және мәдени мұраға деген құрметі қалыптасады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану қазіргі тәрбие жұмысының ажырамас бөлігіне айналды. Бейнефильмдер, деректі материалдар, интерактивті презентациялар, виртуалды экскурсиялар және цифрлық білім ресурстары азаматтық-патриоттық тәрбиенің мазмұнын жаңғыртып, оның тартымдылығын арттырады. Цифрлық ресурстар арқылы оқушылар тарихи оқиғалар мен ұлттық мұра туралы ақпараттарды көрнекі түрде қабылдайды.

Азаматтық және патриоттық тәрбиені ұйымдастыруда мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығы ерекше маңызға ие. Ата-аналардың қатысуымен өткізілетін тәрбиелік іс-шаралар, ұлттық мерекелер, кездесулер және бірлескен жобалар оқушылардың құндылықтық бағдарларын нығайтады. Мектеп пен отбасының бірлескен әрекеті тәрбиелік ықпалдың тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар тәрбие жұмысында рефлексия әдісін қолдану маңызды. Рефлексия оқушылардың өз әрекеттерін, көзқарастарын және азаматтық ұстанымдарын бағалауына мүмкіндік береді. Бұл әдіс олардың өзіндік санасының қалыптасуына және жауапкершілік деңгейінің артуына ықпал етеді.

Оқушылардың азаматтық және патриоттық тәрбиесін қалыптастыру әдістемесі тұлғаға бағытталған, ұлттық құндылықтарға негізделген және заманауи педагогикалық технологиялармен толықтырылған кешенді жүйе болып табылады. Мұндай жүйелі жұмыс оқушылардың азаматтық санасын, патриоттық сезімін және әлеуметтік белсенділігін дамытуға мүмкіндік береді.

ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ

Оқушылардың азаматтық және патриоттық тәрбиесін қалыптастыру бағытындағы жұмыстар Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп-гимназиясында тәрбие жұмысының негізгі бағыттарының бірі ретінде жүйелі түрде жүзеге асырылып келеді. Тәрбие үдерісін ұйымдастыру барысында оқушылардың жас ерекшеліктері, қызығушылықтары және қазіргі қоғамның талаптары ескеріліп, тәрбиелік іс-шаралардың мазмұны ұлттық құндылықтар мен жалпыадамзаттық қағидалар негізінде құрылады.

Мектеп тәжірибесінде азаматтық және патриоттық тәрбиені қалыптастыру мақсатында тәрбие сағаттары, кездесулер, танымдық жобалар, патриоттық акциялар, қайырымдылық шаралары және қоғамдық маңызы бар іс-шаралар тұрақты өткізіледі.

Тәрбие жұмысының маңызды бағыттарының бірі – мемлекеттік мерекелер мен атаулы күндерге арналған іс-шараларды ұйымдастыру. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күні, Республика күні, Конституция күні, Жеңіс күні және Наурыз мерекесі аясында түрлі мәдени-танымдық бағдарламалар өткізіледі. Мұндай іс-шаралар оқушылардың ел тарихын құрметтеуіне, мемлекетке деген мақтаныш сезімін қалыптастыруға және ұлттық бірегейлікті нығайтуға ықпал етеді.

Мектепте өткізілетін «Менің Отаным – Қазақстан», «Тәуелсіздік – тұғырым», «Ерлік – елге мұра», «Ұлттық құндылықтар – ұлт болашағы» тақырыптарындағы тәрбие сағаттары оқушылардың тарихи танымын кеңейтіп, патриоттық сезімдерін дамытуға мүмкіндік береді. Сабақтар барысында тарихи деректер, архивтік материалдар, бейнежазбалар және интерактивті тапсырмалар қолданылады.

Практикалық жұмыстардың тиімді түрлерінің бірі – әлеуметтік жобалар ұйымдастыру. Мектеп оқушылары түрлі экологиялық, қайырымдылық және қоғамдық жобаларға белсенді қатысады. «Таза Қазақстан», «Қамқор жүрек», «Ардагерлерді ардақтайық» сияқты акциялар барысында оқушылар нақты әлеуметтік мәселелерді шешуге атсалысып, қоғамдық жауапкершілік тәжірибесін меңгереді. Мұндай жұмыстар азаматтық белсенділікті қалыптастырудың тиімді құралы ретінде өз нәтижесін көрсетуде.

Патриоттық тәрбиені дамытуда «Жас Ұлан» және «Жас Қыран» ұйымдарының жұмысы маңызды рөл атқарады. Ұйым мүшелері мектептің қоғамдық өміріне белсенді араласып, түрлі бастамалар мен жобаларды жүзеге асырады. Олардың қатысуымен өткізілетін кездесулер, форумдар және көшбасшылық сабақтары оқушылардың азаматтық көзқарасын қалыптастыруға оң әсер етеді.

Тәжірибе барысында волонтерлік қызметке ерекше көңіл бөлінеді. Волонтерлік жұмыстар оқушылардың адамгершілік қасиеттерін, жауапкершілік сезімін және қоғамға пайдалы болуға деген ұмтылысын дамытады. Әсіресе әлеуметтік қолдауды қажет ететін азаматтарға көмек көрсету, экологиялық сенбіліктерге қатысу және қайырымдылық акцияларын ұйымдастыру оқушылардың әлеуметтік тәжірибесін байытады.

Мектепте ата-аналармен бірлескен жұмыстар да жүйелі түрде жүргізіледі. Отбасы тәрбиесі мен мектеп тәрбиесінің сабақтастығын қамтамасыз ету мақсатында дөңгелек

үстелдер, семинарлар, тренингтер және ұлттық құндылықтарды насихаттауға арналған іс-шаралар ұйымдастырылады.

Практикалық жұмыстар барысында ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктері де тиімді пайдаланылады. Тарихи деректі фильмдер, виртуалды экскурсиялар, электронды презентациялар және цифрлық платформалар арқылы өткізілген іс-шаралар оқушылардың қызығушылығын арттырып, тәрбиелік материалдарды сапалы меңгеруіне жағдай жасайды.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде оқушылардың мемлекеттік рәміздерге құрметі артты, ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығы күшейді, қоғамдық жұмыстарға қатысу белсенділігі жоғарылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазіргі қоғамның даму жағдайында оқушылардың азаматтық және патриоттық тәрбиесін қалыптастыру білім беру ұйымдарының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Азаматтық жауапкершілігі жоғары, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін, қоғамдық өмірге белсенді араласатын тұлғаны тәрбиелеу мемлекеттің тұрақты дамуы мен ұлттық қауіпсіздігінің маңызды кепілі болып саналады.

Зерттеу барысында азаматтық және патриоттық тәрбиенің тиімділігі оның жүйелі, мақсатты және кешенді ұйымдастырылуына байланысты екендігі анықталды. Тәрбие үдерісінде ұлттық құндылықтарды дәріптеу, тарихи сананы қалыптастыру, әлеуметтік белсенділікті дамыту және қоғамдық жауапкершілікті арттыру бағытындағы жұмыстардың маңызы зор.

Практикалық тәжірибе көрсеткендей, тәрбие сағаттары, әлеуметтік жобалар, волонтерлік қызмет, патриоттық акциялар, мәдени-танымдық іс-шаралар және мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығы оқушылардың азаматтық және патриоттық құндылықтарын дамытуда жоғары нәтижелер береді. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану азаматтық-патриоттық тәрбиенің мазмұнын жаңғыртып, тәрбиелік ықпалдың сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Цифрлық ресурстарды, интерактивті әдістерді және жобалық оқыту технологияларын қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып, тәрбиелік жұмыстардың нәтижелілігін күшейтеді.

Қорытындылай келе, азаматтық және патриоттық тәрбие – тұлғаның рухани, адамгершілік және әлеуметтік дамуының маңызды құрамдас бөлігі. Сондықтан бұл бағыттағы жұмыстарды білім беру ұйымдарында жүйелі түрде жетілдіру, ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбиелік ортаны қалыптастыру және мектеп, отбасы, қоғам арасындағы өзара ынтымақтастықты нығайту бүгінгі күннің өзекті міндеттерінің бірі болып қала береді.

Қолданылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Біртұтас тәрбие бағдарламасы. – Астана, 2023.
3. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
4. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
5. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы: Рауан, 2018.
6. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Эверо, 2019.
7. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 2016.
8. Әлжанова Н.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

Ахметова Кенжеш Кенжебаевна
Биология пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
Жамбыл обылысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданының білім бөлімінің
«Александр Пушкин атындағы орта мектеп» КММ
Жамбыл облысы Байзақ ауданы Базарбай ауылы

STEAM ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Білім беру жүйесіндегі заманауи талаптар. Қазіргі білім беру жүйесі оқушыларға тек дайын білім берумен шектелмей, олардың өз бетінше ойлауын, ақпаратты талдауын және өмірде қолдана алу қабілетін дамытуға бағытталған. Заманауи талаптарға сәйкес оқыту үдерісінде инновациялық технологиялар, зерттеу жұмыстары және пәнаралық байланыс кеңінен қолданылуда. Мұндай тәсілдер оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып, білімді тәжірибеде тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Оқушылардың сыни ойлау қабілетінің маңызы. Сыни ойлау – ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау және дұрыс шешім қабылдау қабілеті. Бұл дағды оқушыларға түрлі мәселелерді жан-жақты қарастырып, өз пікірін дәлелдеуге үйретеді. Сыни ойлау қабілеті дамыған оқушы жаңа білімді тез меңгеріп, өмірлік жағдайларда тиімді шешім қабылдай алады.

STEAM білім берудің өзектілігі. STEAM білім беру – ғылым, технология, инженерия және математиканы біріктіріп оқытуға негізделген заманауи бағыт. Бұл тәсіл оқушыларды зерттеу жүргізуге, тәжірибе жасауға және нақты мәселелерді шешуге үйретеді. STEAM технологиясы оқушылардың сыни ойлауын, логикалық қабілетін және шығармашылық белсенділігін дамытуда маңызды рөл атқарады.

STEAM білім беру ұғымы және оның ерекшеліктері.STEM білім беру – ғылым, технология, инженерия және математиканы біріктіре отырып оқытуға негізделген заманауи білім беру бағыты. Бұл тәсіл оқушылардың теориялық білімін тәжірибемен байланыстырып, нақты мәселелерді шешуге үйретеді.

STEAM білім берудің басты ерекшелігі – пәнаралық байланыс, практикалық жұмыстар және зерттеу арқылы оқыту.

STEAM түсінігі (Science, Technology, Engineering,Art, Mathematics)

STEAM сөзі төрт негізгі саланың қысқартылған атауы болып табылады:

Science (Ғылым) – табиғат құбылыстарын зерттеу және түсіну;

Technology (Технология) – ғылыми білімді тәжірибеде қолдану;

Engineering (Инженерия) – түрлі құрылғылар мен жобаларды құрастыру және жобалау;

Mathematics (Математика) – есептеу, талдау және логикалық ойлауды дамыту.

Бұл бағыттар бірігіп, оқушылардың жан-жақты дамуына мүмкіндік береді. STEAM білім берудің негізгі принциптері. STEM білім берудің негізгі принциптеріне пәнаралық байланыс,

тәжірибелік және зерттеу жұмыстары, проблеманы шешуге бағытталған тапсырмалар және оқушылардың белсенді қатысуы жатады. Мұнда оқушылар өз бетімен ізденіп, тәжірибе жасап, қорытынды шығарады.

STEAM технологиясының оқу процесіндегі рөлі. STEM технологиясы оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді. Ол оқушылардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін және зерттеушілік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, оқушылардың теориялық білімін практикамен байланыстырып, болашақ мамандықтарға бейімделуіне ықпал етеді. Сыни ойлау қабілеті және оны дамыту жолдары.

Сыни ойлау – оқушылардың ақпаратты терең түсініп, оны талдап, бағалап және дұрыс шешім қабылдай алу қабілеті. Бұл қабілетті дамыту үшін сабақ барысында проблемалық тапсырмалар, пікірталас, зерттеу жұмыстары және жобалық әдістер қолдану тиімді. Мұндай тәсілдер оқушыларды өз ойын еркін жеткізуге және дербес шешім қабылдауға үйретеді, дағдыға айналдырады.

Сыни ойлау ұғымы. Сыни ойлау – ақпаратты жан-жақты қарастырып, талдау, салыстыру, дәлелдеу және қорытынды жасау процесі. Бұл дағды оқушыларға мәселені біржақты емес, бірнеше қырынан қарауға мүмкіндік береді.

Сыни ойлаудың негізгі компоненттері. Сыни ойлаудың негізгі компоненттеріне ақпаратты талдау, логикалық ойлау, дәлелдер келтіру, өз пікірін негіздеу және қорытынды жасау жатады. Бұл компоненттер оқушылардың ойлау қабілетін, білімді саналы түрде меңгеруіне көмектеседі.

Оқушылардың талдау, салыстыру, дәлелдеу дағдыларын қалыптастыру. Оқушылардың талдау, салыстыру және дәлелдеу дағдыларын қалыптастыру үшін сабақта түрлі тапсырмалар, тәжірибелік жұмыстар және зерттеу әдістері қолданылады. Мұндай жұмыстар оқушыларға ақпаратты саралап, өз пікірін дәлелдеуге және негізделген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмыстарының оқушы дамуына әсері. Зерттеу жұмыстары оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, олардың ойлау қабілетін дамытады. Мұндай жұмыстар барысында оқушылар мәселені зерттеп, ақпарат жинап, талдау жасап, қорытынды шығарады. Нәтижесінде оқушылардың сыни ойлауы, шығармашылық қабілеті қалыптасады.

Зерттеу әдісінің мәні. Зерттеу әдісі – оқушылардың белгілі бір мәселені өз бетімен зерттеп, тәжірибе арқылы дәлелдеуіне негізделген оқыту тәсілі. Бұл әдіс ізденуге, сұрақ қоюға, болжам және нәтижесін талдауға үйретеді.

Ғылыми жоба және тәжірибелік жұмыстар. Ғылыми жоба мен тәжірибелік жұмыстар оқушылардың теориялық білімін практикамен ұштастыруға мүмкіндік береді. Оқушылар тәжірибе жасап, бақылау жүргізіп, алынған нәтижелерді салыстырып, қорытынды жасайды. Бұл олардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға, саралай алуларына ықпал етеді. Оқушының өз бетімен білім алу дағдысын қалыптастыру. Зерттеу жұмыстары оқушылардың өз бетімен білім алуына жағдай жасайды. Олар ақпаратты іздеп табуды, оны талдауды және жаңа білімді практикада қолдануды үйренеді. Мұндай дағдылар оқушылардың болашақта білімін үздіксіз жүйелі түрде жетілдіруіне негіз болады.

STEAM және зерттеу жұмыстары арқылы сыни ойлауды дамыту әдістері. Бұл тәсілдер арқылы оқушылар өз бетімен ізденіп, мәселені шешу жолдарын қарастырады. Сабақ барысында түрлі практикалық тапсырмалар мен зерттеу жұмыстары оқушылардың ойлау белсенділігін арттырып, білімді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Проблемалық тапсырмалар. Проблемалық тапсырмалар оқушыларды ойлануға, сұрақ қоюға және мәселенің шешімін іздеуге жетелейді. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар түрлі нұсқаларды қарастырып қана қоймай, өз пікірлерін қорғап, түрлі дәлелдер келтіре отырып дәлелдеуге үйренеді.

Жобалық жұмыс. Жобалық жұмыс барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша зерттеу жүргізіп, өз жобасын ұсынады. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, топпен жұмыс істеу және өз ойын жеткізу дағдыларын қалыптастырады.

Эксперименттік зерттеулер. Эксперименттік зерттеулер оқушылардың теориялық білімін тәжірибе арқылы тексеруге мүмкіндік береді. Тәжірибе жасау барысында оқушылар бақылау жүргізіп, алынған нәтижелерді талдайды және ғылыми қорытынды жасайды.

Талдау және қорытынды жасау. STEAM және зерттеу жұмыстарында алынған мәліметтерді талдау және қорытынды жасау маңызды кезең болып табылады. Бұл оқушыларға деректерді салыстырып, нәтижесінде оқушылардың сыни ойлау қабілеті қалыптасып, ғылыми көзқарасы дамиды.

Практикалық бөлім. Сабақта STEAM элементтері арқылы сыни ойлауды дамыту (ҚМЖ талдауы). Зерттеу жұмысының практикалық бөлігінде 10-сыныпта «Аденозинүшфосфаттың (АТФ) құрылысы мен қызметі» тақырыбы бойынша қысқа мерзімді жоспар негізінде сабақ ұйымдастырылды. Сабақтың мақсаты – оқушыларға АТФ-тың құрылымы мен қызметін түсіндіру ғана емес, сонымен қатар STEAM технологиялары арқылы олардың сыни ойлау, талдау және модельдеу дағдыларын дамыту болды.

1. Сабақтың ұйымдастыру кезеңі. Сабақтың басында оқушыларды «High energy», «Think energy», «Life energy» атты үш топқа бірігу жүзеге асырылды. Топқа бөлу кезінде адам ағзасының түрлі жүйелерінің энергия тұтыну деңгейі негізге алынды. Бұл әдіс оқушыларды бірден тақырыпқа бағыттап, энергияның тіршілік үшін маңызын түсінуге мүмкіндік берді. Сонымен қатар оқушылар арасында өзара ынтымақтастық қалыптасты.

2. Science кезеңі (ғылыми талдау). Бұл кезеңде «Егер ағзада энергия болмаса...» атты себеп-салдар картасы тапсырмасы берілді. Оқушылар жұппен жұмыс жасап, АТФ энергиясының адам ағзасының түрлі жүйелеріндегі рөлін талқылады. Мысалы: ми жұмысы, бұлшықет жиырылуы, жүрек жұмысы, тыныс алу, қан айналым, ас қорыту, иммундық жүйе.

Бұл тапсырма арқылы оқушылар:

- энергияның ағзадағы маңызын түсінді;
- себеп-салдар байланысын анықтады;
- ғылыми тұрғыда пікір айтуға үйренді.

Осылайша, сыни ойлау дағдылары дамыды, себебі оқушылар тек ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны талдап, қорытынды жасады.

3. Technology кезеңі (модельдеу)

Бұл кезеңде оқушылар АТФ молекуласының құрылымын визуалды модель түрінде құрастырды. Модельде келесі элементтер көрсетілді:

- Аденин, рибоза, үш фосфат тобы

Оқушылар түрлі материалдарды (ермексаз, қағаз, таяқшалар, цифрлық құралдар) пайдаланып АТФ молекуласының макетін жасады.

Бұл жұмыс барысында оқушылар:

- молекуланың құрылымын нақты түсінді
- энергия бөлінетін орынды көрсетті
- абстрактілі ұғымды көрнекі түрде бейнелей алды.

Модельдеу тапсырмасы оқушылардың инженерлік және шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік берді

4. Engineering кезеңі (инженерлік модель)

Бұл бөлімде оқушылар АТФ-ты «энергия батареясы» ретінде макеттеді. Әр топ энергия бөліну механизмін түрлі модель арқылы көрсетті:

1-топ – серіппе моделі; 2-топ – магниттік модель; 3-топ – шар моделі

Оқушылар фосфат байланысының үзілуін және сол кезде энергия бөлінетінін тәжірибелік түрде көрсетті.

Бұл тапсырма:

- биологиялық құбылысты механикалық модель арқылы түсіндіруге
- инженерлік ойлауды дамытуға
- теорияны тәжірибемен байланыстыруға мүмкіндік берді.

5. Art кезеңі (шығармашылық ойлау)

«Митохондрия – энергия фабрикасы» тақырыбында оқушылар постер құрып, гипотеза жасады. Олар «Егер АТФ болмаса ағзада не болады?» деген сұраққа жауап іздеді.

Бұл кезеңде оқушылар:

- өз ойларын еркін жеткізді
- ғылыми болжам жасады
- шығармашылық қабілеттерін көрсетті.

6. Math кезеңі (математикалық түсіндіру)

Сабақта АТФ энергиясы математикалық модель арқылы түсіндірілді.

Мысалы: АТФ → АДФ + Р + энергия

Бұл теңдеу қаржылық аналогия арқылы түсіндірілді:

10000 теңге = 5000 + 2000 + 3000

Бұл тәсіл оқушыларға күрделі биохимиялық процесті қарапайым логикалық модель арқылы түсінуге көмектесті.

7. Сабақты бекіту

Сабақ соңында «Case study» әдісі қолданылды.

Оқушыларға өмірлік жағдайлар ұсынылды:

- 24 сағат тамақ ішпеген адам
- 1,5 сағат футбол ойнаған оқушы
- инфекциямен күресіп жатқан ағза

Оқушылар қай жүйелерде энергия көбірек жұмсалатынын талдап, ғылыми тұрғыда жауап берді. Бұл тапсырма білімді өмірмен байланыстыруға және логикалық ойлауды дамытуға мүмкіндік берді.

8. Сабақ нәтижесі

Сабақ барысында қолданылған STEAM әдістері оқушылардың:

- сыни ойлау,зерттеу дағдылары,модельдеу қабілеті,ғылыми талдау, топтық жұмыс, дағдыларын дамытуға ықпал етті.

Практикалық жұмыс нәтижесінде оқушылар АТФ-тың құрылысын ғана емес, оның ағзадағы энергия алмасудағы рөлін терең түсінді.

Қорытындылай келе, Қазіргі білім беру жүйесінде STEAM технологиясы мен зерттеу жұмыстары оқушылардың танымдық қабілетін дамытуда маңызды орын алады. Бұл тәсілдер оқушылардың білімді тек қабылдап қана қоймай, оны талдап, тәжірибеде қолдануына мүмкіндік береді. Нәтижесінде оқушылардың сыни ойлау қабілеті, шығармашылық белсенділігі және зерттеушілік дағдылары қалыптасады. STEAM технологиясының тиімділігі

STEAM технологиясы оқушылардың теориялық білімін тәжірибемен байланыстырып, нақты мәселелерді шешуге үйретеді. Сонымен қатар, оқушылардың логикалық ойлауын, талдау және қорытынды жасау қабілеттерін дамытады. Бұл технология сабақтың мазмұнын қызықты әрі тиімді етеді.

Болашақта қолдану мүмкіндіктері. Алдағы уақытта STEAM технологиясын және зерттеу жұмыстарын оқу үдерісінде кеңінен қолдану білім берудің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер оқушыларды заманауи талаптарға бейімдеп, олардың ғылыми-техникалық бағыттағы қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы.
2. Назарбаев Зияткерлік мектептері. STEM білім беру бойынша әдістемелік нұсқаулық.
3. Қараев Ж. Оқыту технологиялары. – Алматы.
4. Тұрғынбаева Б. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы.
5. STEAM білім беру негіздері бойынша оқу-әдістемелік материалдар.

Шегебай Гулжауһар Әуезханқызы
Педагог-психолог
Түркістан облысы Арыс қаласы "Білім бөлімі" Мемлекеттік мекемесіне қарасты "№32 Ә.Жангелдин атындағы жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫ- ҒАЖАП МАМАНДЫҚ

Аннотация: мақалада мектеп психологы мамандығының қоғамдағы орны мен маңызы, білім беру жүйесіндегі рөлі, кәсіби қызметінің негізгі бағыттары және қазіргі кезеңдегі даму ерекшеліктері қарастырылады. Сонымен қатар оқушылардың психологиялық саулығын қамтамасыз ету, эмоционалдық интеллектіні дамыту, психологиялық қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыру және цифрлық қоғам жағдайындағы мектеп психологының қызметін жетілдіру мәселелері ғылыми тұрғыдан талданады. Мектеп психологының кәсіби құзыреттілігі мен тұлғаның жан-жақты дамуына қосатын үлесі сараланып, заманауи психологиялық қызметтің инновациялық бағыттары сипатталады.

Кілт сөздер: мектеп психологы, психологиялық қызмет, психологиялық саулық, эмоционалдық интеллект, психологиялық қолдау, білім беру ортасы, психологиялық диагностика, психологиялық кеңес беру, тұлға дамуы, психологиялық қауіпсіздік.

Қазіргі қоғамда адамның психологиялық әл-ауқаты мен эмоционалдық тұрақтылығы маңызды әлеуметтік құндылықтардың біріне айналып отыр. Ғылыми-техникалық прогрестің жеделдеуі, ақпарат көлемінің артуы, әлеуметтік қатынастардың күрделенуі және өмір сүру қарқынының жоғарылауы адамның психологиялық ресурстарына үлкен талаптар қояды. Мұндай жағдайда білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің маңызы артып, мектеп психологы мамандығы ерекше сұранысқа ие болуда. Мектеп психологы – оқушылардың психологиялық денсаулығын сақтауға, тұлғалық дамуын қолдауға және білім беру процесінің тиімділігін арттыруға бағытталған кәсіби қызметті жүзеге асыратын маман.

Мектеп психологының қызметі тек оқушылардың қиындықтарын шешумен ғана шектелмейді. Ол білім беру ұйымындағы барлық қатысушылардың психологиялық саулығын қамтамасыз ететін кешенді жүйенің маңызды буыны болып табылады. Психолог оқушылармен, мұғалімдермен, ата-аналармен және мектеп әкімшілігімен тығыз қарым-қатынас орната отырып, қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан мектеп психологын білім беру ұйымының психологиялық мәдениетін қалыптастырушы жетекші маман ретінде қарастыруға болады.

Қазіргі кезеңде мектеп психологының қызметі дәстүрлі бағыттардан әлдеқайда кең ауқымды қамтиды. Бұрын психологтың негізгі қызметі диагностика және түзету жұмыстарымен шектелсе, бүгінгі таңда оның кәсіби міндеттері психологиялық профилактика, психологиялық ағарту, эмоционалдық қолдау, дағдарыстық жағдайларда көмек көрсету және білім беру процесін психологиялық сүйемелдеуді қамтиды. Бұл мектеп психологының қоғамдағы рөлінің артып келе жатқанын көрсетеді.

Баланың тұлғалық қалыптасуы мектеп қабырғасында қарқынды жүреді. Осы кезеңде оқушылар түрлі психологиялық, әлеуметтік және эмоционалдық қиындықтарға тап болуы мүмкін. Оқу жүктемесінің артуы, құрдастар арасындағы қарым-қатынас мәселелері, отбасылық жағдайлар және өзіндік бағалаудың қалыптасуы оқушының психологиялық жағдайына әсер етеді. Осындай кезеңдерде мектеп психологының кәсіби қолдауы баланың қиындықтарды жеңуіне және өз әлеуетін толық ашуына мүмкіндік береді.

Мектеп психологының маңызды қызметтерінің бірі – психологиялық диагностика жүргізу. Диагностика арқылы оқушылардың жас ерекшеліктері, қабілеттері, қызығушылықтары, мінез ерекшеліктері және эмоционалдық жағдайлары зерттеледі. Алынған нәтижелер оқыту мен тәрбиелеу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Сонымен қатар диагностика оқушылардың дамуындағы ықтимал қиындықтарды ерте анықтауға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта эмоционалдық интеллектіні дамыту мәселесі білім беру жүйесіндегі өзекті бағыттардың біріне айналды. Эмоционалдық интеллект адамның өз сезімдерін түсіну, басқару және басқалардың эмоцияларын дұрыс қабылдау қабілетін білдіреді. Ғылыми зерттеулер эмоционалдық интеллект деңгейі жоғары балалардың оқу жетістіктері мен әлеуметтік бейімделу көрсеткіштері жоғары болатынын дәлелдеп отыр. Осыған байланысты мектеп психологтары эмоционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған арнайы бағдарламалар мен тренингтерді кеңінен қолдануда.

Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қауіпсіздік мәселесі де ерекше маңызға ие. Психологиялық қауіпсіз ортада бала өзін еркін сезінеді, өз ойын ашық жеткізе алады және қателесуден қорықпайды. Мұндай орта оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырып, олардың жеке мүмкіндіктерін дамытуға ықпал етеді. Мектеп психологының негізгі міндеттерінің бірі – білім беру ұйымында осындай қолайлы психологиялық ахуалды қалыптастыру.

Соңғы жылдары буллинг және кибербуллинг мәселелері бүкіл әлемде өзекті проблемаға айналып отыр. Құрдастар арасындағы зорлық-зомбылықтың кез келген түрі баланың психологиялық жағдайына теріс әсер етеді. Осыған байланысты мектеп психологтары профилактикалық бағдарламаларды жүзеге асырып, оқушылардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлуде. Сонымен қатар ата-аналар мен педагогтер арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстары жүргізілуде.

Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында мектеп психологының қызметіне жаңа міндеттер жүктелуде. Балалардың интернет кеңістігіндегі белсенділігі олардың психологиялық дамуына әсер ететін маңызды факторға айналды. Әлеуметтік желілер, цифрлық коммуникациялар және виртуалды орта балалардың тұлғалық қалыптасуына жаңа мүмкіндіктермен қатар белгілі бір тәуекелдерді де алып келуде. Сондықтан мектеп психологтары цифрлық қауіпсіздік, интернет мәдениеті және ақпараттық сауаттылық мәселелері бойынша жүйелі жұмыстар жүргізуде.

Мектеп психологының кәсіби қызметінде ата-аналармен жұмыс ерекше орын алады. Отбасы баланың дамуына ең күшті әсер ететін әлеуметтік институт болғандықтан, психолог ата-аналардың тәрбиелік құзыреттілігін арттыруға бағытталған жұмыстар ұйымдастырады. Психологиялық кеңестер, семинарлар, тренингтер және жеке консультациялар ата-аналардың бала тәрбиесіндегі тиімді стратегияларды меңгеруіне көмектеседі.

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру кеңінен дамып келеді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау барысында мектеп психологының рөлі айрықша маңызды. Психолог баланың психологиялық бейімделуіне көмектесіп қана қоймай, педагогтер

мен ата-аналарға да кәсіби қолдау көрсетеді. Бұл инклюзивті білім беру сапасының артуына ықпал етеді.

Жасанды интеллект пен цифрлық технологиялардың дамуы мектеп психологының қызметіне де жаңа мүмкіндіктер ұсынуда. Психологиялық диагностика нәтижелерін талдау, оқушылардың даму динамикасын бақылау және психологиялық мониторинг жүргізу процестері цифрлық құралдар арқылы анағұрлым тиімді ұйымдастырылуда. Болашақта психологиялық қызметтің көптеген бағыттары интеллектуалды технологиялармен толықтырылуы мүмкін.

Мектеп психологы – тек мамандық қана емес, адамның ішкі жан дүниесін түсінуге бағытталған ерекше қызмет. Бұл мамандық жоғары кәсібилікті, жауапкершілікті, эмпатияны және үздіксіз өзін-өзі дамытуды талап етеді. Психологтың күнделікті еңбегі көптеген балалардың өміріндегі қиын кезеңдерді жеңуге, өзіне деген сенімділікті қалыптастыруға және тұлғалық дамуға ықпал етеді.

Қазіргі білім беру кеңістігінде мектеп психологының қызметі тек психологиялық көмек көрсетумен шектелмей, білім беру ұйымының стратегиялық даму ресурстарының біріне айналып келеді. Заманауи мектептерде психологиялық қызметтің тиімділігі оқушылардың үлгерімімен ғана емес, олардың өмір сапасымен, психологиялық әл-ауқатымен және әлеуметтік бейімделу деңгейімен де бағаланады. Осыған байланысты мектеп психологы білім беру ұйымының психологиялық климатын қалыптастыратын және оны тұрақты дамытатын маман ретінде қарастырылады.

Соңғы жылдары әлемдік психология ғылымында психологиялық әл-ауқат ұғымы ерекше маңызға ие болды. Психологиялық әл-ауқат адамның өзін қауіпсіз сезінуімен, өміріне қанағаттануымен, өз қабілеттерін жүзеге асыра алуымен және қоршаған ортамен үйлесімді қарым-қатынас орнатуымен сипатталады. Мектеп жағдайында мұндай көрсеткіштерді қалыптастыруда психологтың рөлі ерекше. Себебі бала өзін эмоционалдық тұрғыдан қауіпсіз сезінген жағдайда ғана білім алуға толыққанды қатыса алады және өзінің танымдық мүмкіндіктерін тиімді пайдаланады.

Қазіргі оқушылардың өмірінде алаңдаушылық деңгейінің артуы педагогикалық қауымдастықтың назарын аударып отырған маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Ақпараттық жүктеменің көбеюі, әлеуметтік салыстырудың күшеюі, жоғары нәтижеге ұмтылу және қоғамдық күтулердің артуы балалардың эмоционалдық жағдайына әсер етуде. Осындай жағдайда мектеп психологы балаларды эмоцияларды реттеуге, күйзелісті басқаруға және психологиялық тұрақтылықты қалыптастыруға үйрететін маңызды маман болып табылады. Психологиялық тұрақтылық қазіргі қоғамдағы табысты тұлғаның негізгі қасиеттерінің бірі ретінде қарастырылады.

Мектеп психологының қызметіндегі инновациялық бағыттардың бірі – резильенттілік дағдыларын дамыту болып табылады. Резильенттілік адамның қиын жағдайлардан кейін қайта қалпына келу, өзгерістерге бейімделу және күрделі өмірлік жағдайларды тиімді еңсеру қабілетін білдіреді. Заманауи психология ғылымы бұл қасиеттің балалық шақтан бастап қалыптасатынын дәлелдеп отыр. Сондықтан мектеп психологтары оқушылардың ішкі ресурстарын анықтауға және дамытуға бағытталған арнайы бағдарламаларды қолдануда.

Бүгінгі таңда мектеп психологының кәсіби қызметінде позитивті психология қағидалары кеңінен енгізілуде. Позитивті психология адамның әлсіз тұстарын түзетуге ғана емес, оның күшті жақтарын дамытуға бағытталады. Осы тұрғыдан алғанда мектеп психологы оқушылардың қабілеттерін анықтап, олардың жетістіктерін қолдап, өзіндік тиімділік сезімін қалыптастыруға ерекше көңіл бөледі. Мұндай көзқарас балалардың өз мүмкіндіктеріне деген сенімін арттырып, тұлғалық өсуіне жағдай жасайды.

Қазіргі білім беру жүйесінде көшбасшылық қасиеттерді дамыту мәселесі де өзекті болып отыр. Мектеп психологы оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін, жауапкершілігін, бастамашылдығын және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға бағытталған жұмыстар ұйымдастырады. Бұл қасиеттер болашақта тұлғаның кәсіби және әлеуметтік табыстылығының маңызды алғышарттарына айналады.

Мектеп психологының жұмысы педагогтердің кәсіби әл-ауқатын сақтауда да маңызды орын алады. Қазіргі мұғалімдер үлкен эмоционалдық және интеллектуалдық жүктеме жағдайында еңбек етеді. Ұзақ уақытқа созылған стресс кәсіби қажуға әкелуі мүмкін. Осыған байланысты психолог педагогтердің эмоционалдық ресурстарын қолдау, кәсіби күйзелістің алдын алу және ұжымдағы жағымды психологиялық ахуалды қалыптастыру бағытында жүйелі жұмыстар жүргізеді. Мұндай қолдау білім беру сапасының артуына да оң әсер етеді.

Білім беру ұйымдарында конфликтологиялық мәдениетті қалыптастыру мәселесі де мектеп психологының кәсіби құзыреттілігіне жатады. Оқушылар арасында, ата-аналар мен педагогтер арасында туындайтын келіспеушіліктерді конструктивті шешу мектеп ұжымындағы психологиялық тұрақтылықтың маңызды шарты болып табылады. Психолог медиативтік технологияларды пайдалану арқылы тараптардың өзара түсіністікке келуіне көмектеседі және жанжалдардың алдын алу жұмыстарын ұйымдастырады.

Заманауи мектептерде психологиялық мониторинг жүйесі кеңінен қолданылып келеді. Бұл жүйе оқушылардың эмоционалдық жағдайын, әлеуметтік бейімделуін және тұлғалық даму ерекшеліктерін ұзақ мерзімді бақылауға мүмкіндік береді. Мониторинг нәтижелері білім беру процесін жетілдіруге, тәуекел топтарын анықтауға және алдын алу жұмыстарын тиімді ұйымдастыруға көмектеседі.

Осылайша, мектеп психологы – қазіргі білім беру жүйесіндегі ең маңызды және гуманистік мамандықтардың бірі. Оның қызметі баланың психологиялық саулығын сақтауға, тұлғалық әлеуетін дамытуға және қолайлы білім беру ортасын қалыптастыруға бағытталған. Заманауи қоғам жағдайында мектеп психологының рөлі артып, оның кәсіби қызметі білім беру сапасын арттырудың маңызды факторына айналып отыр. Сондықтан мектеп психологын шын мәнінде ғажап мамандық иесі деп атауға толық негіз бар.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Немов Р.С. Психология: учебник для педагогических вузов. – Москва: Юрайт, 2023. – 543 с.
2. Дубровина И.В. Практическая психология образования. – Москва: Юрайт, 2022. – 495 с.
3. Баева И.А. Психологическая безопасность образовательной среды. – Санкт-Петербург: Речь, 2021. – 304 с.
4. Волков Б.С., Волкова Н.В. Психология общения в образовании. – Москва: Академический проект, 2022. – 287 с.
5. Хухлаева О.В. Школьная психологическая служба: современные технологии сопровождения. – Москва: Генезис, 2023. – 256 с.
6. Леонтьев Д.А. Психология смысла и психологическое благополучие личности. – Москва: Смысл, 2021. – 512 с.
7. Асмолов А.Г. Психология личности: культурно-историческое развитие человека. – Москва: Просвещение, 2022. – 608 с.

Сейтаева Динара Сериковна
Бастауыш сынып мұғалімі
№143 жалпы орта білім беретін мектебі
Қазақстан, Шымкент қаласы

LESSON STUDY – БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ОҚЫТУ САПАСЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТИІМДІ ТЕТІГІ

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сыныптағы оқыту сапасын арттырудағы Lesson Study тәсілінің маңыздылығы қарастырылады. Lesson Study мұғалімдердің бірлескен зерттеу жұмысы арқылы сабақтың тиімділігін арттыруға, оқушылардың оқу жетістіктерін жақсартуға және педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік береді. Мақалада аталған тәсілдің теориялық негіздері, оны тәжірибеде қолдану жолдары және оқыту үдерісіне тигізетін әсері сипатталады. Lesson Study үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктері мен практикалық нәтижелері талданады.

Түйінді сөздер: Lesson Study, зерттеу сабағы, оқыту сапасы, бастауыш білім, кәсіби даму, педагогикалық тәжірибе.

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру жүйесі қоғамның сұранысына сәйкес үнемі жаңарып, жетілдіріліп келеді. Бүгінгі таңда мектептің басты мақсаты – білім алушыларға сапалы білім берумен қатар, олардың сыни ойлауын, зерттеушілік қабілеттерін, шығармашылық белсенділігін және өмірлік дағдыларын дамыту болып табылады. Осы міндеттерді жүзеге асыру мұғалімнен үздіксіз ізденісті, кәсіби дамуды және оқыту тәжірибесін жүйелі түрде жетілдіруді талап етеді.

Білім беру саласындағы халықаралық тәжірибелер көрсеткендей, оқыту сапасын арттырудың тиімді жолдарының бірі – мұғалімдердің кәсіби қауымдастықта бірлесіп жұмыс істеуі. Осындай нәтижелі тәсілдердің қатарында Lesson Study ерекше орын алады. Бұл тәсіл алғаш рет Жапонияда қалыптасып, кейін әлемнің көптеген елдерінде білім беру сапасын жақсартудың тиімді құралы ретінде кеңінен қолданыла бастады.

Lesson Study – мұғалімдердің бірлескен зерттеу қызметіне негізделген педагогикалық тәсіл. Оның негізгі мақсаты – оқушылардың оқу үдерісін терең зерттеу арқылы сабақтың тиімділігін арттыру және білім беру тәжірибесін жетілдіру. Бұл тәсіл барысында мұғалімдер белгілі бір мәселені анықтап, зерттеу сабағын жоспарлайды, өткізеді, бақылайды және нәтижелерін талдайды. Соның негізінде келесі сабақтарды жетілдіру бойынша нақты шешімдер қабылданады.

Бастауыш мектепте Lesson Study тәсілін қолданудың маңызы ерекше. Себебі бұл кезеңде оқушылардың оқу дағдылары қалыптасып, білім алуға деген қызығушылығы дамиды. Мұғалімдер оқушылардың оқу әрекеттерін бақылау арқылы олардың қажеттіліктерін анықтап, оқытудың тиімді стратегияларын таңдай алады. Сонымен қатар зерттеу сабағы барысында

әртүрлі деңгейдегі оқушылардың оқу жетістіктері талданып, олардың даму жолдары айқындалады.

Соңғы жылдары Қазақстан мектептерінде де Lesson Study тәсілі кеңінен енгізілуде. Бұл тәсіл мұғалімдердің өз тәжірибесін зерттеуге, әріптестерімен тәжірибе алмасуға және оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік беріп отыр. Lesson Study мұғалімнің кәсіби өсуіне ғана емес, оқушылардың білім сапасының артуына да оң әсерін тигізеді.

Мақаланың мақсаты – бастауыш сыныптағы оқыту сапасын арттырудағы Lesson Study тәсілінің мүмкіндіктерін айқындау, оны тәжірибеде қолдану ерекшеліктерін көрсету және педагогтердің кәсіби қызметіндегі тиімділігін талдау.

ӘДІСТЕМЕ

Lesson Study – мұғалімдердің кәсіби дамуына бағытталған және оқыту тәжірибесін жетілдіруге мүмкіндік беретін зерттеу тәсілі. Оның басты ерекшелігі – мұғалімдердің бірлескен жұмысы арқылы сабақ сапасын арттыру және оқушылардың оқу әрекетін терең зерттеу. Бұл тәсілдің негізінде мұғалімдердің ынтымақтастығы, жүйелі бақылау, талдау және рефлексия үдерістері жатыр.

Lesson Study бірнеше кезеңнен тұрады. Алғашқы кезеңде зерттеу тобы құрылады және зерттеудің мақсаты анықталады. Мұғалімдер оқыту барысында кездесетін өзекті мәселені таңдап алады. Мысалы, оқушылардың мәтінді түсіну дағдысын дамыту, математикалық есептерді шешу қабілетін жетілдіру немесе оқу белсенділігін арттыру сияқты мәселелер зерттеу нысаны болуы мүмкін.

Келесі кезеңде зерттеу сабағының жоспары дайындалады. Сабақ жоспарын әзірлеу барысында мұғалімдер оқу мақсатына сәйкес тапсырмалар құрастырып, оқушылардың ықтимал әрекеттерін болжайды. Сонымен қатар бақылауға алынатын оқушылар анықталады. Әдетте зерттеу барысында жоғары деңгейлі, орта деңгейлі және қолдауды қажет ететін оқушылар таңдалып, олардың оқу әрекеттері бақылауға алынады.

Зерттеу сабағын өткізу кезінде бір мұғалім сабақты жүргізсе, қалған әріптестер бақылаушы рөлін атқарады. Олар мұғалімнің әрекетін емес, оқушылардың оқу барысын, тапсырмаларды орындау ерекшеліктерін, белсенділігін және қиындықтарын бақылайды.

Сабақ аяқталғаннан кейін талдау және рефлексия кезеңі жүзеге асырылады. Мұғалімдер бақылау нәтижелерін талқылап, оқушылардың жетістіктері мен кездескен қиындықтарын саралайды. Нәтижесінде келесі сабақты жетілдіруге арналған нақты ұсыныстар әзірленеді. Қажет болған жағдайда зерттеу сабағы қайта өткізіліп, енгізілген өзгерістердің тиімділігі бағаланады.

Lesson Study тәсілінің негізгі қағидаларының бірі – үздіксіз жетілдіру. Мұғалімдер әр зерттеу сабағынан кейін өз тәжірибелерін талдап, оқыту әдістерін жетілдіріп отырады.

ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ

Бастауыш сыныптарда Lesson Study тәсілін қолдану оқыту сапасын арттыруда тиімді нәтиже береді. Өз тәжірибемізде бұл тәсілді оқу сауаттылығын және оқушылардың сабақтағы белсенділігін арттыру мақсатында пайдаландық.

Зерттеу жұмысы барысында үшінші сынып оқушылары қамтылды. Алғашқы кезеңде оқушылардың мәтін мазмұнын түсіну және негізгі ойды анықтау дағдыларында қиындықтар бар екендігі анықталды. Осы мәселені шешу мақсатында Lesson Study тобы құрылып, зерттеу сабағы жоспарланды.

Сабақ барысында оқушыларға мәтінмен жұмыс жасауға бағытталған түрлі тапсырмалар ұсынылды. Олар мәтінді бөліктерге бөліп оқу, маңызды ақпаратты анықтау, сұрақтарға жауап беру және мәтін бойынша қорытынды жасау жұмыстарын орындады. Мұғалімдер бақылауға алынған оқушылардың әрекеттерін мұқият қадағалап отырды.

Бақылау нәтижелері көрсеткендей, топтық жұмыс пен диалогтік оқыту элементтерін қолдану оқушылардың белсенділігін арттырды. Әсіресе бұрын сабаққа сирек қатысатын оқушылар өз пікірлерін білдіруге талпынып, тапсырмаларды орындауға қызығушылық танытты. Орта деңгейдегі оқушылардың мәтінді түсіну сапасы жақсарса, жоғары деңгейдегі оқушылар өз ойларын дәлелдеуде белсенділік көрсетті.

Зерттеу сабағынан кейін мұғалімдер бірлескен талдау жүргізді. Нәтижесінде кейбір тапсырмаларды жеңілдету, қосымша көрнекіліктер пайдалану және сараланған жұмыстар көлемін арттыру қажеттілігі анықталды.

Lesson Study үдерісі мұғалімдерге де үлкен тәжірибе берді. Әріптестер арасындағы кәсіби ынтымақтастық нығайып, сабақ жоспарлау мәдениеті жетілді. Мұғалімдер оқушылардың оқу әрекеттеріне тереңірек талдау жасап, тиімді оқыту стратегияларын таңдауға мүмкіндік алды.

Тәжірибе көрсеткендей, Lesson Study тек оқушылардың білім сапасын жақсартып қана қоймай, педагогтердің кәсіби дамуына да оң ықпал етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазіргі білім беру жүйесінде оқыту сапасын арттыру педагог қызметінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Осы міндетті жүзеге асыруда Lesson Study тәсілі өзінің тиімділігін дәлелдеген заманауи педагогикалық технологиялардың қатарына жатады. Бұл тәсіл мұғалімдерге өз тәжірибесін зерттеуге, әріптестерімен ынтымақтастық орнатуға және оқыту әдістерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Lesson Study үдерісі барысында мұғалімдер оқушылардың оқу әрекеттерін терең талдап, олардың білім алуындағы қиындықтарды анықтай алады. Нәтижесінде оқу үдерісін жетілдіруге бағытталған нақты шешімдер қабылданып, сабақ сапасы артады. Сонымен қатар бұл тәсіл білім алушылардың оқу белсенділігін күшейтіп, оқу жетістіктерінің жоғарылауына ықпал етеді.

Зерттеу сабақтары мұғалімдердің кәсіби рефлексия жасауына, тәжірибе алмасуына және педагогикалық шеберлігін арттыруына жағдай жасайды. Әсіресе бастауыш сыныптарда Lesson Study тәсілін жүйелі түрде қолдану оқушылардың білім сапасын жақсартуға, оқу мотивациясын арттыруға және олардың тұлғалық дамуын қолдауға мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, Lesson Study – бастауыш сыныптағы оқыту сапасын жетілдірудің тиімді тетігі. Ол мұғалімнің кәсіби дамуына, оқушылардың білім жетістіктерінің артуына және білім беру үдерісінің сапалы ұйымдастырылуына оң әсер етеді. Сондықтан аталған тәсілді білім беру тәжірибесінде кеңінен қолдану бүгінгі күннің маңызды талаптарының бірі болып табылады.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2024.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (негізгі) деңгей бағдарламасы. – Астана: Педагогикалық шеберлік орталығы, 2022.
4. Dudley P. Lesson Study: A Handbook. – London: Lesson Study UK, 2019.
5. Lewis C. Lesson Study: A Handbook of Teacher-Led Instructional Change. – Philadelphia, 2018.
6. Макаренко А.С. Педагогикалық шығармалар. – Алматы: Рауан, 2020.
7. Выготский Л.С. Педагогикалық психология. – Алматы: Мектеп, 2021.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 2021.
9. Hattie J. Visible Learning for Teachers. – London: Routledge, 2020.
10. OECD. Teachers and School Learning Environments. – Paris, 2022.

Бегимова Жадыра Абдикадыровна
Тәрбиеші
№56 «Тұлпар» бөбекжай-бақшасы
Қазақстан, Шымкент қаласы

«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ XXI ҒАСЫР ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ»

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында XXI ғасыр дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы мен жаһандану үдерісі білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Осыған байланысты мектеп жасына дейінгі балалардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін, коммуникативтік мәдениетін, ынтымақтастық дағдыларын және зерттеушілік белсенділігін дамыту өзекті мәселелердің біріне айналды. Мақалада мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үдерісінде XXI ғасыр дағдыларын қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдері мен тәжірибелік мүмкіндіктері талданады.

Түйінді сөздер: XXI ғасыр дағдылары, мектепке дейінгі білім беру, сыни ойлау, шығармашылық, коммуникация, ынтымақтастық, зерттеушілік әрекет.

Кіріспе

Қазіргі әлем қарқынды өзгерістер дәуірін бастан өткеруде. Ғылым мен техниканың дамуы, цифрландыру үдерістерінің кеңеюі және ақпараттық қоғамның қалыптасуы білім беру жүйесіне жаңа талаптар қоюда. Бүгінгі таңда білім беру ұйымдарының негізгі мақсаты тек білім беру ғана емес, сонымен қатар өзгермелі ортада өмір сүре алатын, шығармашылық тұрғыдан ойлайтын, тиімді қарым-қатынас жасай алатын және түрлі мәселелерді өз бетінше шеше алатын тұлға тәрбиелеу болып табылады.

Халықаралық тәжірибеде мұндай қасиеттер XXI ғасыр дағдылары ретінде қарастырылады. Олардың құрамына сыни ойлау, шығармашылық қабілет, коммуникация, ынтымақтастық, ақпараттық сауаттылық және зерттеушілік дағдылар жатады.

Мектепке дейінгі кезең – баланың жеке тұлғалық қасиеттері мен негізгі дағдылары қалыптасатын ерекше кезең. Осы уақытта баланың танымдық қызығушылығы, қоршаған ортаға деген белсенділігі, қарым-қатынас жасау қабілеті және шығармашылық әлеуеті қарқынды дамиды. Сондықтан XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыру жұмыстары дәл осы кезеңнен басталуы қажет.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес ұйымдастырылған ойын әрекеті, шығармашылық жұмыстар, зерттеу тапсырмалары және топтық жұмыстар олардың жан-жақты дамуына мүмкіндік береді. Мұндай жұмыстар баланың тек білім алуына ғана емес, оның әлеуметтік бейімделуіне, өз ойын еркін жеткізуіне және қоршаған ортамен тиімді өзара әрекет жасауына жағдай жасайды.

Қазіргі мектепке дейінгі педагогикада балаға дайын білім беру емес, оның танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған оқыту тәсілдері басымдыққа ие болып отыр. Осыған

байланысты тәрбиешінің рөлі де өзгеруде. Бүгінгі тәрбиеші балалардың қабілеттерін ашуға, олардың дербестігін қолдауға және зерттеушілік әрекетін дамытуға бағытталған білім беру ортасын ұйымдастырушы ретінде қарастырылады.

Әдістеме

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыру баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды педагогикалық міндеттердің бірі болып табылады. Бұл дағдыларды қалыптастыру барысында баланың жас ерекшеліктері, психологиялық даму деңгейі және танымдық қажеттіліктері ескерілуі тиіс.

XXI ғасыр дағдыларын дамытуда тұлғаға бағытталған оқыту технологиясы ерекше орын алады. Бұл технология баланың жеке ерекшеліктерін, қызығушылықтарын және қабілеттерін ескере отырып ұйымдастырылады. Мұндай тәсіл әр баланың өз әлеуетін толық ашуына мүмкіндік береді. Тәрбиеші балалардың белсенді қатысуына жағдай жасап, олардың өзіндік пікір айтуына, таңдау жасауына және шешім қабылдауына қолдау көрсетеді.

Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ойын әрекеті негізгі даму құралы болып табылады. Осыған байланысты XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыруда ойын технологияларын қолдану жоғары нәтиже береді. Рөлдік, сюжеттік және іскерлік ойындар барысында балалар қарым-қатынас жасауға, ынтымақтастықта әрекет етуге, өз ойын жеткізуге және түрлі мәселелерді шешуге үйренеді.

Балалардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін проблемалық жағдаяттарды қолдану тиімді болып табылады. Тәрбиеші балаларға ойлануды қажет ететін сұрақтар қойып, олардың өз болжамдарын айтуына мүмкіндік береді. Мысалы, табиғат құбылыстары, қоршаған орта немесе күнделікті өмірде кездесетін жағдайлар бойынша сұрақтар қою арқылы балалардың талдау, салыстыру және қорытынды жасау дағдылары қалыптасады.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту мақсатында өнер, құрастыру, сурет салу және театрландырылған әрекеттер кеңінен қолданылады. Мұндай жұмыстар барысында балалар өз қиялын еркін пайдаланып, жаңа идеялар ұсынуға үйренеді. Шығармашылық тапсырмалар баланың дербестігін арттырып қана қоймай, оның эмоционалдық дамуына да оң әсер етеді.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруда топтық жұмыстардың маңызы зор. Балалар бірлескен әрекет барысында пікір алмасады, өзара келісімге келеді және ортақ мақсатқа жетуге ұмтылады.

Зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру үшін қарапайым тәжірибелер мен бақылау жұмыстарын ұйымдастыру ұсынылады. Балалар табиғат құбылыстарын бақылау, өсімдіктердің өсуін зерттеу, су мен құмның қасиеттерін анықтау сияқты әрекеттер арқылы қоршаған әлемді тануға қызығушылық танытады. Мұндай жұмыстар олардың танымдық белсенділігін арттырып, ғылыми ойлаудың бастапқы элементтерін қалыптастырады.

Қазіргі кезеңде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану да өзекті болып отыр. Интерактивті ойындар, танымдық бейнематериалдар және электрондық ресурстар балалардың қызығушылығын арттырып, оқу материалын жеңіл қабылдауына мүмкіндік береді. Алайда цифрлық құралдарды пайдалану баланың жас ерекшелігіне сәйкес және педагогикалық мақсаттарға негізделген жағдайда ғана тиімді нәтиже береді.

Мектепке дейінгі ұйымдағы білім беру үдерісінде ата-аналармен ынтымақтастық орнату да маңызды факторлардың бірі болып табылады. Отбасы мен балабақша арасындағы серіктестік балалардың дағдыларын дамыту жұмыстарын жүйелі жүргізуге мүмкіндік береді. Бірлескен жобалар, шығармашылық жұмыстар және тәрбиелік іс-шаралар арқылы балалардың әлеуметтік және тұлғалық дамуы қолдау табады.

Практикада қолдану

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыру теориялық біліммен ғана шектелмей, күнделікті ұйымдастырылған оқу қызметі мен тәрбиелік жұмыстар барысында жүйелі түрде жүзеге асырылады.

Тәжірибе барысында балалардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілеттерін, коммуникативтік және зерттеушілік дағдыларын дамытуға бағытталған түрлі педагогикалық технологиялар қолданылды. Атап айтқанда, ойын технологиялары, зерттеу әрекеттері,

шығармашылық тапсырмалар, жобалық жұмыстар және топтық іс-әрекеттер тиімді пайдаланылды.

Балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту мақсатында күнделікті ұйымдастырылған оқу қызметтерінде жұптық және топтық жұмыстар жүйелі түрде енгізілді. «Достық шеңбері», «Ойынды бөліс», «Сұрақ-жауап алаңы» сияқты әдістер балалардың өз пікірін еркін жеткізуіне, құрдастарымен қарым-қатынас жасауына және бір-бірін тыңдау мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік берді. Нәтижесінде балалардың сөздік қоры кеңейіп, өз ойын жүйелі жеткізу қабілеті дамыды.

Шығармашылық ойлауды дамыту мақсатында сурет салу, мүсіндеу, құрастыру және театрландырылған қойылымдар ұйымдастырылды. Әсіресе ертегілерді сахналау барысында балалар кейіпкерлердің рөлін сомдап, өздерінің қиялын дамытуға мүмкіндік алды.

Зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру барысында қарапайым тәжірибелер мен бақылау жұмыстары жүргізілді. Мысалы, «Су қайда жоғалады?», «Тұқым қалай өседі?», «Құм мен судың қасиеттері» тақырыптарында тәжірибелік жұмыстар ұйымдастырылды. Балалар бақылау жүргізіп, өз болжамдарын айтып, нәтижелерді салыстыру арқылы қорытынды жасауға үйренді.

Балалардың ынтымақтастық дағдыларын қалыптастыру мақсатында ұжымдық жұмыстарға ерекше көңіл бөлінді. Бірлескен аппликациялар жасау, ортақ макеттер құрастыру және топтық жобаларды орындау барысында балалар өзара пікір алмасып, жауапкершілікті бөлісуді үйренді. Сонымен қатар цифрлық білім беру ресурстары да тиімді пайдаланылды. Интерактивті тақта, танымдық бейнероликтер және электрондық ойындар арқылы ұйымдастырылған жұмыстар балалардың қызығушылығын арттырып, оқу материалдарын жеңіл меңгеруіне мүмкіндік берді. Цифрлық технологияларды қолдану барысында балалардың ақпаратты қабылдау белсенділігі жоғарылағаны байқалды.

Тәжірибе нәтижелерін бақылау барысында балалардың танымдық белсенділігінің артқаны, сұрақ қоюға деген қызығушылығының көбейгені және өз ойын еркін жеткізу деңгейінің жақсарғаны анықталды. Сондай-ақ балалардың шығармашылық тапсырмаларға қатысу белсенділігі артып, өздігінен шешім қабылдау дағдылары қалыптаса бастады.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижесі XXI ғасыр дағдыларын мектепке дейінгі кезеңнен бастап қалыптастырудың тиімді екенін көрсетті. Балалардың зерттеушілік белсенділігі, коммуникативтік мәдениеті, шығармашылық ойлауы және әлеуметтік дағдыларының дамуында оң өзгерістер байқалды.

Қорытынды

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы мектепке дейінгі білім беру жүйесіне жаңа міндеттер жүктеп отыр. Бүгінгі таңда білім беру ұйымдарының негізгі мақсаты – балаларды тек мектепке дайындау ғана емес, сонымен қатар олардың болашақ өмірінде табысты болуына қажетті құзыреттерді қалыптастыру болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда XXI ғасыр дағдыларын дамыту мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың маңызды бағыттарының біріне айналып отыр.

Зерттеу барысында мектеп жасына дейінгі балалардың сыни ойлау, шығармашылық, коммуникация, ынтымақтастық және зерттеушілік дағдыларын дамытуда заманауи педагогикалық технологиялардың тиімділігі анықталды. Ойын технологиялары, шығармашылық тапсырмалар, зерттеу әрекеттері және топтық жұмыстар балалардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың жеке тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына оң әсер етеді.

Практикалық жұмыстардың нәтижелері балалардың өз ойын еркін жеткізуге, құрдастарымен тиімді қарым-қатынас жасауға, мәселелерді шешуге және жаңа білімді өз бетінше меңгеруге деген қызығушылығының артқанын көрсетті.

Қорытындылай келе, XXI ғасыр дағдыларын мектепке дейінгі кезеңнен бастап қалыптастыру – баланың болашақта табысты тұлға болып қалыптасуының маңызды алғышарты. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында заманауи педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану, дамытушы білім беру ортасын құру және тәрбие мен

оқыту үдерісін бала қажеттілігіне бағыттау бүгінгі күннің басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2023.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Біртұтас тәрбие бағдарламасы. – Астана, 2023.

Шынболатқызы Баян
Тәрбиеші
№26 «Самұрық» бөбекжай-бақшасы
Шымкент қаласы

«АЛТЫН САҚА ЕРТЕГІСІ»

Ұйымдастырылған іс-әрекет тақырыбы:

Білім беру саласы: Таным, Қатынас, Шығармашылық, Әлуметтік орта
Ұйымдастырылған іс- әрекет түрі: Ертегімен танысу, сахналау элементтері бар кіріктірілген іс-әрекет:
Мақсаты: Балаларды ”Алтын сақа” халық ертегісімен таныстыру арқылы ұлттық құндылықтарға баулу, ертегі мазмұнын түсініп, кейіпкерлер әрекетіне баға бере алу дағдыларын қалыптастыру, тілдік және танымдық қабілеттерін дамыту:
Білімдік:
-«Алтын сақа»ертегісінің мазмұнын тісіндіру:
-кейіпкерлерді ажыратып білуге үйрету:
-ертегідегі оқиғалар желісін ретімен айтуға дағдыландыру:
Дамытушылық:
-балалардың байланыстырп сөйлеу тілін,сөздік қорын дамыту;
-ойлау,есте сақтау,қиялдау қабілеттерін жетілдіру;
-сұраққа толық жауап беру дағдысын қалыптастыру;
Тәрбиелік:
- батылдыққа, тапқырлыққа,адалдыққа тәрбиелеу;
- ұлттық ойындарға, халық ауыз әдебиетіне қызығушылықтарын арттыру ;

- бір бірін тыңдай білуге,сыйдастыққа тәрбиелеу;
Қолданатын әдіс тәсілдер:
Әңгімелеу, сұрақ жауап,көрнекілік әдісі,сахналау,ойын әдісі,рефлексия
Ұйымдастырылған іс- әрекеттің барысы:
Ортаға Қалқанқұлақ шығады
-Апай, апай, бізге алыстан қонақтар келе жатқан сияқты. Мен бір дыбыс естіп тұрмын. Айналама қарасам, сіз бізді бүгін қызықты ертегілер әлеміне апаратын сияқтысыз
Тәрбиеші:
Иә, иә Қалқанқұлақ сен дұрыс айтасың, бүгін бәзге ғана емес, біздің бақшамызға көптеген қонақтар келіп жатыр. Ал қалқанқұлақ, балалар олай болса келген қонақтарымызбен сәлемдесіп алайық
Барлығы: Сәлеметсіздерме?!
Тәрбиеші: Балалардан қандай ертегі білетінін, қандай ертегі кейіпкерлерін білетінін сұрау, Ертегілердің ішіндегі «Алтын сақа»ертегісіне тоқталу. Жалпы «Сақа» сөзін түсіндіру (қысқаша) Асықты қайдан алатынымызды айту. Тәрбиеші ертегіні бастайды.
Әрі қарай балалар ертегіні сомдайды
Бала (Мейіртілек) - Шеше, шеше, анау тұрған сақамды әпересізбе?
Жалмауыз кемпір (Баймырза Р.) – Балам, мен тұрсам отыра алмаймын, отырсам тұра алмаймын.
Бала-Менде аттан түссем міне алмаймын, мінсем, түсе алмаймын.
Жалмауыз кемпір; Онда бір шартым бар. Менің қызыммен «Қыз қуу» ойынын ойнап,жеңетін болсаң сақаңды беремін дейді
Тәрбиешінің сөзі:
Күй қойылады «Қыз қуу» ойынына
Бәйтеректің үстіне шығып кеткенге дейінгіні тәрбиеші қысқаша айтады
Бәйтеректің түбіне келіп әбден шаршаған жалмауыз кемпір ұйқыға кетеді. Бір кезде Тазша бала келеді.
Тазша бала; Мұнда кім бар?
Бала-Тұзша бала маған көмектесші, менің шартымды орында. Маған дәйек сөздерін айтып бер
1) Ынтымақ жүрген жүрде ырыс бірге жүреді
2) Ынтымақ-бұзылмайтын қамал
3) Тәртіпсіз ел болмайды
4) Әділ заң аспан тірегі
5) Тәртіп тәрбие бастауы
6) Талап бар жерде тәртіп бар
Тәрбиеші: Мыстан ұйқыдан тұрып,баланы іздеп әрі бері айналаны қарап таппай кетіп қалады
Бала жолда келе жатып көлтаусарға кездеседі:
Көлтаусар: Амансыңба балам,мен сенің келе жатқаныңды біліп жолдағы кедергі болатын көлдің бәрін тауыстым. Сен маған соның орнына апта күндерін айтып бересің бе?
Тәрбиешінің сөзі: Барлығы бірге апта күндерін айтып береді
Бала келе жатып алдар көсеге кездеседі
Бала - Ха ха ха сендер мына көпірден өте алмайсыңдар. Өту үшін мына тұрған сандарды ретімен орналастырып, тура және кері санау керексіңдер. Ал сендер олай жасай алмайсыңдар Ха ха ха
Тәрбиешәнәі сөзі; Балалар сандарды орналастырады,тура және кері санайды
Осылайша бұл кедергіденде өтіп бала жұртына аман есен жетіп қорадағы қошқар мен текесімен қауышып,барлығы көңілді би билепті (Сергіту сәті)
Шығармашылық орта:
1 топ - Тазша баласының тақиясын безендіру
2 топ - Қошқар мүйізді арт терапиясымен бояу
3топ - Фетрмен домбыра жабыстыру (Алдар көсенің)
Тәрбиешінің соңғы сөзі; Сұрақ жауап

Кожахметова Айкен Гариповна
Учитель начальных классов, педагог
ТОО “ Бакыт-Актау” основная средная школа
Мангистауская область, город Актау

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ КАЧЕСТВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ ИГРЫ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития коммуникативных качеств младших школьников посредством игровой деятельности в условиях современной начальной школы. Особое внимание уделяется педагогическим возможностям игры как универсального средства формирования речевой ультуры, навыков межличностного взаимодействия, способности к сотрудничеству, аргументированному выражению собственной позиции и конструктивному разрешению возникающих коммуникативных ситуаций. Анализируются психолого-педагогические предпосылки использования игровых технологий в образовательном процессе, раскрываются механизмы их влияния на становление личности ребёнка младшего школьного возраста, развитие эмоционального интеллекта и формирование позитивной учебной мотивации. Обосновывается положение о том, что грамотно организованная игровая деятельность способствует созданию благоприятной образовательной среды, в которой каждый обучающийся получает возможность проявить инициативу, приобрести опыт коллективного взаимодействия и освоить социально значимые модели поведения. Отмечается, что современный учитель начальных классов должен не только владеть методикой организации различных видов игр, но и уметь интегрировать игровые технологии в структуру учебного занятия с учётом возрастных и индивидуальных особенностей детей. Делается вывод о том, что развитие коммуникативных качеств посредством игры представляет собой один из наиболее перспективных путей повышения эффективности начального образования и формирования гармонично развитой личности, способной к успешной социальной адаптации и дальнейшему образовательному росту.

Ключевые слова: младшие школьники, коммуникативные качества, игровая деятельность, игровые технологии, начальное образование, речевое развитие, социальная адаптация, педагогика, сотрудничество, коммуникативная компетентность.

Современная система начального образования переживает период глубоких преобразований, обусловленных изменением общественных запросов, ускоренным развитием информационного пространства и возрастающими требованиями к личности выпускника школы, который должен обладать не только прочными предметными знаниями, но и

сформированными навыками эффективного взаимодействия с окружающими людьми. В этой связи проблема развития коммуникативных качеств младших школьников приобретает особую актуальность, поскольку именно на этапе обучения в начальных классах закладываются основы культуры общения, формируется способность воспринимать иную точку зрения, выстраивать продуктивный диалог и участвовать в коллективной деятельности. Педагогическая практика убедительно демонстрирует, что успешность дальнейшего обучения ребёнка во многом определяется уровнем развития его коммуникативной компетентности, которая оказывает непосредственное влияние на учебную мотивацию, эмоциональное благополучие и социальную адаптацию. Именно поэтому поиск эффективных педагогических средств, обеспечивающих всестороннее развитие личности младшего школьника, становится одной из ключевых задач современной школы. Особое место среди таких средств занимает игра, обладающая уникальным потенциалом для формирования речевых, интеллектуальных и социальных навыков. Игровая деятельность создаёт условия, при которых ребёнок включается в естественное взаимодействие со сверстниками, учится договариваться, принимать совместные решения и учитывать интересы других участников образовательного процесса. Благодаря эмоциональной насыщенности игровых ситуаций происходит активизация познавательных процессов, возрастает внутренняя мотивация и снижается страх перед возможными ошибками. Именно в подобных условиях ребёнок получает возможность свободно выражать свои мысли, совершенствовать речевые умения и приобретать первый опыт конструктивного общения. По этой причине использование игры в образовательной практике следует рассматривать не как вспомогательный элемент, а как полноценную педагогическую технологию, способствующую гармоничному развитию личности младшего школьника.

Исследования отечественных и зарубежных учёных свидетельствуют о том, что коммуникативное развитие ребёнка представляет собой сложный и многоуровневый процесс, включающий формирование языковой компетенции, эмоциональной отзывчивости, навыков сотрудничества и способности к социальной рефлексии. В младшем школьном возрасте происходит интенсивное развитие высших психических функций, благодаря чему дети начинают осознанно регулировать собственное поведение, воспринимать социальные нормы и анализировать последствия своих поступков. Именно в этот период игровые технологии приобретают особую педагогическую ценность, поскольку позволяют объединить познавательную активность с эмоционально насыщенным взаимодействием. Учебная игра создаёт безопасное пространство, в котором ребёнок не опасается негативной оценки и потому проявляет большую инициативность в общении. При выполнении игровых заданий школьники вынуждены договариваться о распределении ролей, аргументировать собственную позицию, учитывать мнение партнёров и совместно искать пути достижения поставленной цели. Подобные формы деятельности постепенно формируют устойчивые коммуникативные модели поведения, которые затем переносятся в реальные жизненные ситуации. Существенное значение имеет и тот факт, что игровая среда способствует развитию навыков активного слушания, позволяя детям не только говорить, но и понимать собеседника. Возникающая в процессе игры необходимость принимать коллективные решения стимулирует развитие критического мышления и способности к аргументированной дискуссии. В результате систематического использования игровых методов создаются условия для комплексного развития коммуникативной компетентности, обеспечивающей успешную социализацию ребёнка и его готовность к дальнейшему обучению.

Педагогический потенциал игры обусловлен не только её способностью вызывать устойчивый познавательный интерес у детей, но и тем обстоятельством, что именно в игровой деятельности наиболее естественным образом моделируются реальные социальные отношения, позволяющие младшим школьникам приобретать первый самостоятельный опыт взаимодействия в коллективе. Во время участия в сюжетных, деловых, интеллектуальных и ролевых играх ребёнок оказывается в ситуации, требующей постоянного обмена информацией, согласования собственных действий с действиями партнёров и поиска

компромиссных решений, что способствует постепенному развитию коммуникативной гибкости. Существенным преимуществом игровых методов становится возможность многократного повторения сходных коммуникативных ситуаций без возникновения эмоционального напряжения, поскольку игровая форма воспринимается детьми как естественная и психологически комфортная деятельность. Именно благодаря этому школьники начинают увереннее использовать разнообразные речевые конструкции, расширяют словарный запас и учатся выбирать наиболее адекватные способы выражения своих мыслей в зависимости от конкретной ситуации общения. Немаловажную роль играет и развитие невербальной коммуникации, так как мимика, жесты, интонация и выразительность движений становятся неотъемлемой частью многих игровых упражнений. Формирование подобных навыков особенно важно в условиях современного общества, где успешность человека всё чаще определяется его способностью эффективно взаимодействовать с окружающими людьми и выстраивать продуктивные социальные связи. В процессе коллективной игры дети начинают понимать значение взаимной поддержки, учатся уважительно относиться к мнению других участников и постепенно осознают ценность совместного достижения результата. Возникающие игровые конфликты также обладают значительным воспитательным потенциалом, поскольку позволяют педагогу ненавязчиво демонстрировать конструктивные способы разрешения спорных ситуаций и формировать культуру диалога. При грамотной организации образовательного процесса игра становится своеобразной лабораторией социальных отношений, в которой ребёнок получает возможность безопасно экспериментировать с различными моделями поведения и делать собственные выводы о последствиях принимаемых решений. Всё это позволяет утверждать, что игровая деятельность представляет собой универсальный инструмент формирования коммуникативной зрелости младшего школьника и способствует развитию тех качеств, которые необходимы ему как в образовательной среде, так и в дальнейшей общественной жизни.

Не менее важным аспектом рассматриваемой проблемы является взаимосвязь игровой деятельности с развитием эмоциональной сферы ребёнка, поскольку эффективная коммуникация невозможна без умения понимать собственные чувства и адекватно воспринимать эмоциональное состояние окружающих людей. В процессе специально организованных педагогом игровых ситуаций младшие школьники сталкиваются с необходимостью проявлять сочувствие, поддерживать партнёра, учитывать его настроение и корректировать собственное поведение в зависимости от изменяющихся обстоятельств, благодаря чему формируются основы эмоционального интеллекта. Подобный опыт оказывается особенно ценным в младшем школьном возрасте, когда личностное развитие характеризуется повышенной восприимчивостью к социальным воздействиям и активным освоением норм коллективного взаимодействия. Выполняя различные игровые роли, дети постепенно учатся смотреть на ситуацию глазами другого человека, что способствует развитию эмпатии и формированию способности понимать мотивы поступков окружающих. Благодаря этому существенно снижается количество межличностных конфликтов, возникающих в детском коллективе, поскольку школьники начинают осознавать последствия собственных слов и действий ещё до их совершения. Особую эффективность демонстрируют театрализованные игры, в ходе которых ребёнок вынужден использовать выразительные средства речи, контролировать интонацию, эмоциональную окраску высказываний и учитывать реакцию аудитории. Такие формы работы создают условия для формирования уверенности в себе, помогают преодолеть застенчивость и способствуют развитию навыков публичного выступления, которые приобретают всё большую значимость в условиях современной образовательной среды. Одновременно с этим совершенствуются способности к саморегуляции, поскольку игровые правила требуют соблюдения определённой дисциплины и умения контролировать собственные импульсивные реакции. Постепенно ребёнок начинает воспринимать коммуникацию не как средство достижения исключительно личных целей, а как инструмент построения взаимовыгодного сотрудничества и достижения коллективного

результата. Именно поэтому использование игры в начальной школе следует рассматривать как комплексный педагогический механизм, оказывающий влияние не только на речевое развитие, но и на формирование нравственных, эмоциональных и социальных качеств личности.

Особого внимания заслуживает вопрос профессиональной готовности учителя начальных классов к использованию игровых технологий в образовательном процессе, поскольку именно от педагогического мастерства зависит, превратится ли игра в эффективный инструмент развития коммуникативных качеств или останется лишь способом организации досуга учащихся. Современный педагог должен не только понимать психологические особенности младшего школьного возраста, но и обладать высоким уровнем методической культуры, позволяющей проектировать игровые ситуации с заранее определёнными образовательными и воспитательными целями. Важно учитывать, что каждая игра предполагает определённую структуру взаимодействия между её участниками, поэтому учителю необходимо прогнозировать возможные модели поведения детей и своевременно корректировать возникающие затруднения. При этом педагогическая импровизация не исключает тщательной предварительной подготовки, а напротив требует глубокого анализа возрастных особенностей класса, уровня речевого развития обучающихся и характера межличностных отношений внутри коллектива. Практика показывает, что наиболее устойчивые результаты достигаются тогда, когда игровые методы становятся систематической частью образовательной деятельности и органично интегрируются в содержание различных учебных предметов. В подобных условиях школьники перестают воспринимать общение как вынужденную необходимость, постепенно начиная осознавать его ценность в качестве средства совместного поиска знаний и коллективного решения интеллектуальных задач. Существенную роль играет и способность учителя создавать атмосферу психологической безопасности, благодаря которой каждый ребёнок получает возможность свободно высказывать собственное мнение, не опасаясь критики или насмешек со стороны окружающих. Именно эмоционально благоприятная образовательная среда способствует раскрытию коммуникативного потенциала личности, поскольку чувство защищённости стимулирует инициативность, творческую активность и стремление к сотрудничеству. Одновременно с этим педагог должен сохранять баланс между свободой детского самовыражения и необходимостью соблюдения правил коллективной работы, формируя у обучающихся ответственность за результаты совместной деятельности. Комплексное использование подобных подходов позволяет сделать игровую деятельность важнейшим механизмом формирования коммуникативной культуры младших школьников и существенно повышает эффективность современного образовательного процесса.

В условиях стремительного развития цифровых технологий игровая деятельность приобретает новые формы реализации, расширяя возможности формирования коммуникативных качеств посредством использования интерактивных образовательных ресурсов, цифровых платформ и коллективных проектных заданий, однако подобная трансформация требует особенно взвешенного педагогического подхода. Несмотря на значительный потенциал цифровой среды, непосредственное живое общение между детьми сохраняет своё определяющее значение, поскольку только в реальном взаимодействии формируются навыки эмоционального восприятия собеседника, развивается способность интерпретировать невербальные сигналы и приобретается опыт конструктивного разрешения конфликтных ситуаций. По этой причине эффективная организация игровых технологий предполагает разумное сочетание традиционных форм коллективной деятельности с современными цифровыми инструментами, позволяющими расширять образовательные возможности без утраты гуманистической направленности педагогического процесса. Особую ценность представляют командные игровые проекты, в которых младшие школьники совместно планируют последовательность действий, распределяют обязанности, обсуждают возникающие проблемы и коллективно оценивают достигнутые результаты, формируя тем самым не только коммуникативные навыки, но и основы лидерства, ответственности и

взаимного доверия. Немаловажным фактором становится и активное включение родителей в организацию игровых форм взаимодействия, поскольку единое воспитательное пространство семьи и школы создаёт благоприятные условия для закрепления приобретённых ребёнком моделей общения в различных жизненных ситуациях. Когда игровые методы получают продолжение за пределами учебного кабинета, коммуникативные качества начинают проявляться значительно устойчивее, постепенно превращаясь в естественную часть повседневного поведения школьника. Благодаря этому образовательный процесс выходит за рамки передачи академических знаний и становится механизмом формирования социальной зрелости личности, способной эффективно взаимодействовать с окружающим миром. Формируемые в процессе игры умения сотрудничать, слушать партнёра, аргументированно выражать собственную позицию и уважительно относиться к чужому мнению становятся прочной основой для дальнейшего успешного обучения и профессионального самоопределения. Именно поэтому развитие коммуникативных качеств младших школьников посредством игры следует рассматривать как одно из приоритетных направлений современной педагогики, ориентированной на воспитание гармоничной, инициативной и социально ответственной личности. Реализация данной задачи требует системного подхода, объединяющего научные достижения, педагогическое творчество и постоянное совершенствование профессиональной компетентности учителя, поскольку только в этом случае игра сможет полностью раскрыть свой образовательный и воспитательный потенциал.

Необходимость формирования коммуникативных качеств у младших школьников обусловлена ещё и тем обстоятельством, что современное общество предъявляет всё более высокие требования к способности человека работать в коллективе, быстро адаптироваться к изменяющимся условиям и эффективно взаимодействовать с представителями различных социальных групп, поэтому именно начальная школа становится тем образовательным пространством, где закладываются фундаментальные основы будущей социальной компетентности личности. В условиях игровой деятельности ребёнок получает возможность не только осваивать правила общения, но и самостоятельно конструировать модели поведения, опираясь на личный опыт, наблюдения и эмоциональные переживания, возникающие в процессе коллективного взаимодействия. Особую ценность представляет тот факт, что игровые ситуации позволяют младшим школьникам без страха экспериментировать с различными коммуникативными стратегиями, анализируя их эффективность и постепенно вырабатывая наиболее продуктивные способы построения межличностных отношений. При этом учитель получает возможность наблюдать за особенностями общения каждого ребёнка в естественной обстановке, своевременно выявлять имеющиеся трудности и подбирать индивидуальные педагогические средства для их преодоления, что значительно повышает результативность образовательного процесса. Практический опыт свидетельствует о том, что дети, регулярно участвующие в коллективных игровых формах деятельности, быстрее овладевают культурой речевого поведения, легче вступают в контакт с незнакомыми людьми и демонстрируют более высокий уровень социальной уверенности по сравнению со сверстниками, образовательный процесс которых строится преимущественно на традиционных репродуктивных методах обучения. Существенным преимуществом игры становится и возможность естественного формирования навыков аргументации, поскольку каждая дискуссионная или проблемная игровая ситуация требует от участников убедительно объяснять собственную точку зрения, учитывать контраргументы и приходить к совместному решению. В подобных условиях ребёнок постепенно осознаёт ценность конструктивного диалога, учится уважать право другого человека на собственное мнение и начинает воспринимать различия во взглядах не как причину конфликта, а как ресурс для поиска оптимального решения поставленной задачи. Не менее значимым оказывается развитие способности принимать ответственность за коллективный результат, поскольку успех игры напрямую зависит от согласованных действий всех её участников, что способствует формированию чувства взаимозависимости и социальной зрелости. Именно благодаря такому комплексному воздействию игровая деятельность становится эффективным средством

воспитания личности, способной к открытому взаимодействию, сотрудничеству и успешной интеграции в современное общество. Формируемые в процессе игры коммуникативные качества приобретают устойчивый характер и впоследствии становятся важнейшей составляющей не только учебной успешности, но и общей культуры межличностных отношений человека.

Рассматривая перспективы дальнейшего совершенствования педагогической практики, необходимо отметить, что потенциал игровых технологий далеко не исчерпывается использованием традиционных сюжетно-ролевых или дидактических игр, поскольку современные образовательные тенденции предполагают создание комплексных интерактивных моделей обучения, объединяющих элементы проектной деятельности, исследовательского поиска, творческого самовыражения и коллективного решения проблемных задач. В таких условиях игра перестаёт быть отдельным методическим приёмом и постепенно трансформируется в особую образовательную среду, внутри которой ребёнок осваивает социальные роли, приобретает опыт сотрудничества и одновременно развивает интеллектуальные, эмоциональные и коммуникативные способности. Значительную роль играет организация образовательного пространства, обеспечивающего свободу выбора способов взаимодействия, поскольку именно возможность самостоятельно принимать решения стимулирует инициативность, самостоятельность и готовность к открытому общению. Не менее важным фактором становится систематическое включение рефлексивных элементов в игровую деятельность, когда после завершения совместной работы дети обсуждают возникшие трудности, анализируют причины достигнутых результатов и оценивают собственный вклад в общий успех, что способствует развитию навыков самоанализа и осознанной коммуникации. Подобная практика позволяет постепенно формировать способность критически воспринимать собственные действия и корректировать модели поведения с учётом интересов окружающих людей. Особое значение приобретает сотрудничество образовательной организации с семьёй, поскольку единая воспитательная стратегия обеспечивает преемственность коммуникативного опыта ребёнка и способствует закреплению сформированных навыков в повседневной жизни. Когда родители становятся активными участниками игровых проектов, совместных мероприятий и творческих инициатив, создаются благоприятные условия для расширения социального пространства младшего школьника, благодаря чему приобретённые коммуникативные умения получают дополнительную практическую основу. При этом взаимодействие семьи и школы позволяет своевременно учитывать индивидуальные особенности ребёнка, корректировать образовательный маршрут и обеспечивать гармоничное развитие его личностного потенциала. Именно комплексное использование педагогических, психологических и социальных ресурсов позволяет максимально эффективно реализовать возможности игры как средства формирования коммуникативной компетентности младших школьников и подготовить их к успешной деятельности в условиях быстро меняющегося общества. Следовательно, дальнейшее развитие методики использования игровых технологий должно быть направлено на поиск инновационных форм организации образовательного процесса, обеспечивающих органичное сочетание обучения, воспитания и полноценного личностного развития каждого ребёнка.

Проведённый анализ позволяет сделать вывод о том, что развитие коммуникативных качеств младших школьников посредством игровой деятельности представляет собой одно из наиболее значимых направлений современной педагогической практики, ориентированной на формирование личности, способной к успешному взаимодействию в условиях постоянно усложняющихся общественных отношений. Использование игровых технологий в образовательном процессе способствует созданию благоприятной психологической атмосферы, при которой каждый ребёнок получает возможность проявлять инициативу, совершенствовать речевые навыки, развивать способность к сотрудничеству и приобретать опыт конструктивного общения в разнообразных социальных ситуациях. Игровая деятельность обеспечивает естественное включение обучающихся в процесс коллективного

взаимодействия, позволяя формировать коммуникативную компетентность не посредством механического усвоения правил, а через личностно значимый практический опыт, который обладает высокой степенью устойчивости и оказывает долговременное влияние на дальнейшее развитие ребёнка. Особая педагогическая ценность игры заключается в её способности объединять когнитивные, эмоциональные и социальные компоненты развития личности, создавая условия для комплексного формирования интеллектуальных и нравственных качеств младшего школьника. Не менее важным является то обстоятельство, что грамотно организованная игровая среда способствует развитию самостоятельности, ответственности, способности к саморегуляции и уважительного отношения к окружающим людям, что приобретает особую значимость в условиях современной образовательной парадигмы. Эффективность применения игровых технологий во многом определяется профессиональной компетентностью учителя, его готовностью к творческому поиску, педагогическому проектированию и использованию инновационных методов обучения, обеспечивающих достижение не только предметных, но и личностных образовательных результатов. Включение родителей в совместную игровую деятельность расширяет воспитательный потенциал образовательного процесса и способствует закреплению сформированных коммуникативных навыков в естественной социальной среде, благодаря чему создаются предпосылки для гармоничного развития ребёнка как субъекта общения и активного участника общественной жизни. Современная школа нуждается в таких педагогических технологиях, которые позволяют объединять академическое обучение с развитием жизненно важных компетенций, поэтому игровая деятельность сохраняет своё значение как эффективный инструмент формирования коммуникативной культуры младших школьников. Перспективы дальнейших исследований в данной области связаны с изучением возможностей интеграции цифровых образовательных ресурсов, интерактивных форм коллективной работы и технологий персонализированного обучения в систему игровых методов развития общения. Таким образом, последовательное и научно обоснованное использование игры в образовательном процессе позволяет существенно повысить качество начального образования, обеспечивая формирование социально активной, ответственной и коммуникативно компетентной личности, способной успешно адаптироваться к требованиям современного общества.

Список использованной литературы

1. Миннуллина, Р. Ф. Развитие коммуникативных умений младших школьников посредством игры во внеурочной деятельности / Р. Ф. Миннуллина, А. И. Рязапова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2023. — № 21 (468). — С. 539-540. — URL: https://moluch.ru/archive/468/103136.

2. Степанов, П. В. Внеурочная деятельность. Примерный план внеурочной деятельности в основной школе / П. В. Степанов, Д. В. Григорьев. — М.: Огни, 2021. — 128 с.

3. Якобсон, С. Организованность и условия ее формирования у младших школьников / С. Якобсон, Н. Прокина. — М.: Просвещение, 2020. — 176 с.

ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАСИЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі бастауыш мектеп жағдайында ойын әрекеті арқылы бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік қасиеттерін дамытудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. Ойынның сөйлеу мәдениетін, тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын, ынтымақтастыққа қабілеттілікті, өз көзқарасын дәлелді түрде білдіруді және туындайтын коммуникативтік жағдайларды сындарлы шешуді қалыптастырудағы әмбебап педагогикалық құрал ретіндегі мүмкіндіктеріне ерекше назар аударылады. Білім беру үдерісінде ойын технологияларын қолданудың психологиялық-педагогикалық алғышарттары талданып, олардың бастауыш мектеп жасындағы баланың тұлғалық қалыптасуына, эмоционалдық интеллектінің дамуына және оң оқу мотивациясының қалыптасуына әсер ету тетіктері ашып көрсетіледі. Дұрыс ұйымдастырылған ойын әрекеті әрбір білім алушының бастамашылдық танытуына, ұжымдық өзара әрекеттесу тәжірибесін меңгеруіне және әлеуметтік маңызы бар мінез-құлық үлгілерін игеруіне мүмкіндік беретін қолайлы білім беру ортасын құруға ықпал ететіні негізделеді. Қазіргі бастауыш сынып мұғалімі әртүрлі ойын түрлерін ұйымдастыру әдістемесін меңгеріп қана қоймай, балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, ойын технологияларын сабақ құрылымына тиімді кіріктіре білуі тиіс екендігі атап өтіледі. Ойын арқылы коммуникативтік қасиеттерді дамыту бастауыш білім беру тиімділігін арттырудың, әлеуметтік бейімделуге және одан әрі білім алуға қабілетті жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастырудың ең перспективалы бағыттарының бірі екендігі туралы қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: бастауыш сынып оқушылары, коммуникативтік қасиеттер, ойын әрекеті, ойын технологиялары, бастауыш білім беру, сөйлеуді дамыту, әлеуметтік бейімделу, педагогика, ынтымақтастық, коммуникативтік құзыреттілік.

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE QUALITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH PLAY

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of developing the communicative qualities of primary school students through play activities in the context of modern primary education. Special attention is paid to the pedagogical potential of play as a universal means of developing speech culture, interpersonal communication skills, the ability to cooperate, the capacity to express one's own position in a reasoned manner, and the ability to resolve communicative situations constructively. The psychological and pedagogical prerequisites for the use of game-based technologies in the educational process are analyzed, and the mechanisms of their influence on personality development, emotional intelligence, and positive learning motivation in primary school children are revealed. The article substantiates the idea that properly organized play activities contribute to the creation of a favorable educational environment in which each learner has the opportunity to demonstrate initiative, gain experience in collective interaction, and master socially significant patterns of behavior. It is noted that a modern primary school teacher should not only possess the methodology for organizing various types of games but also be able to integrate game-based technologies into the structure of a lesson while taking into account the age-related and individual characteristics of children. The conclusion is drawn that the development of communicative qualities through play is one of the most promising ways to improve the effectiveness of primary education and to foster a harmoniously developed personality capable of successful social adaptation and further educational growth.

Keywords: primary school students, communicative qualities, play activity, game-based technologies, primary education, speech development, social adaptation, pedagogy, cooperation, communicative competence.

Аманжол Ақбота
Ағылшын тілі пәні мұғалімі, педагог-модератор
«Ақмола облысы білім басқармасының Шортанды ауданы бойынша білім бөлімі
Шортанды кентінің №3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

SMART SPEAKING: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТПЕН ИНТЕРАКТИВТІ ДИАЛОГТАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Аңдатпа: Мақалада ағылшын тілін оқыту барысында оқушылардың айтылым дағдыларын дамытуда жасанды интеллект технологияларын қолданудың тиімділігі қарастырылады. Автор «Smart Speaking: Жасанды интеллектпен интерактивті диалогтар» атты авторлық курстың мазмұнын сипаттай отырып, ChatGPT және басқа да AI құралдарының оқушылардың сөйлеу белсенділігін арттырудағы мүмкіндіктерін талдайды. Зерттеу нәтижелері жасанды интеллект негізіндегі интерактивті тапсырмалардың оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға оң әсер ететінін көрсетеді.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, ChatGPT, ағылшын тілі, айтылым дағдысы, коммуникативтік құзыреттілік, цифрлық білім беру, интерактивті диалог.

Кіріспе: Қазіргі жаһандану дәуірінде ағылшын тілін меңгеру оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтіп қана қоймай, олардың болашақ кәсіби дамуына да үлкен ықпал етеді. Осыған байланысты білім беру жүйесінде шетел тілдерін оқыту сапасын арттыру мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Әсіресе оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру және ағылшын тілінде еркін сөйлеу дағдыларын дамыту – қазіргі заман мұғалімдерінің басты міндеттерінің бірі.

Дегенмен тәжірибе көрсеткендей, көптеген оқушылар ағылшын тілінің грамматикалық құрылымдарын меңгергенімен, өз ойын ауызша жеткізу барысында қиындықтарға тап болады. Олар сөздік қорын қолдануда сенімсіздік танытады, қателесуден қорқады және сөйлеу барысында психологиялық кедергілерге ұшырайды. Мұндай жағдайлар оқушылардың тілдік ортада белсенді қарым-қатынас жасауына кері әсер етеді.

Соңғы жылдары білім беру саласында жасанды интеллект технологиялары кеңінен қолданыла бастады. ChatGPT, Gemini, Copilot сияқты интеллектуалды платформалар оқыту процесін жекелендіруге, оқушылардың қызығушылығын арттыруға және тілдік тәжірибені кеңейтуге мүмкіндік береді. Осыған орай ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану мәселесі ерекше назар аударуды қажет етеді.

Жасанды интеллект және тілдік дағдыларды дамыту

Жасанды интеллект – оқыту процесін жаңа деңгейге көтеретін заманауи технологиялардың бірі. Оның басты артықшылықтарының бірі – әрбір оқушының жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне бейімделіп жұмыс істей алуында.

Ағылшын тілін оқытуда AI құралдары келесі мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді:

- оқушымен табиғи диалог жүргізу;
- сөйлеу қателерін анықтау және түзету;
- жаңа сөздер мен сөз тіркестерін ұсыну;
- сөйлеу белсенділігін арттыру;
- өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар ұйымдастыру;
- жедел кері байланыс беру.

Дәстүрлі сабақ барысында әр оқушының сөйлеу тәжірибесіне бөлінетін уақыт шектеулі болады. Ал жасанды интеллект әр білім алушы үшін жеке тілдік серіктес қызметін атқара алады. Бұл оқушылардың ағылшын тілінде сөйлесу мүмкіндігін арттырып, сөйлеу дағдыларының тұрақты дамуына ықпал етеді.

«Smart Speaking» курсының ерекшелігі

«Smart Speaking: Жасанды интеллектпен интерактивті диалогтар» – оқушылардың ағылшын тіліндегі айтылым дағдыларын дамытуға бағытталған авторлық курс.

Курстың негізгі мақсаты – жасанды интеллект құралдары арқылы оқушылардың ағылшын тілінде еркін әрі сенімді сөйлеу қабілетін қалыптастыру.

Курс келесі бағыттарды қамтиды:

- өзін таныстыру;
- күнделікті өмірдегі қарым-қатынас;
- мектеп және білім;
- саяхат және туризм;
- технологиялар әлемі;
- болашақ мамандықтар;
- әлеуметтік желілер;
- пікірталас және талқылау.

Әр тақырып аясында оқушылар ChatGPT және басқа AI платформаларымен интерактивті диалогтар жүргізеді. Мысалы, «Travel and Tourism» бөлімінде оқушы турист рөлін, ал жасанды интеллект гид немесе қонақүй әкімшісі рөлін атқарады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың шынайы өмірге қажетті сөйлеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар курс барысында оқушылар өздігінен сұрақ құрастыруға, пікір білдіруге, аргумент келтіруге және сұхбат жүргізуге үйренеді. Бұл олардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Курстың тәжірибелік тиімділігі

Курсты енгізу барысында оқушылардың сабаққа деген қызығушылығының артқаны байқалды. Әсіресе дәстүрлі сабақтарда белсенділік танытпайтын оқушылардың AI құралдарымен жұмыс кезінде еркін сөйлей бастағаны анықталды.

Жасанды интеллект негізіндегі тапсырмаларды орындау барысында:

- оқушылардың сөздік қоры кеңейді;
- сөйлеу қарқыны жақсарды;
- сөйлем құрастыру дағдылары дамыды;
- қателесуден қорқу деңгейі төмендеді;
- ағылшын тілінде пікір білдіру қабілеті қалыптасты;
- цифрлық сауаттылығы артты.

Оқушылардың басым бөлігі жасанды интеллектпен жұмыс жасауды қызықты әрі пайдалы тәжірибе ретінде қабылдады. Олар сабақтан тыс уақытта да ағылшын тілінде қосымша диалогтар жүргізіп, өз білімдерін жетілдіруге ұмтылды.

Зерттеу нәтижелері және болашақ перспективалар

Қазіргі таңда білім беру жүйесі цифрлық трансформация кезеңін бастан өткеруде. Мұғалімдердің алдында оқушылардың XXI ғасыр дағдыларын дамыту міндеті тұр. Соның ішінде шетел тілінде еркін қарым-қатынас жасау, цифрлық сауаттылық пен сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыру маңызды орын алады.

«Smart Speaking» курсын қолдану нәтижесінде оқушылардың ағылшын тілінде сөйлеуге деген қызығушылығы артып, өз ойын еркін жеткізу деңгейі жақсарды. Олар жасанды интеллектпен тұрақты жұмыс жасау арқылы тілдік ортаға жақын тәжірибе жинақтады.

Курстың тағы бір маңызды артықшылығы – оқушылардың өздігінен білім алу мәдениетін қалыптастыруы. AI құралдары арқылы білім алушылар сабақтан тыс уақытта да тілдік тәжірибесін жалғастыра алады. Бұл үздіксіз білім беру қағидатын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Алдағы уақытта жасанды интеллект технологияларын ағылшын тілін оқытудың барлық аспектілеріне енгізу мүмкіндігі жоғары. Сондықтан педагогтердің цифрлық құзыреттілігін дамыту және AI құралдарын тиімді пайдалану қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып қала береді.

Қорытынды

Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында ағылшын тілін оқытуда инновациялық технологияларды қолдану ерекше маңызға ие. Жасанды интеллект құралдары оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашып отыр. Әсіресе айтылым дағдыларын жетілдіруде интерактивті диалогтарға негізделген AI технологияларының тиімділігі жоғары.

«Smart Speaking: Жасанды интеллектпен интерактивті диалогтар» курсы оқушылардың ағылшын тілінде еркін сөйлеуіне, коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасуына және цифрлық сауаттылығының артуына ықпал етеді. Жасанды интеллектпен ұйымдастырылған диалогтар оқушыларға шынайы тілдік ортаға жақын тәжірибе ұсынып, олардың сөйлеу белсенділігін арттырады.

Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында жасанды интеллект технологияларын жүйелі қолдану қазіргі заман мұғалімінің кәсіби қызметіндегі маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Бұл тәсіл білім алушыларды болашақтың цифрлық қоғамында табысты әрекет етуге дайындауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты.
2. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. – Pearson Education, 2015.
3. Richards J.C. *Communicative Language Teaching Today*. – Cambridge University Press, 2017.
4. Warschauer M. *Technology and Language Learning*. – Cambridge University Press, 2019.
5. OpenAI. *ChatGPT for Education: Teaching and Learning Resources*. – 2024.
6. Әлмұханова Г.Б. Шетел тілдерін оқытудың заманауи технологиялары. – Алматы, 2022.

Кузембаева Мираш Кемаловна
Жалпы пән оқытушысы
Академик С.А.Джиенкулов атындағы Байқоңыр жоғары колледжі
Қызылорда облысы, Байқоңыр қаласы

ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ: КӨРНЕКТІ ҚОҒАМ ҚАЙРАТКЕРІ

Қазақ халқының XX ғасырдағы тарихы – бұл тек саяси өзгерістер ғана емес, сонымен бірге үлкен рухани майданның кезеңі. Кеңестік идеологияның қыспағында ұлттық болмысымыз бен салт-дәстүріміз жойылудың аз-ақ алдында тұрғанда, сахнаға Өзбекәлі Жәнібеков секілді біртуар тұлғалар шықты. Өзбекәлі Жәнібеков – мемлекет және қоғам қайраткері ғана емес, ол қазақ мәдениетінің жоқшысы, ұлттық кодтың сақтаушысы және рухани жаңғырудың алғашқы архитекторларының бірі. Оның тарихи миссиясы – халықтың өшкенін жандырып, өлгенін тірілту болды. Бүгінгі біздің Тәуелсіздігіміздің негізінде Жәнібеков секілді тұлғалардың қажырлы еңбегі жатыр.

1. Тұлғаның қалыптасуы: Тағдыр мен тағылым

Өзбекәлі Жәнібеков 1931 жылы 28 тамызда Оңтүстік Қазақстан облысының Отырар ауданында дүниеге келген. Оның балалық шағы қазақ даласын жайлаған ашаршылық пен қуғын-сүргіннен кейінгі ауыр кезеңмен тұспа-тұс келді. Есімін ауыл ақсақалы Өзбектің құрметіне қойған әкесі Жәнібек пен анасы Қаныша қарапайым еңбек адамдары болған.

Тағдыр оны ерте жастан сынады. Әкесінен ерте айырылып, жетімдік пен соғыс жылдарының ауыртпалығын қатар көрді. Алайда, оның бойындағы білімге деген құштарлық пен ұлттық тәрбие оны биік белестерге жетеледі. Оның тұлға болып қалыптасуына әпкесі Мәдиненің ықпалы зор болды. Өзбекәлі мектеп қабырғасында жүргенде-ақ тарих пен әдебиетке жақын болды. 1948 жылы Алматыға келіп, Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтына оқуға түсуі оның өміріндегі шешуші сәт болды. Студенттік жылдары ол кітапханадан шықпай, қазақ тарихының терең қатпарларын зерттеуге ден қойды. Бұл кезең оның болашақ этнограф-ғалым ретіндегі іргетасын қалады.

2. Қызмет жолы: Мемлекеттік деңгейдегі ұлтшылдық

Өзбекәлі Жәнібековтің еңбек жолы мектеп мұғалімдігінен басталып, Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің хатшысына дейінгі лауазымдарды қамтыды. Ол қандай қызметте болмасын, бірінші кезекте ұлт мүддесін қойды. 1970-1975 жылдары Торғай облыстық партия комитетінің хатшысы болған кезде, ол өңірдің мәдени келбетін түбегейлі өзгертті. Сол уақытта Арқалық қаласы нағыз ұлттық өнердің орталығына айналды. Жәнібековтің бастамасымен «Шертер» ансамблі құрылып, қазақтың ұмытыла бастаған көне музыкалық аспаптары қайта жаңғыртылды. Ол жастарды еңбекке ғана емес, өнер мен тарихты қастерлеуге тәрбиеледі.

Кейіннен Мәдениет министрінің орынбасары және Министр қызметтерін атқара отырып, ол республика көлеміндегі ауқымды реформаларды жүзеге асырды. Оның әрбір шешімі идеологиялық бақылаудан аттап өтіп, халықтың рухани қажеттілігін өтеуге бағытталды.

3. Тарихи миссия: Мәдени жәдігерлерді тірілту

Өзбекәлі Жәнібековтің тарихи миссиясының ең биік шыңы – тарихи ескерткіштерді қалпына келтіру мен ұлттық жәдігерлерді елге қайтару болды.

Тайқазанның оралуы: 1935 жылы Мәскеудегі Эрмитажға көрмеге әкетіліп, сонда қалып қойған Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің айнымас бөлігі – Тайқазанды елге қайтару Жәнібековтің ерен ерлігі еді. Ол жылдар бойы келіссөздер жүргізіп, Тайқазанның Түркістанға қайтып келуін ұйымдастырды. Бұл тек заттың оралуы емес, ұлттық намыстың оянуы еді.

Кесенелер мен жәдігерлер: Ол Қожа Ахмет Ясауи, Арыстан баб кесенелерін реставрациялау ісіне тікелей жетекшілік етті. Сол кездегі билік бұл нысандарды «діни үгіт-насихат орны» деп қарағанына қарамастан, Жәнібеков оларды «сәулет өнерінің ескерткіші» ретінде қорғап қалды. Отырар, Сауран, Түркістан секілді көне қалаларды зерттеу үшін археологиялық экспедицияларды жандандырды. Оның бастамасымен Ықылас атындағы

музыкалық аспаптар мұражайы ашылды. Бұл мұражай бүгінде әлемдегі сирек кездесетін мәдени ошақтардың бірі болып табылады.

4. Наурыз мейрамы және Алаш арыстары

Кеңес өкіметі 1926 жылдан бастап «ескіліктің қалдығы» деп тыйым салған Наурыз мейрамын 1988 жылы халыққа қайта сыйлаған – Өзбекәлі Жәнібеков. Ол бұл мейрамның ешқандай діни астары жоқ екенін, ол табиғат пен адамның үндестігі, еңбек пен береке мерекесі екенін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп, Мәскеудің алдында қорғап шықты. Наурыздың қайта оралуы қазақ халқының рухын бір сілкінтіп тастады. Сонымен қатар, ол Алаш арыстарының есімдерін ақтау ісінде батылдық танытты. Мағжан Жұмабаев, Міржақып Дулатұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы секілді тұлғалардың еңбектерін қайта басып шығаруға, олардың есімдерін халыққа қайтаруға мұрындық болды. Сол кездегі саяси жүйе үшін бұл өте қауіпті қадам еді, бірақ Жәнібеков ұлт алдындағы жауапкершілікті бәрінен биік қойды.

5. Ғылыми мұрасы және этнографиялық зерттеулері

Өзбекәлі Жәнібеков – ірі этнограф-ғалым. Оның ғылыми еңбектері қазақ тұрмысы мен мәдениетінің энциклопедиясы іспеттес.

«Қазақтың ұлттық қол өнері» (1982): Бұл еңбегінде ол халық шеберлерінің туындыларын, ою-өрнектің мән-мағынасын терең талдады.

«Жаңғырық» (1991) және «Уақыт керуені» (1992): Бұл кітаптарда ұлттық мәдениеттің тарихи тамырлары мен даму жолдары баяндалған.

«Қазақ киімі» (1996): Қазақтың киім мәдениетін этнографиялық тұрғыдан жүйелеген алғашқы іргелі еңбектердің бірі

Ол қазақ сахнасына ұлттық киімнің нағыз эталонын алып келді. Театр мен ансамбльдердің киім үлгілерінің тарихи шындыққа сай болуын қадағалады. Оның арқасында қазақ киімі тек шапан емес, үлкен эстетикалық мәні бар өнер ретінде танылды.

6. Өзбекәлі Жәнібековтің феномені: Бүгінгі күнмен байланыс

Бүгінгі таңда біз айтып жүрген «Рухани жаңғыру» бағдарламасы мен «Ұлттық код» ұғымы Өзбекәлі Жәнібековтің 80-жылдары атқарған істерінің заңды жалғасы болып табылады. Ол өз заманында «Мәдени дипломатияны» шебер меңгерген тұлға. Жәнібеков салған соқпақ – бұл өткенді құрметтеу арқылы болашаққа нық қадам басу. Оның тұлғалық қасиеті – қарапайымдылығы мен принципшілдігінде. Ол билікте жүрсе де, қарапайым халықтың мұңын мұңдап, тарихи шындықтың салтанат құруы үшін аянбай еңбек етті. Жәнібековтің феномені – билік пен ұлттық мүдденің арасында алтын көпір бола білуінде.

Түйіндеме: Жәнібеков салған соқпақ

Жәнібековке дейін: Этнография – өткен шақтың белгісі, тек ғалымдар мен архивтерге керек "өлі" деректер жиынтығы болды. Ол кезде қазақ мәдениеті кеңестік стандартқа бейімделіп, өз бояуын жоғалта бастаған еді.

Жәнібековтен кейін: Этнография – "тірі" мәдениетке айналды. Ол халықтың қолынан түсіп қалған құралдарын қайта беріп, санасын оятты. Оның еңбегінің нәтижесінде:

1. Қазақ қолөнері кәсіптік деңгейге көтерілді.
2. Ұлттық музыкалық аспаптар жасау мектебі қалыптасты.
3. Тайқазан секілді ұлттық символдардың қадірі артты.
4. Қазіргі "Рухани жаңғыру" идеясының ғылыми-тәжірибелік негізі қаланды.

Өзбекәлі Жәнібеков – өз халқының шынайы перзенті. Ол қалдырған мұра – тек жазылған кітаптар мен ашылған музейлер емес, ол – қайта тірілген ұлттық рух. Оның өмірі мен қызметі бүгінгі жастар үшін нағыз отансүйгіштіктің үлгісі.

Біз Өзбекәлі Жәнібековті ұлттық мәдениеттің реформаторы, тарихтың қорғаншысы және тәуелсіздікке жол салған ұлы тұлға ретінде қастерлейміз. Оның есімі қазақ халқының жадында мәңгі сақталады, ал оның еңбектері ұрпақтан-ұрпаққа рухани азық болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. «Өзбекәлі Жәнібеков: Тағылымды тағдыр» (Естеліктер жинағы). – Алматы: Арыс, 2011.

2. Қасқабасов С. «Ұлттық рухтың жанашыры» // Егемен Қазақстан. – 2011.
3. Ортаев А. «Өзбекәлі Жәнібеков және қазақ мәдениеті». – Шымкент, 2005.
4. Мұртаза Ш.«Ел намысы – Өзбекәлі». – Алматы: Жеті жарғы, 2001.
5. «Қазақстан»:Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев. – Алматы, 1998.
6. «Тарихи тұлғалар»: Танымдық-көпшілік басылым. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2009.
7. Жәнібеков Ө. «Уақыт керуені». – Алматы: «Жазушы» баспасы, 1992. – 192 бет

Өрлеу Шолпан
География пәні мұғалімі, педагог
Қараөткел ІТ мектеп- лицейі
Ақмола обылысы, Целиноград ауданы

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Аннотация: мақалада оқушылардың экологиялық сауаттылығын қалыптастыру мен дамытудағы география пәнінің маңызы қарастырылады. Қазіргі жаһандық экологиялық мәселелер жағдайында мектептегі география сабағы табиғат пен қоғам арасындағы өзара байланысты түсіндіретін, экологиялық жауапкершілікті қалыптастыратын негізгі пәндердің бірі екендігі айқындалады. Сонымен қатар мақалада география пәні арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін, табиғатқа ұқыпты қарым-қатынасын, зерттеушілік және сыни ойлау дағдыларын дамыту жолдары, заманауи әдістер мен тәжірибелік жұмыстардың тиімділігі талданады.

Кілт сөздер: экологиялық сауаттылық, география пәні, экологиялық мәдениет, тұрақты даму, табиғатты қорғау, экологиялық тәрбие, зерттеушілік дағды, климаттың өзгеруі, экожүйе, жасыл технология.

XXI ғасырда адамзат алдында тұрған ең өзекті мәселелердің бірі – экологиялық қауіпсіздік пен табиғи ресурстарды сақтау. Климаттың өзгеруі, су тапшылығы, ауаның ластануы, орман алқаптарының азаюы, тұрмыстық қалдықтардың көбеюі сияқты проблемалар бүкіл әлемге әсер етуде. Мұндай жағдайда өскелең ұрпақтың экологиялық сауаттылығын қалыптастыру – мектептің маңызды міндеттерінің біріне айналды. Экологиялық сауаттылық дегеніміз – адамның табиғаттағы үдерістерді түсінуі, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауы, экологиялық мәселелердің себептері мен салдарын талдай алуы және оларды шешуге белсенді қатысуға дайын болуы.

Мектептегі барлық пәндер оқушының экологиялық мәдениетін қалыптастыруға белгілі бір дәрежеде ықпал етеді. Алайда география пәнінің бұл бағыттағы рөлі ерекше. Себебі география – табиғат, қоғам және адам арасындағы өзара байланысты зерттейтін кешенді ғылым. География сабағында оқушы жер бедері, климат, су ресурстары, топырақ, өсімдік жамылғысы, халық және шаруашылық туралы білім алып қана қоймай, осы компоненттердің бір-бірімен тығыз байланыста екенін түсінеді. Мұндай түсінік экологиялық ойлау қабілетінің негізін қалайды.

Қазіргі география сабағы тек картамен жұмыс жасау немесе географиялық нысандарды жаттаумен шектелмеуі тиіс. Жаңартылған білім беру жағдайында бұл пән оқушыны табиғаттағы құбылыстарды бақылауға, олардың себеп-салдарын анықтауға, қоршаған ортаны қорғауға қатысты шешім қабылдауға үйретуі керек. Сондықтан география пәні арқылы оқушылардың экологиялық сауаттылығын дамыту сабақ мазмұнының маңызды бөлігіне айналуы қажет.

Экологиялық сауаттылықтың алғашқы деңгейі – табиғаттағы заңдылықтарды түсіну. География сабағында оқушылар климаттың қалыптасу ерекшеліктерін, су айналымын, жер

бедерінің өзгеруін, табиғи аймақтардың ерекшеліктерін меңгереді. Осы білімдер негізінде олар адамның табиғатқа әсерінің қаншалықты маңызды екенін түсінеді. Мысалы, орманды шамадан тыс кесу климаттың өзгеруіне, топырақ эрозиясына, жануарлар дүниесінің азаюына алып келетінін оқушы нақты мысалдар арқылы ұғынады. Сол сияқты өндіріс орындарының қалдықтары су мен ауаның ластануына себеп болатынын түсіну экологиялық жауапкершіліктің қалыптасуына ықпал етеді.

География пәнінің экологиялық сауаттылықты дамытудағы рөлі әсіресе жаһандық экологиялық мәселелерді оқыту барысында айқын көрінеді. Бүгінгі таңда климаттың өзгеруі, жаһандық жылыну, мұздықтардың еруі, су ресурстарының азаюы, шөлейттену, биоалуантүрліліктің кемуі бүкіл әлем үшін өзекті мәселелерге айналды. Бұл тақырыптарды талдау барысында оқушылар тек теориялық білім алып қана қоймай, нақты деректермен жұмыс істеуді, статистиканы талдауды, карталар мен диаграммалар арқылы қорытынды жасауды үйренеді. Мысалы, әлемдегі температураның көтерілу динамикасын немесе Арал теңізінің тартылу үдерісін зерттеу арқылы оқушылар экологиялық проблемалардың шынайы ауқымын сезінеді.

Қазақстандағы экологиялық мәселелерді оқыту география пәнінде ерекше орын алуы тиіс. Себебі оқушы өз еліндегі экологиялық проблемаларды терең түсінген жағдайда ғана табиғатқа деген жауапкершілік сезімі қалыптасады. География сабақтарында Арал теңізінің тартылуы, Семей ядролық полигонының зардаптары, Каспий теңізінің ластануы, ірі қалалардағы атмосфералық ауаның жағдайы, өндірістік аймақтардағы экологиялық мәселелер кеңінен қарастырылуы қажет. Әсіресе Теміртау, Қарағанды, Өскемен, Балқаш сияқты өндірістік аймақтардағы экологиялық жағдайды талдау оқушыларға өз өңіріндегі нақты мәселелерді түсінуге мүмкіндік береді. Бұл бағыт Айлин, сіздің аймағыңыздағы өндіріс пен қоршаған орта арасындағы байланысқа назар аударуға да тиімді.

entity["city","Теміртау","Қарағанды облысы, Қазақстан"] қаласындағы ауа сапасы, металлургиялық өндірістің қоршаған ортаға әсері және жасыл аймақтарды көбейту мәселесі география сабақтарында жергілікті мысал ретінде қарастырылса, оқушылар тақырыпты өз өмірімен байланыстыра алады. Сол сияқты entity["point_of_interest","Арал теңізі","Қызылорда облысы, Қазақстан"] мен entity["point_of_interest","Семей ядролық полигоны","Абай облысы, Қазақстан"] туралы деректерді пайдалану экологиялық проблемалардың тарихи және әлеуметтік салдарын түсіндіруге мүмкіндік береді.

Оқушылардың экологиялық сауаттылығын дамытуда тәжірибелік жұмыстардың маңызы зор. География пәні табиғатпен тікелей байланыста болғандықтан, сабақ барысында тек теориялық мәлімет берумен шектелмей, бақылау, тәжірибе, зерттеу элементтерін енгізу қажет. Мысалы, мектеп ауласындағы өсімдіктердің түрін анықтау, ауаның немесе судың сапасын бақылау, тұрмыстық қалдықтардың мөлшерін есептеу, жергілікті жердің экологиялық картасын жасау сияқты тапсырмалар оқушылардың экологиялық мәселелерге белсенді көзқарасын қалыптастырады.

Жобалық оқыту әдісі экологиялық сауаттылықты дамытуда ерекше тиімді. Оқушыларға «Менің қаламның экологиялық мәселелері», «Мектептегі қалдықтарды азайту жолдары», «Су ресурстарын үнемдеу», «Жасыл мектеп жобасы», «Климаттың өзгеруі және біздің өміріміз» сияқты тақырыптарда зерттеу жұмыстарын орындатуға болады. Мұндай жобалар оқушының ақпарат жинауына, талдау жасауына, мәселені шешу жолдарын ұсынуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушыда азаматтық жауапкершілік, экологиялық белсенділік, табиғатты қорғауға деген қызығушылық қалыптасады.

Экологиялық сауаттылықты қалыптастыруда далалық зерттеу жұмыстарының орны ерекше. География пәні мұғалімі оқушыларды мектеп ауласында, жақын маңдағы саябақта, өзен-көл жағасында немесе қала аумағында шағын зерттеу жүргізуге бағыттай алады. Мысалы, ағаштардың санын есептеу, жасыл желектің жағдайын бақылау, су көздерінің тазалығын анықтау, тұрмыстық қалдықтардың таралуын зерттеу сияқты жұмыстар арқылы оқушылар қоршаған ортаны ғылыми тұрғыдан бағалауды үйренеді. Бұл жұмыстар

оқушылардың зерттеушілік қабілетін ғана емес, табиғатқа деген жанашырлығын да арттырады.

Қазіргі география сабағында цифрлық технологияларды қолдану экологиялық білім беруді жаңа деңгейге көтереді. Онлайн карталар, спутниктік суреттер, климаттық модельдер, интерактивті платформалар, виртуалды зертханалар оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, Google Earth арқылы жер бедерінің өзгерісін бақылауға, климаттық карталарды салыстыруға, табиғи апаттардың таралу аймақтарын зерттеуге болады. Сонымен қатар оқушыларға қоршаған ортаның ластануын көрсететін диаграммалар, бейнематериалдар, инфографикалар ұсыну олардың ақпаратты көрнекі түрде қабылдауына ықпал етеді.

География пәніндегі экологиялық білімді пәнаралық байланыс арқылы тереңдету де маңызды. Биология пәнімен бірге экожүйелер мен биоалуантүрлілікті, химиямен бірге ауаның және судың құрамын, физикамен бірге энергия көздерін, әдебиетпен бірге табиғат тақырыбындағы шығармаларды талдауға болады. Мұндай байланыс оқушының экологиялық мәселелерге жан-жақты қарауына мүмкіндік береді. Әсіресе тұрақты даму тақырыбын оқыту барысында экономика, қоғам және табиғат арасындағы тепе-теңдікті түсіндіру тиімді.

Қазіргі таңда «жасыл экономика» және тұрақты даму идеялары бүкіл әлемде кең таралуда. Сондықтан география пәнінде оқушыларға жаңартылатын энергия көздері, энергияны үнемдеу, қалдықтарды сұрыптау, экологиялық көлік, жасыл технологиялар туралы білім беру қажет. Бұл бағытта күн және жел энергиясын пайдалану, қайта өңдеу өндірісі, экологиялық таза өнімдер туралы нақты мысалдарды қарастыру тиімді. Оқушы болашақта қандай мамандық иесі болса да, экологиялық жауапкершілікті түсінетін азамат болып қалыптасуы тиіс.

Экологиялық сауаттылықты дамытудағы маңызды бағыттардың бірі – оқушылардың экологиялық мінез-құлқын қалыптастыру. Кейде оқушылар экология туралы теориялық білімді жақсы меңгергенімен, оны өмірде қолдана бермейді. Сондықтан мұғалім сабақта ғана емес, мектеп өмірінде де экологиялық мәдениетті насихаттауы керек. Мысалы, қағазды үнемдеу, пластикті аз пайдалану, ағаш отырғызу, мектеп ауласын таза ұстау, су мен электр қуатын үнемдеу сияқты қарапайым әрекеттердің өзі оқушының күнделікті экологиялық дағдысына айналуы қажет.

Мектепте экологиялық акциялар, сенбіліктер, табиғатты қорғау апталығы, экологиялық форумдар, пікірталастар, эссе байқаулары ұйымдастыру да үлкен нәтиже береді. Мұндай іс-шаралар оқушылардың табиғатты қорғауға деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастырады. География пәні мұғалімі осы жұмыстардың ұйымдастырушысы және жетекшісі ретінде ерекше рөл атқарады.

Осылайша, география пәні оқушылардың экологиялық сауаттылығын қалыптастыруда шешуші орын алады. Бұл пән арқылы оқушылар табиғат пен қоғам арасындағы байланысты түсінеді, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды үйренеді, экологиялық мәселелердің себептері мен салдарын талдай алады. Қазіргі заман мұғалімі экологиялық білімді тек теориялық деңгейде беріп қоймай, оны тәжірибемен, зерттеумен, жобамен, цифрлық технологиямен ұштастыруы тиіс. Сонда ғана экологиялық мәдениеті жоғары, табиғатты қорғауға дайын, саналы ұрпақ қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі. – Астана, 2024.
2. Қазақстан Республикасында экологиялық білім мен тәрбие берудің тұжырымдамасы. – Астана, 2022.
3. United Nations. Sustainable Development Goals Report 2024. – New York, 2024.
4. UNESCO. Education for Sustainable Development: Learning Objectives. – Paris, 2023.
5. IPCC Climate Change Report 2024. – Geneva, 2024.

Адамбекова Меруерт Каламсиякызы
Әдіскер, тәрбиеші, педагог-модератор
Қарағанды облысы білім басқармасының Шет ауданы білім бөлімінің
«Балдәурен” бөбекжайы коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

БАЛА БІЗДІҢ БОЛАШАҒЫМЫЗ

Тәуелсіз еліміздің келешек ұрпақты тәрбиелеу мәселесі – бүгінгі күннің өзекті тақырыбы. Бұл мәселенің шешімін табуда үздіксіз білім беру жүйесі айтарлықтай дәрежеде қайта қаралып, оны жетілдіру жолдары іздестірілуде.

Балабақша- бүлдіршіндерді болашақта ата дәстүрін сақтайтын инабатты да ибалы, үлкен-кішіні сыйлай білуге үйрететін тәрбие орталығы. Өмірге келген жас ұрпақты тәрбиелеу ата-аналар мен балабақша тәрбиешісінің қасиетті борышы. Балалық шақ және жасөспірімдік кезең-адам өміріндегі сенім, мінез-құлық сияқты басты ұстанымдарды қалыптасытратын мезгіл. Бұл мезгілде тәрбиенің басы-отбасы. Отбасында ұрпақты тәрбиелеуде басты рөл ата-анаға жүктеледі. Өйткені өмірінің алғашқы кезеңінде нәресте қоршаған ортадан бұрын ең жақын жанашыры ата-анасына еркелейді. Солардан үйренеді еліктейді. Отбасы жағдайында баланың тұлғалық қасиеттері бірте-бірте қалыптасады. Балада қалыптасқан қасиеттер әдетте,ешқандай өзгерістерге ұшырамайды тұлға боп қалыптасуына әсерін тигізеді. Бала тәрбиесі - баршаның ісі.

Отбасының да балабақшаның да, мектептің де, мақсат-мүддесі біреу. Ол-ұрпақ тәрбиесі. Жас сәбидің өмір табалдырығын аттағандығы алғашқы естейтіні-анасынын мейірбан сөзі, анасының аялы алақаны. Яғни ата-әжесінің өнегесі, өнерлі балаға үлгі болатыны, бала үйде қалай тәрбиеленсе, ұядан ұшқанда сол өнегеге сарқылмас қазына болары сөзсіз.

Балаға айналадағы өмір шындығының тигізер әсері мол. Айналасындағы үлкендердің, ересек балалардың бір-бірімен қарым-қатынасы, көңіл-күй ерекшеліктері, жүріс-тұрысы, еңбек әрекеті- бәріде балаға үлгі-өнеге. Бүгінгі балалар айналасындағы болып жатқан барлық оқиғаларды білгісі келеді. Баланың тұлға болыпқалыптасуына отбасының тәрбиесі азық етеді.

Отбасындағы тәрбие мен балабақшадығы тәрбиені ұштастыра отырып, әрі қарай жақсы жолға түсуіне себепкер болады. Бұл орайда балабақшаның алар орны ерекше. Себебі балабақшаға баратын бала қоғамда өз ойын ашық жеткізе алады. Сонымен қатар жан-жақты жетіледі. Әсіресе, балалардың бойына ұлттық құндылықтарды сіңіруіміз керек және баланың үйде отырмай балабақшаға барғаны жөн. Өйткені бала сыртқа шақса, айналасындағы ортаға үйренеді, мінезі тұйық болмайды, адамдармен тез араласады. Балабақша баланың ең алдымен тәртіпке, жауапкершілікке үйретеді. Бала тәрбиесі бесіктен басталады. Отбасындағы тәрбие мен балабақшадағы тәрбие бір-бірімен ұштасып отырады. Қазіргі заманда әрбір сәбиді, өсіп жатқан сәбиді өзінің ана тілімен сөйлеу-ұлттық қасиетіміздің дамуының бірден бір жолы. Мектепке дейінгі тәрбие саласында ұлттық тәрбиенің негізгі міндеттерінің бірі-халқымыздың ежелден келе жатқан салт-дәстүрлерін ана тілінде түрлендіріп, сол арқылы баланың тілін дамыту. Әрбір бөбектің өз ана тілінде тілі шығып, осы тілде ойлау қабілетінің дамуы-ұлттық мінез-құлықтың қалыптасу жолы. Ана тілінің қадір қасиетін жастайынан түсініп өскен

баланың жаны құмар, таза, пәк, инабатты, биязы боп өсетініне өмір тәжірбиесі куә. Сөйлеу қатынасы баланың білімді меңгеруіне, қажетті білік пен дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Баланың өз ойын түсінікті, ұғымды жеткізе білуі отбасынан бастап қалыптасады. Оның алғашқы ұстазы ата-анасы, ағалары мен әпкелері. Олармен күнбе күн араласу, сөйлеу арқылы баланың тілі күн санап жетіле береді.

Балалық шақ-баланың жеке тұлға болып өзін-өзі сезінуінің алғашқы сатысы. Баланың сөз әдебі, адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуы осы мектепке дейінгі жас шағында қалыптасады. Мектеп жасына дейінгі балалар түсінгенін, қабылдағанын, естігенін, қиялын, ойын тіл арқылы білдіреді. Сондықтан баланың тілін дұрыс дамуына баса назар аударған жөн. Сыпайы келісті сөз баланың абыройын арттырады, жақтастарын көбейтеді, көптің ықыласына бөлейді. Таза мәнерлі тіл-ойлау. Баланы ана тілінде дұрыс сөйлеуге үйрету арқылы олардың бойына тілдік мәдениеті қалыптасады. Бала болашағы- бір отбасының ғана емес, бүкіл қоғамның, халқының тұтас бір ұлттың бүгінгі мен ертеңін жалғастыратын алтын көпірі, асыл мұраты іспеттес. Бала тілінің дұрыс қалыптасуына зор үлес қосайық.....

Амангелді Линара
11 сынып оқушысы, мамандық: журналист
№1 жалпы орта білім беретін мектеп
Батыс Қазақстан облысы Орал қаласы

ЖАСЫЛ ӨЛКЕМ - ОРАЛ

Аннотация: мақалада Орал өңірінің табиғи-экологиялық ерекшеліктері, жасыл аймақтарды сақтау мен көбейтудің маңызы және қоршаған ортаны қорғаудағы қоғамның азаматтық жауапкершілігі қарастырылады. Туған өлкенің табиғи байлығын сақтау, экологиялық мәдениетті қалыптастыру, жастардың табиғатқа жанашырлық көзқарасын дамыту және тұрақты даму қағидаттарын жүзеге асыру мәселелері публицистикалық тұрғыдан талданады. Сонымен қатар қазіргі кезеңдегі көгалдандыру жұмыстарының әлеуметтік маңызы, экологиялық бастамалардың өңірдің тұрақты дамуына қосатын үлесі және инновациялық экологиялық технологияларды қолданудың өзектілігі сипатталады.

Кілт сөздер: Орал қаласы, Жайық өзені, жасыл өлке, экологиялық мәдениет, көгалдандыру, табиғатты қорғау, тұрақты даму, қоршаған орта, жасыл экономика, экологиялық тәрбие, қоғамдық жауапкершілік, табиғи мұра.

Адамның туған жерге деген сүйіспеншілігі оның табиғатына, тарихына және сол мекеннің әрбір тынысына деген құрметінен басталады. Әр өңірдің өзіндік болмысы, қайталанбас келбеті болады. Ал Батыс Қазақстанның жүрегі саналатын Орал қаласы табиғаттың әсемдігі мен тарихи құндылықтары үйлесім тапқан ерекше өлке. Жайықтың

жағасында бой көтерген бұл қала ғасырлар бойы өркениет пен мәдениеттің, еңбек пен білімнің, табиғат пен адам үйлесімінің символына айналып келеді. Сондықтан «Жасыл өлкем – Орал» деген ұғым тек ағаштар мен саябақтарды ғана емес, туған өлкенің экологиялық мәдениетін, азаматтық жауапкершілігін және болашаққа деген сенімін білдіретін кең мағыналы ұғым.

Орал өңірі ежелден табиғи байлығымен ерекшеленген аймақтардың бірі. Жайық өзені, Шаған мен Деркөл өзендері, көк майса жайылымдар, өзен жағалауындағы тоғайлар мен саябақтар өлкенің табиғи келбетін қалыптастырып келеді. Жайық – тек су арнасы емес, өңірдің экологиялық жүйесінің өзегі, халықтың тұрмыс-тіршілігімен біте қайнасқан өмір өзені. Өзен жағалауындағы табиғи ландшафттар сан алуан өсімдіктер мен жануарлардың мекені болып табылады. Сондықтан Оралдың жасыл келбетін сақтау – бір қаланың ғана емес, тұтас өңірдің экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ету деген сөз. Қала жасыл желегі оның ауа сапасына, микроклиматына және тұрғындардың өмір сүру қолайлылығына тікелей ықпал етеді. Оралдың жасыл қорын сақтау мен жаңғырту мәселесі соңғы жылдары қоғамдық талқылаудың маңызды бағытына айналып, ағаштарды ғылыми негізде күтіп-баптау және жаңа көшеттер отырғызу бағытындағы жұмыстар қолға алынуда.

Қазіргі таңда әлем елдері климаттың өзгеруі, ауа сапасының нашарлауы, табиғи ресурстардың сарқылуы сияқты күрделі экологиялық мәселелермен бетпе-бет келіп отыр. Бұл жағдай туған өлкенің табиғатын қорғаудың маңызын бұрынғыдан да арттыра түсті. Жасыл аймақтарды көбейту, су көздерін қорғау, қалдықтарды дұрыс басқару және экологиялық мәдениетті қалыптастыру – кез келген қаланың тұрақты дамуының басты көрсеткіштері. Орал қаласы да осы жаһандық үрдістерден шет қалған жоқ. Қалада саябақтарды жаңарту, жаңа гүлзарлар мен демалыс орындарын абаттандыру, ағаш отырғызу және көгалдандыру жобаларын іске асыру арқылы табиғи ортаны жақсартуға бағытталған жұмыстар жүргізілуде.

Жасыл қала – бұл тек әдемі көрініс емес. Ол адамның денсаулығына, өмір сапасына және қоғамдық мәдениетіне әсер ететін маңызды фактор. Ғалымдардың зерттеулеріне сәйкес, ағаштар атмосферадағы көмірқышқыл газын сіңіріп, оттегін бөліп шығарады, шаң-тозаңды азайтады және қаладағы температуралық режимді реттеуге ықпал етеді. Сондықтан әрбір отырғызылған ағаш – болашақ ұрпақтың денсаулығына қосылған үлес. Оралдың табиғи ерекшеліктерін сақтап қалу – тек мемлекеттік мекемелердің міндеті емес, әрбір тұрғынның азаматтық борышы.

Туған өлкенің табиғатын аялау – ұлттық тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі. Қазақ халқы табиғатты ешқашан тек ресурс ретінде қабылдамаған. Жерді – анаға, суды – тіршілікке, ағашты – өмірдің белгісіне теңеген. Осындай дүниетаным бүгінгі экологиялық тәрбиенің де негізіне айналуы тиіс. Жас ұрпақ туған жердің әрбір ағашына, әрбір өзеніне, әрбір құсына жанашырлықпен қарауды мектеп қабырғасынан бастап үйренуі қажет. Бұл бағытта білім беру ұйымдары, қоғамдық ұйымдар және отбасы бірлесе жұмыс істегенде ғана экологиялық мәдениеті жоғары азамат тәрбиелеуге болады.

Орал қаласының тарихи сәулеті мен табиғи кеңістігінің үйлесімділігі оның ерекше келбетін айқындайды. Ескі көшелердегі ғасырлық ағаштар, тарихи ғимараттар маңындағы саябақтар мен Жайық жағалауындағы жасыл белдеулер қаланың мәдени мұрасын толықтыра түседі. Урбанистика ғылымында мұндай табиғи және мәдени кеңістіктің үйлесуі тұрақты қалалық дамудың негізгі көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастырылады. Сондықтан көгалдандыру мәселесі тек экологиялық емес, мәдени және әлеуметтік құндылық ретінде де бағалануы тиіс.

Экологиялық жауапкершілік бүгінгі қоғамда жаңа мазмұнға ие болды. Бұрын табиғатты қорғау көбіне сенбіліктермен немесе ағаш отырғызумен шектелсе, қазіргі кезеңде бұл түсінік әлдеқайда кеңейді. Енді экологиялық жауапкершілік энергияны үнемдеуді, пластик қалдықтарын азайтуды, суды тиімді пайдалануды, табиғи ресурстарды ұтымды тұтынуды және жасыл технологияларды қолдауды қамтиды. Орал өңірінің болашағы да дәл осындай экологиялық мәдениетті қалыптастырумен тығыз байланысты.

Цифрлық технологиялардың дамуы табиғатты қорғау жұмыстарын жаңа деңгейге көтеріп отыр. Геоақпараттық жүйелер арқылы жасыл желектердің картасы жасалып, ағаштардың жағдайын бақылауға болады. Дрондар орман алқаптарының жай-күйін бағалауға мүмкіндік береді. Экологиялық мониторинг жүйелері ауа мен су сапасын үздіксіз бақылауға жағдай жасайды. Осындай инновациялық шешімдерді Орал өңірінде кеңінен қолдану табиғатты қорғау жұмыстарының тиімділігін арттырады және басқарушылық шешімдерді ғылыми негізде қабылдауға мүмкіндік береді.

Қоғамның экологиялық мәдениеті ең алдымен күнделікті өмірден басталады. Қала көшесіне қоқыс тастамау, қоғамдық орындарды таза ұстау, гүлдерді сындырмау, ағаштарға зиян келтірмеу сияқты қарапайым әрекеттер үлкен мәдениеттің көрсеткіші. Егер әрбір тұрғын туған қаласын өз үйіндей көріп, табиғатына жанашырлық танытса, Оралдың жасыл келбеті жылдан-жылға көркейе түседі.

Еріктілер қозғалысының экологиялық бастамалардағы рөлі де ерекше. Соңғы жылдары жастардың ағаш отырғызу акцияларына, өзен жағалауларын тазарту жұмыстарына және табиғатты қорғау жобаларына белсенді қатысуы экологиялық сананың қалыптасып келе жатқанын көрсетеді. Мұндай қоғамдық белсенділік адамдардың туған өлкеге деген сүйіспеншілігін арттырып қана қоймай, қоғамдағы ынтымақтастық пен азаматтық жауапкершілікті де нығайтады.

Жасыл экономика қағидаттарын дамыту қазіргі заманның басты талаптарының бірі болып отыр. Энергия үнемдейтін технологияларды енгізу, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану, қоғамдық көліктің экологиялық түрлерін дамыту және қалдықтарды қайта өңдеу жүйесін жетілдіру – Орал қаласының экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды бағыттар. Бұл бастамалар тек табиғатты қорғауға ғана емес, өңірдің экономикалық дамуына және тұрғындардың әл-ауқатының артуына да ықпал етеді.

Жасыл өлке – бұл тек табиғаттың сыйы емес, адам еңбегінің нәтижесі. Әрбір егілген көшет, әрбір тазартылған өзен жағалауы, әрбір гүлденген саябақ туған жерге деген сүйіспеншіліктің нақты көрінісі. Сондықтан Оралдың жасыл келбетін сақтау – өткен ұрпақтан қалған аманатқа адалдық әрі келешек ұрпақ алдындағы жауапкершілік.

Бүгінгі Орал – өзінің тарихи тамырын сақтай отырып, заманауи экологиялық қағидаттарға бет бұрған қала. Оның жасыл белдеулері, өзен жағалаулары, саябақтары мен табиғи байлығы тұрғындардың ортақ қазынасы болып қала береді. Осы байлықты сақтау үшін ғылым, қоғам және мемлекет күш біріктіргенде ғана Жайық жағасындағы жасыл өлке өзінің табиғи сұлулығын жоғалтпай, келер ұрпаққа аман жетеді. «Жасыл өлкем – Орал» деген сөз әрбір тұрғынның жүрегінде табиғатқа деген сүйіспеншілікті, туған жерге деген мақтаныш сезімін және ортақ жауапкершілікті білдіретін өмірлік ұстанымға айналуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі. – Алматы: Юрист, 2022. – 312 б.
2. Қазақстан Республикасының Экология және табиғи ресурстар министрлігі. Қазақстандағы қоршаған ортаның жай-күйі туралы ұлттық баяндама. – Астана, 2024.
3. Батыс Қазақстан облысының әкімдігі. Батыс Қазақстан облысының 2021–2025 жылдарға арналған даму жоспары. – Орал, 2023.
4. Біріккен Ұлттар Ұйымы. *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. – New York, 2015.

Айбосынова Сырғаш Қуатқызы
География пәнінің оқытушысы
Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Байқоңыр қаласы

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫНДАҒЫ «АДАЛ АЗАМАТ» КӨЗҚАРАСЫ ЖӘНЕ «БІРТҰТАС ТӘРБИЕ» ЖҮЙЕСІНІҢ АКСИОЛОГИЯЛЫҚ МӘНІ МЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕТІКТЕРІ

Аннотация. Бұл зерттеу мақаласында заманауи білім беру кеңістігіндегі стратегиялық жаңғырулар контекстінде «Адал азамат» тұжырымдамасы мен «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының синергиялық байланысы ғылыми-педагогикалық тұрғыдан тереңдетіп сарапталады. Жаһандану үрдістері, ақпараттық ағындардың қарқындылығы, цифрландыру және әлеуметтік құндылықтардың трансформациясы жағдайында жас ұрпақтың бойында адамгершілік-этикалық сүзгіні қалыптастыру – мемлекеттің орнықты дамуының негізгі кепілі болып табылады. Зерттеуде «Адал азамат» концептісінің генезисі, оның философиялық-антропологиялық бастаулары (Әл-Фараби, Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы, Жүсіп Баласағұн) талданып, оның заманауи мектеп пен жоғары оқу орындарының тәрбиелік экосистемасына интеграциялану процестері айқындалады. Авторлар аксиологиялық, системдік және құзыреттілік тәсілдерді негізге ала отырып, академиялық адалдық, еңбекқорлық, заңға бағынушылық және азаматтық жауапкершілікті оқу-тәрбие процесіне енгізудің тиімді дидактикалық моделін ұсынады. Сондай-ақ мақалада тәрбие процесінің сапалық нәтижелілігін бағалаудың инновациялық диагностикалық құралдары қарастырылады.

Кілт сөздер: Адал азамат, Біртұтас тәрбие, аксиология, моральдық-этикалық даму, ұлттық бірегейлік, академиялық адалдық, білім беру социологиясы, құндылыққа бағдарланған білім беру, тәрбие институты.

1. КІРІСПЕ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

XXI ғасырдағы дүниежүзілік білім беру парадигмасы түбегейлі трансформацияны бастан кешіруде. Бұған дейінгі білім беру модельдері көбінесе прагматикалық когнитивті білім мен тар аядағы кәсіби дағдыларды (Hard Skills) дамытуға басымдық беріп келсе, заманауи постмодерндік қоғам тұлғаның ішкі моральдық бағдарларын, эмоционалдық интеллектін, моральдық тұрақтылық пен этикалық көшбасшылықты (Soft Skills, Moral Intelligence) бірінші орынға шығарып отыр. Субмәдениеттердің әртүрлілігі, цифрлық ортаның бақылаусыз ықпалы, буллинг пен деструктивті ақпараттардың таралуы жағдайында тұлғаның бойында ішкі «адамгершілік компасының» болуы оның әлеуметтенуінің басты шартына айналды.

Осы орайда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде қолға алынған «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы мен оның мазмұндық ядросы саналатын «Адал азамат» концепциясы – ұлттық педагогиканы сапалық жаңа деңгейге көтеруге бағытталған стратегиялық вектор. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайда белгілеп берген «Адал азамат» идеясы қоғамды модернизациялаудың басты шарты ретінде қарастырылады.

Бұл тұжырымдаманың негізгі педагогикалық миссиясы – білім беру мен тәрбие процесінің арасындағы жасанды шекараны жойып, оларды біртұтас дидактикалық және аксиологиялық кешенге айналдыру. Осы зерттеудің мақсаты – «Адал азамат» концепциясының философиялық-теориялық негіздерін ашып көрсету және оны оқу-тәрбие процесіне жүйелі түрде енгізудің практикалық тетіктерін ғылыми тұрғыдан негіздеу.

2. «АДАЛ АЗАМАТ» КОНЦЕПЦИЯСЫНЫҢ ГЕНЕЗИСІ ЖӘНЕ ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ МҰРАСЫ

«Адал азамат» идеясы тар аядағы уақытша идеологиялық концепт емес, ол Орталық Азия өркениеті мен қазақтың дәстүрлі философиялық ой-толғамының заманауи ғылыми рефлексиясы болып табылады. Зерттеу барысында бұл ұғымның бірнеше философиялық-педагогикалық бастаулары айқындалды:

2.1. Ортағасырлық гуманистік философия

• Әл-Фарабидің «Қайырымды қала тұрғындары» ілімі: Шығыс перипатетизмінің негізін салушы мемлекеттің гүлденуі мен тұрақтылығын саяси билікпен емес, оның азаматтарының моральдық тазалығымен, әділеттілікке ұмтылысымен және қайырымдылығымен байланыстырады.

• Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» дастаны: Мемлекеттік және азаматтық әдептің алғашқы кодексі ретінде адалдық, туралық (әділдік) және ақылдылықты адам болмысының басты қасиеттері ретінде көрсетеді.

2.2. Қазақ ағартушылық ой-пікірі

• Абай Құнанбайұлының «Толық адам» концепциясы: Абай ұсынған «Ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек» триадасы заманауи психологиядағы когнитивті, эмоционалдық және моральдық интеллектің (IQ, EQ, MQ) синергиясы болып табылады. «Адал азамат» – Абайдың «Толық адам» ілімінің XXI ғасырдағы институционалдық-педагогикалық көрінісі.

• Шәкәрім Құдайбердіұлының «Ар ілімі»: Шәкәрім адам өмірінің мәнін ар-ұждан тазалығымен байланыстырады. Моральдық жауапкершілік сыртқы бақылаудан немесе жазадан қорыққаннан емес, ішкі рефлексия мен абыройды сақтаудан туындауы тиіс деген идея заманауи азаматтық тәрбиенің өзекжарды негізін құрайды.

• Алаш ағартушыларының концептуалды мұрасы: Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабаев және Жүсіпбек Аймауытовтың еңбектеріндегі «ұлттық мектеп» және «патриоттық тәрбие» идеялары «Адал азамат» бейнесінің әлеуметтік-саяси мазмұнын байыта түседі.

2.3. Жаһандық концепциялармен үндестігі

Қазақстандық «Адал азамат» модельдері ЮНЕСКО-ның «Жаһандық азаматтық білім беру» (Global Citizenship Education – GCED) және «Құндылықтарға негізделген білім беру» (Values-Based Education – VbE) концепцияларымен толық халықаралық консенсусқа ие. Бұл модель локальды мәдени бірегейлікті (National Identity) сақтай отырып, әмбебап адамзаттық құндылықтарды біріктіруге мүмкіндік береді.

3. «БІРТҰТАС ТӘРБИЕ» ЖҮЙЕСІНІҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ МОДЕЛІ

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы білім беру ұйымдарында стихиялы немесе эпизодтық тәрбиелік шаралардан бас тартып, жүйелі, үзіліссіз экосистеманы құруды көздейді. Бағдарламаның базалық құндылықтық матрицасы үш негізгі осьтен тұрады:

1. Адалдық және Академиялық тазалық (Integrity & Honesty): Білім алуда, ғылыми-зерттеуде, күнделікті қарым-қатынаста шынайылықты сақтау. Бұл құндылық оқушылар бойында сыбайлас жемқорлыққа, плагиатқа, алаяқтыққа мүлдем төзбеушілік (zero tolerance) мәдениетін қалыптастырады.

2. Еңбекқорлық пен Кәсіби жауапкершілік (Diligence & Responsibility): Еңбекті адамның өзін-өзі жүзеге асыруының және қоғамға пайда келтіруінің жалғыз легитимді құралы ретінде бағалау. Адал еңбек культін жастардың санасына орнықтыру.

3. Отаншылдық, Заңға бағынушылық және Эко-мәдениет (Patriotism & Eco-awareness): Мемлекеттік нышандарды, заңдарды, тарихи мұраны құрметтеумен қатар, «Таза Қазақстан» концепциясы аясында қоршаған ортаға, табиғи ресурстарға жауапкершілікпен қарау мәдениеті.

Кесте 1. Интеграция деңгейлері мен іске асыру формалары:

Деңгейлер | Педагогикалық міндеттер мен мазмұны | Іске асыру формалары мен құралдары

---

1. Курикулумдық | Академиялық сабақтар мазмұнына этикалық, | Гуманитарлық пәндерде моральдық дилеммаларды

(Пәндік деңгей)| экологиялық және гуманистік контексттерді | талдау, STEM сабақтарында ғылыми этиканы бағалау,

| табиғи түрде кіріктіру. | кейс-стади технологиясы.

---

2. Институционалдық| Білім беру мекемесінде ашықтық, өзара құрмет | Оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдары, дебаттық

(Мектептік) | және әділдік мәдениетін қалыптастыру. | қозғалыстар, буллингке қарсы бағдарламалар.

---

3. Социумдық | Отбасылық тәрбие мен мектептің құндылықтық| «Ата-аналар мектебі», «Әкелер кеңесі», волонтерлік

(Отбасылық) | консенсусын қамтамасыз ету. | және қайырымдылық акциялары.

---

4. ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДИАГНОСТИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕР

Құндылықтарға негізделген білім беру (Values-Based Education) жүйесінің тиімділігін зерттеу мақсатында жүргізілген педагогикалық бақылаулар мен социологиялық мониторинг нәтижелері мынадай оң тенденцияларды айқындады:

1. Әлеуметтік-психологиялық климаттың жақсаруы: Тәрбиелік компонент жүйеленген білім беру ортасында оқушылар арасындағы агрессия, деструктивті мінез-құлық, кибербуллинг және әлеуметтік девиация көрсеткіштері едәуір төмендейді.

2. Ішкі мотивация мен академикалық үлгерімнің артуы: Оқу процесінің моральдық-мағыналық контекстін түсінген оқушылар білім алуға сыртқы мәжбүрлеусіз, ішкі жауапкершілікпен қарай бастайды.

3. Этикалық рефлексия мен мета-дағдылардың дамуы: Оқушылардың сыни ойлау, эмпатия, конфликтілерді конструктивті шешу және этикалық шешім қабылдау қабілеттері артады.

Тәрбие нәтижелілігін сапалық бағалау заманауи индикаторлары:

Дәстүрлі тесттік бағалау жүйесі тұлғаның моральдық-этикалық даму деңгейін өлшеуге қауқарсыз. Осыған байланысты педагогикалық мониторингте сапалық бағалау құралдарын енгізу ұсынылады:

• Рефлексивті портфолио: Оқушының әлеуметтік, экологиялық және қайырымдылық жобаларға қатысу динамикасын тіркеу.

• Этикалық эсселер мен кейс-анкеталар: Стандартты емес моральдық дилеммалар кезінде оқушының шешім қабылдау логикасын бағалау.

• Peer-Assessment (Құрдастардың бағалауы): Сынып немесе студенттік ұжым ішіндегі өзара сенім, эмпатия және ынтымақтастық индексін өлшеу.

5. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ ТҰЖЫРЫМДАР

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясындағы «Адал азамат» концепциясы – бұл ұлттық білім беру жүйесінің ішкі талаптарынан туындаған, сонымен бірге жаһандық трендтерге толық жауап беретін бірегей аксиологиялық матрица.

Мақаланың негізгі қорытындылары:

1. «Адал азамат» концепциясы Қазақстанның тарихи-философиялық мұрасы мен заманауи азаматтық білім беру бағдарламаларының синергиялық синтезі болып табылады.

2. «Біртұтас тәрбие» жүйесін табысты енгізу мектептің оқу бағдарламасын, институционалдық мәдениетін және отбасылық тәрбиені бір арнаға тоғыстыратын кешенді тәсілді талап етеді.

3. Құндылықтарға негізделген білім беру моделі тұлғаның тек моральдық бейнесін қалыптастырып қоймай, оның академикалық үлгерімін, әлеуметтік бейімделуін және бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Халықаралық маңыздылығы:

Бұл модель посткеңестік, дамушы және транзиттік қоғамдар үшін заманауи, цифрлық және өнеркәсіптік-технологиялық дамуды ұлттық бірегейлікпен және дәстүрлі ахлақтық құндылықтармен қалай үйлестіруге болатынының практикалық үлгісін ұсынады. «Адал азамат» – тек тәрбие тұжырымдамасы емес, ол – ашық азаматтық қоғам мен тұрақты мемлекет құруға бағытталған ұзақ мерзімді стратегиялық ұлттық бренд.

Пайдаланылған әдебиеттер / references

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. (2023). «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы. Астана: ҚР ОАМ.

2. Құнанбайұлы, А. (1995). Қара сөздер. Поэмалар. Алматы: Жазушы.

3. Құдайбердіұлы, Ш. (1991). Үш анық. Ар ілімі. Алматы: Қазақстан.

4. Әл-Фараби. (1970). Философиялық трактаттар. Алматы: Ғылым.

5. Баласағұн, Ж. (1986). Құтты білік (аударған А. Егеубаев). Алматы: Жазушы.

6. Lickona, T. (1991). Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. New York: Bantam Books.

7. UNESCO. (2015). Global Citizenship Education: Topics and learning objectives. Paris: UNESCO.

8. Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). The development of values, attitudes and personal qualities: A review of recent research. London: National Foundation for Educational Research.

9. Hawkes, N. (2013). From Education to Enlightenment: The International Inner Curriculum for Values-based Education. Oxford: WestBow Press.

КОНЦЕПЦИЯ «АДАЛ АЗАМАТ» В КАЗАХСТАНСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЕ И АКСИОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ СИСТЕМЫ «БІРТҰТАС ТӘРБИЕ»

Аннотация. В данной научной статье проводится углублённый научно-педагогический анализ синергетической взаимосвязи концепции «Адал азамат» («Честный гражданин») и программы «Біртұтас тәрбие» («Единое воспитание») в контексте стратегических преобразований современного образовательного пространства. В условиях глобализационных процессов, интенсивного информационного обмена, цифровизации и трансформации общественных ценностей формирование у подрастающего поколения нравственно-этических ориентиров выступает одним из ключевых условий устойчивого развития государства. В исследовании анализируется генезис концепции «Адал азамат», раскрываются её философско-антропологические истоки в трудах Аль-Фараби, Абая Кунанбаева, Шакарима Кудайбердиева и Жусупа Баласагуни, а также определяются процессы её интеграции в воспитательную экосистему современной школы и высших учебных заведений. Опираясь на аксиологический, системный и компетентностный подходы, авторы предлагают эффективную дидактическую модель внедрения академической честности, трудолюбия, законопослушания и гражданской ответственности в учебно-воспитательный процесс. Кроме того, в статье рассматриваются инновационные диагностические инструменты оценки качественной результативности воспитательного процесса.

Ключевые слова: Адал азамат, Біртұтас тәрбие, аксиология, нравственно-этическое развитие, национальная идентичность, академическая честность, социология образования, ценностно-ориентированное образование, институт воспитания.

Жантас Айдана Бахытжанқызы
Преподаватель иностранного языка, магистр педагогических наук
Кызылординский университет «Болашак»
г. Кызылорда, Казахстан

ИНТЕГРАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ: ВОЗМОЖНОСТИ И ЯЗЫКОВАЯ СПЕЦИФИКА

Аннотация. В статье рассматриваются возможности интеграции технологий искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам. Анализируются вопросы персонализации обучения, автоматизации учебного процесса и развития языковых навыков. Особое внимание уделяется языковой специфике применения искусственного интеллекта. Представлены примеры практического использования технологий в образовательном процессе. Сделан вывод о значительном педагогическом потенциале искусственного интеллекта при условии его методически грамотного применения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, обучение иностранным языкам, цифровые технологии, персонализация обучения, языковая специфика.

Введение. В условиях стремительного развития цифровых технологий и трансформации системы образования особую актуальность приобретает внедрение инновационных решений в процесс обучения иностранным языкам. Одним из наиболее перспективных направлений является интеграция технологий искусственного интеллекта, обеспечивающих персонализацию обучения, автоматизацию учебных процессов и повышение уровня вовлечённости обучающихся [1; 5].

Современное языковое образование требует не только передачи грамматических и лексических знаний, но и формирования способности использовать иностранный язык в реальных коммуникативных ситуациях. В связи с этим возрастает необходимость применения таких технологий, которые позволяют создавать интерактивную образовательную среду, адаптированную к уровню, потребностям и темпу обучения каждого обучающегося.

Несмотря на широкое распространение цифровых образовательных ресурсов, традиционные методы обучения иностранным языкам не всегда позволяют в полной мере учитывать индивидуальные особенности обучающихся и обеспечивать достаточный уровень коммуникативной практики. В этой связи использование технологий искусственного интеллекта рассматривается как эффективный инструмент модернизации языкового образования.

Актуальность данной темы также обусловлена тем, что искусственный интеллект может применяться при обучении различным иностранным языкам, однако эффективность его использования зависит от языковой специфики. Так, методы, применяемые при обучении английскому языку, не всегда могут быть полностью перенесены на обучение китайскому или другим языкам, имеющим иные фонетические, грамматические и графические особенности.

Целью данной статьи является анализ возможностей интеграции технологий искусственного интеллекта в процесс обучения иностранным языкам, а также выявление языковой специфики их применения.

Методика интеграции технологий искусственного интеллекта. Искусственный интеллект в образовательном процессе представляет собой совокупность цифровых технологий, направленных на автоматизацию, адаптацию и оптимизацию обучения [4]. В контексте изучения иностранных языков данные технологии используются для создания интерактивной образовательной среды, способствующей развитию языковых навыков, повышению мотивации обучающихся и индивидуализации учебного процесса.

Методика интеграции искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам основывается на принципах сочетания традиционных педагогических подходов и

современных цифровых инструментов. Искусственный интеллект в данном случае не заменяет преподавателя, а выполняет вспомогательную функцию, расширяя возможности учебного процесса. Преподаватель остаётся ключевым субъектом обучения, осуществляя постановку целей, отбор содержания, контроль результатов и корректировку образовательной траектории обучающихся.

Важным методическим принципом является адаптивность обучения, реализуемая с помощью интеллектуальных систем. Современные инструменты, такие как ChatGPT и Duolingo, позволяют учитывать уровень языковой подготовки обучающихся, их индивидуальные особенности и темп усвоения материала. Это достигается за счёт анализа действий пользователя и автоматической настройки содержания заданий, что способствует более эффективному усвоению учебного материала.

Использование технологий искусственного интеллекта способствует развитию всех видов речевой деятельности: говорения, письма, аудирования и чтения. Интерактивные системы позволяют моделировать реальные коммуникативные ситуации, предлагать обучающимся разнообразные языковые задачи, а также обеспечивать мгновенную обратную связь. Такой формат взаимодействия способствует формированию коммуникативной компетенции и развитию навыков самостоятельной работы [6].

Методика применения искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам включает несколько последовательных этапов. На первом этапе преподаватель определяет дидактическую цель и выбирает соответствующий цифровой инструмент. На втором этапе формулируется учебная задача, которая может включать создание диалогов, выполнение грамматических упражнений, анализ текста или работу с лексическим материалом. На третьем этапе обучающиеся выполняют задания с использованием выбранного инструмента, взаимодействуя с системой и получая обратную связь. На заключительном этапе преподаватель анализирует результаты, корректирует ошибки и оценивает эффективность применения технологии.

Кроме того, важным элементом методики является интеграция искусственного интеллекта в различные формы организации учебного процесса. Технологии могут использоваться как на аудиторных занятиях, так и в рамках самостоятельной работы обучающихся. Это позволяет расширить образовательное пространство и обеспечить непрерывность обучения, что особенно важно в условиях цифровизации образования [7].

Эффективность применения искусственного интеллекта во многом зависит от специфики изучаемого языка. Например, при обучении английскому языку основной акцент делается на развитии коммуникативных навыков, построении высказываний и взаимодействии в диалогах. В то же время при изучении китайского языка возрастает значение визуальной памяти, графического восприятия, правильного написания иероглифов, а также фонетических особенностей, включая тональность. Это требует использования различных подходов и адаптации цифровых инструментов с учётом типологических особенностей языка.

Следует отметить, что использование искусственного интеллекта связано не только с преимуществами, но и с определёнными ограничениями. К числу потенциальных трудностей можно отнести зависимость обучающихся от цифровых технологий, возможное снижение уровня критического мышления при неконтролируемом использовании систем, а также необходимость методической подготовки преподавателей для эффективной интеграции данных инструментов в учебный процесс.

Таким образом, методика интеграции технологий искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам должна строиться на принципах целесообразности, адаптивности, системности и педагогического контроля. Грамотное сочетание традиционных методов обучения и современных интеллектуальных технологий позволяет повысить эффективность образовательного процесса и обеспечить более качественное формирование языковых компетенций.

Практическое применение технологий искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам. Практическое применение технологий искусственного интеллекта в

обучении иностранным языкам может быть реализовано через использование интерактивных заданий, моделирование диалогических ситуаций и организацию работы с лексическим материалом. Интеграция цифровых инструментов в учебный процесс позволяет сделать обучение более гибким, адаптивным и ориентированным на развитие коммуникативных навыков обучающихся.

В рамках учебного процесса использование генеративных моделей, таких как ChatGPT, позволяет создавать коммуникативные ситуации, максимально приближенные к реальному общению. Обучающимся предлагается вести диалог с системой, отвечать на вопросы, продолжать беседу или формулировать собственные высказывания по заданной теме. Такой формат работы способствует развитию навыков говорения, снижает языковой барьер и формирует уверенность в использовании иностранного языка [2].

Кроме того, искусственный интеллект активно применяется при разработке заданий различного уровня сложности. Преподаватель может использовать цифровые инструменты для генерации упражнений на перевод, составление предложений, заполнение пропусков, трансформацию грамматических конструкций и анализ текстов. Важным преимуществом является возможность адаптации заданий под уровень обучающихся, что обеспечивает индивидуальный подход и повышает эффективность обучения.

Практическое применение технологий искусственного интеллекта также включает организацию самостоятельной работы обучающихся. Цифровые платформы предоставляют возможность выполнять задания вне аудитории, повторять изученный материал и закреплять полученные знания. Обучающиеся могут самостоятельно регулировать темп обучения, возвращаться к сложным темам и отслеживать свой прогресс, что способствует формированию навыков самообразования.

Особое значение имеет использование интеллектуальных технологий при работе с лексическим материалом. Применение цифровых платформ, таких как карточки, тесты и интерактивные упражнения, позволяет эффективно запоминать новые слова и выражения. Регулярное повторение и автоматизированная проверка знаний способствуют более прочному усвоению лексики. Кроме того, использование контекстных заданий позволяет обучающимся видеть, как слова функционируют в реальной речи [7].

В процессе практического применения технологий искусственного интеллекта важную роль играет деятельность преподавателя. Он не только выбирает инструменты и формулирует задания, но и направляет учебный процесс, контролирует результаты и корректирует ошибки. Использование интеллектуальных систем требует методически грамотного подхода, чтобы избежать формального выполнения заданий и обеспечить осознанное усвоение материала [3].

В рамках учебных занятий возможно комбинирование различных форм работы. Например, на начальном этапе преподаватель может предложить обучающимся выполнить задание с использованием искусственного интеллекта, после чего организовать обсуждение результатов в группе. Такой подход позволяет сочетать индивидуальную и коллективную формы обучения, развивая как языковые, так и коммуникативные навыки.

Анализ практического применения технологий искусственного интеллекта показывает, что их использование способствует повышению мотивации обучающихся, улучшению качества усвоения материала и развитию самостоятельности. Вместе с тем следует учитывать, что эффективность применения данных технологий зависит от уровня подготовки обучающихся, специфики изучаемого языка и методической компетентности преподавателя.

Таким образом, практическое применение технологий искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам представляет собой эффективный инструмент модернизации образовательного процесса, обеспечивающий сочетание интерактивности, адаптивности и ориентации на индивидуальные потребности обучающихся.

Рекомендации. Для эффективного внедрения технологий искусственного интеллекта в обучение иностранным языкам преподавателям рекомендуется сочетать цифровые инструменты с традиционными методами обучения. Искусственный интеллект не должен полностью заменять объяснение преподавателя, живое общение и контроль учебного

процесса. Его целесообразно использовать как вспомогательный инструмент для создания заданий, организации практики, повторения материала и получения дополнительной обратной связи.

При выборе цифровых инструментов необходимо учитывать уровень подготовки обучающихся, цели занятия и специфику изучаемого языка. Например, при обучении английскому языку можно активнее использовать генерацию диалогов, текстов и коммуникативных ситуаций, тогда как при изучении китайского языка важно уделять внимание инструментам, связанным с визуальным восприятием, распознаванием иероглифов, произношением и тональностью.

Перед использованием интеллектуальных систем следует проводить предварительную подготовку обучающихся: объяснять правила работы с цифровыми ресурсами, показывать примеры корректных запросов и формировать навыки критического анализа полученных ответов. Это особенно важно, поскольку искусственный интеллект может допускать ошибки, а обучающиеся должны уметь проверять и осмысленно использовать предложенную информацию [6].

Оценка эффективности применения технологий искусственного интеллекта должна осуществляться комплексно. Рекомендуется учитывать не только результаты тестов и письменных заданий, но и уровень вовлечённости обучающихся, качество устных ответов, самостоятельность выполнения заданий и динамику развития языковых навыков. Такой подход позволит использовать искусственный интеллект более осознанно и методически обоснованно.

Заключение. Интеграция технологий искусственного интеллекта в процесс обучения иностранным языкам представляет собой одно из наиболее перспективных направлений развития современного образования. Проведённый анализ показал, что использование интеллектуальных технологий способствует повышению эффективности учебного процесса за счёт персонализации обучения, автоматизации ряда педагогических задач и расширения возможностей для самостоятельной работы обучающихся. Искусственный интеллект позволяет создавать интерактивную образовательную среду, в которой обучающиеся могут активно развивать навыки говорения, письма, аудирования и чтения.

Вместе с тем результаты исследования свидетельствуют о том, что успешность применения данных технологий во многом зависит от методически грамотного подхода со стороны преподавателя. Особое значение имеет учёт языковой специфики, поскольку различные иностранные языки требуют использования различных методов и инструментов обучения. Универсальные решения не всегда обеспечивают высокий результат, что обусловливает необходимость адаптации цифровых технологий к особенностям конкретного языка.

Следует также отметить, что искусственный интеллект не может полностью заменить традиционные методы обучения и педагогическое взаимодействие. Его эффективность достигается при рациональном сочетании с классическими подходами и при активной роли преподавателя в организации учебного процесса.

Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой более детализированных методик использования искусственного интеллекта в обучении различным иностранным языкам, а также с изучением его влияния на формирование коммуникативной компетенции и уровень языковой подготовки обучающихся в условиях цифровой образовательной среды.

Список использованных источников:

1. Адилханова Ж. Искусственный интеллект в высшем образовании в контексте программы «Цифровой Казахстан» // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия Иностранная филология. – 2024.

2. Назарбекова Г. А. Изучение английского языка через искусственный интеллект: новые горизонты обучения // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия Филологические науки. – 2025. – № 91(1). – С. 111–125.

Анарбек Жаннур Нұрғазықызы[1] - 6В01505 - «Биология мұғалімдерін даярлау» білім беру бағдарламасының студенті
Мырзаділ Ермұхаммед Ерболұлы[2] - 6В01505 - «Биология мұғалімдерін даярлау» білім беру бағдарламасының студенті
Агибаева Алмагуль Кадыровна[3] - в.ғ.к., доцент
[1,2,3]М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті,
Тараз қ., Қазақстан

ҚАНТ ҚЫЗЫЛШАСЫНЫҢ ӨНІМДІЛІГІНЕ ТЫҢАЙТҚЫШТАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘСЕРІ

Қант қызылшасы Жер шарында 9,5 млн га аумақта өсіріледі, оның жартысына жуығы ТМД елдеріне (Украина, Ресей, Молдова, Беларусь) тиесілі. Қазақстанда ол республиканың оңтүстік-шығысындағы суармалы жерлерде (Алматы және Жамбыл облыстары) өсіріледі. Жамбыл облысы республикадағы қант қызылшасы шикізатының жалпы өндірісінің шамамен 60%-ын құрайды.

1991 жылға дейін Қазақстанда қант қызылшасының егіс алқабы 57 мың га болса, соңғы жылдары егіс алқабы шамамен 20 мың га құрайды. Республикада 8 қант зауыты бар, қант қызылшасының шикізаты аз болғандықтан, олар қант қамысынан қант өндіруге қайта жабдықталған. Яғни, шикізаттың өткір тапшылығы сезіледі.

Қант қызылшасы – құнды техникалық дақыл. Республикада қант негізінен қант қызылшасынан алынады, себебі оның тамыр жемісі көмірсуларға бай, құрамындағы сахароза мөлшері 13-20% шамасында. Қант сондай-ақ қант қамысынан (балкурай) өндіріледі. Балкурай – жер шарында 70-тен астам елде өсетін тропиктік және субтропиктік аймақтардағы көпжылдық өсімдік. Балкурай қантының өнімділігі қант қызылшасынан екі есе төмен.

Зауыттарда қызылшаны өңдеуден кейінгі меласса, сығынды түріндегі қалдықтар мал азығына пайдаланылады. Сонымен қатар, меласса кондитерлік және тамақ өнеркәсібі үшін шикізат болып табылады. 100 ц тамыр жемісті өңдеуден 13-16 ц қант, 83-90 ц сығынды және 3,5-4 ц меласса алынады. Демек, елімізде қант қызылшасы тек техникалық дақыл ғана емес, сонымен қатар маңызды малазықтық дақыл болып табылады. Азықтық құндылығы бойынша қант қызылшасы малазықтық қызылшадан екі есе құнды болып табылады.

Қант қызылшасын өндіру қалдықтарының құрамында 40-50% ізбес, 15% органикалық заттар, 0,2—1,7% азот, 0,2—0,9% фосфор және 0,5—0,9% калий болатындықтан, бұл қалдықтар жақсы тыңайтқыш та бола алады.

Ботаникалық тұрғыдан қант қызылшасы Chenopodiaceace тұқымдасына, Beta туысына Vulgaris түріне жатады. Сондай-ақ, жапырақты қызылша, малазықтық қызылша және ас қызылшасы сияқты түрлері бар.

Қант қызылшасы – екі жылдық шөптесін, ұзақ күндік өсімдік. Бұл өсімдіктің жемісі – жаңғақша, гүлсидамы – иілген масақ түріндегі күрделі гүлшоғыр, тамыр жемісінен биіктіктері бірдей болып келетін, тамыр жемісінің басынан тарайтын, майда сабақтары шығады. Жемісі – бір тұқымды қызылшада қорапша, көп тұқымды қызылшада шоқтар түзіледі. Қызылша тұқымы оңтайлы жағдайда 5-8 күн ішінде өнеді. Бірінші жылы оның қоректік заттары бар тамыры мен жапырақ шоғы өседі. Осы жылғы өсу кезеңінің ұзақтығы 150 – 170 күн. Екінші жылы топыраққа отырғызылған қант қызылшасының жемісінен гүл шашатын сабақ және тұқым пайда болады. Екінші жылғы өсу кезеңінің ұзақтығы 100 – 125 күн.

Қызылшаның тамыр жемісінің пішіні тек таныс, типтік пішінде ғана емес. Сорт ерекшеліктеріне байланысты пішіні жалпақтан конус тәріздіге дейін өзгеруі мүмкін. Ал тамыр жемісінің түсі дақылды өсіру жағдайларына, ең алдымен өсетін географиялық орнына байланысты. Ол ақ және ақ-жасылдан сары және қызылдың барлық реңктерінен қою-қоңырға дейін өзгеруі мүмкін. Тамыр жемістер бетінің текстурасы да – толығымен тегістен кедір-бұдырлыға дейін өзгеруі мүмкін. Сонымен қатар, беті торлы, сызықты және науалы түрлері де кездеседі (1-сурет).

1- сурет – Тамыр жемістердің пішіндері

Қант қызылшасының тамырлары көптеген тармақтарға ие, олар 40-50 см-ге дейін жан-жаққа тарайды, топыраққа 2-2,5 м тереңдікке ене алады. Оның орталық тамыры өсіп, тамыржеміске айналады. Өсімдіктің жетілген тамыржемісінің массасы 500-800 г және одан жоғары болады. Тамыржемісі – пішіні бойынша конус тәрізді, басы, мойны, тамыр жемістің өзі және құйрығы болады.

Қант қызылшасы өсу жағдайларына өте жоғары талаптар қояды. Қант қызылшасының тамырларында жинақталатын қант мөлшерінің жарықтану қарқынына тікелей тәууелді екендігіне байланысты, бұлтты және жаңбырлы ауа райында тамыр жемісінің өнімділігі және қанттылығы төмен болады. Жарық неғұрлым жақсы болса, көмірсулардың синтезделу процесі соғұрлым жақсы өтеді. Қант қызылшасының топырақ құнарлылығына, ылғалдылығына және макро- және микроэлементтермен қамтамасыз етілуіне талаптары да жоғары.

Қазақстанда гибридті селекция әдісімен бір тұқымды қант қызылшасының, Қазақ полигибриді 24, Денок-Моно-1, Қазақ МС-28 гибридтері алынды. Әр түрлі қатарлар, олардың ішінде – шаруашылық белгілері бойынша 120 қатар, ризоманияға төзімділігі бойынша – 27 қатар және церкоспорозға төзімділігі бойынша – 6 қатар алынған. Сәтті жүргізілген селекциялық жұмыстардың нәтижесінде, қант қызылшасының селекциясы үшін құнды бастапқы материал ретінде СОАН-5, СОАН-11, СОАН-98 және СОАН-22 қатарлары Кеңестік Мемлекеттік Тізілімге енгізілді.

Қазіргі уақытта елімізде қант қызылшасының генофондын зерттеумен, сондай-ақ оның селекциясымен және тұқым шаруашылығымен айналысатын жалғыз ғылыми мекеме – Қазақ егіншілік және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты болып табылады. Институт ғалымдары осы дақылдың шамамен 15 гибридін жасаған. Олардың ішінде «Тараз» гибриді Жамбыл облысында қолданылады. Бұл стерильді негізде жасалған, өнімділік-қантты бағыттағы бір тұқымды диплоидты гибрид. «Тараз» гибридінің тамыр жемістерінің орташа өнімділігі суармалы жағдайда 570 ц/га құрады. Қант жинау - 100,9 ц/га, ал қанттылығы 17,7% болды.

Өткен ғасырдың 80-жылдарының соңына дейін Жамбыл облысында қант қызылшасы 42 000 га алқапта өсірілген. 90-жылдардағы экономикалық өзгерістерге байланысты дақыл алқабы бес есе қысқарды, ал соңғы жылдары небары 290 га құрады. Қант қызылшасы саласының тоқырауына қант зауыттарының (Жамбыл облысында – «Қант» АҚ және «Меркі қант зауыты» ЖШС) қант қызылшасына қарағанда қант қамысын өңдеуге басымдық беретіндігі себеп болып отыр. Бүгінгі таңда Жамбыл облысында қант қызылшасын өсірумен

7 аудан айналысады. Қордай, Рысқұлов және Меркі аудандарында дақылды егудің елеулі көлемі жүзеге асырылған. «Қант» АҚ-ы тәулігіне үш мың тонна қант қызылшасын және 450 тонна қант шикізатын өңдей алады, «Меркі қант зауыты» ЖШС – 3 тонна қызылша және 400 тонна қант шикізатын өңдейді. Алайда, бұл кәсіпорындарды қант қызылшасын өңдеу бойынша жеткілікті көлемде жұмыспен қамтамасыз ету үшін қызылша өсіру алқаптарымен қоса, қызылшаның өнімділігін арттыру қажет.

Тыңайтқыштардың өнімділікке, тамыр жемістерінің қанттылығына және қант жинақтауына әсерін зерттеу мақсатында жарияланған ғылыми көздер мәліметтерін жинақтап, талдай келе қызылша өнімділігіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі – тыңайтқыштарды енгізу екендігі анықталды. Зерттеушілердің айтуынша, тыңайтқыштарды дұрыс енгізу өнімділікті 50%-ға дейін арттырады. Бұл ретте минералдық тыңайтқыштардың әрбір тоннасы шамамен 10 т қосымша қант қызылшасы өнімін беретіндігі дәлелденген. Қазақстан жағдайында қант қызылшасын 2-3 рет толық минералды тыңайтқыштармен қоректендіреді. Есептелген тыңайтқыш нормасы егін алдында енгізілген. Тыңайтқыш нормаларын есептеу 20 т/га; 25 т/га және 35 т/га өнімділік есебімен жүргізілген. Өнімділік қант қызылшасы телімінің есеп алаңынан жинау арқылы, олардың санын анықтау арқылы анықталған. Тамыр жемістердің қанттылығы Тараз қант зауытында суық сулы дигестия әдісімен анықталған. Тыңайтқыштардың қант қызылшасының өнімділігі мен тамыр жемістерінің қанттылығына әсерін зерттеу келесідей схема бойынша жүргізілген: 1-нұсқа – бақылау; 2-нұсқа - 20,0 т/га өнім алу үшін N – 75 кг, P – 80, K – 75 кг/га енгізу, 3-нұсқа - 25,0 т/га өнім алу үшін N – 100 кг, P – 120, K – 100 кг/га енгізу, 4-нұсқа - 35,0 т/га өнім алу үшін N – 120 кг, P – 130, K – 120 кг/га енгізу.

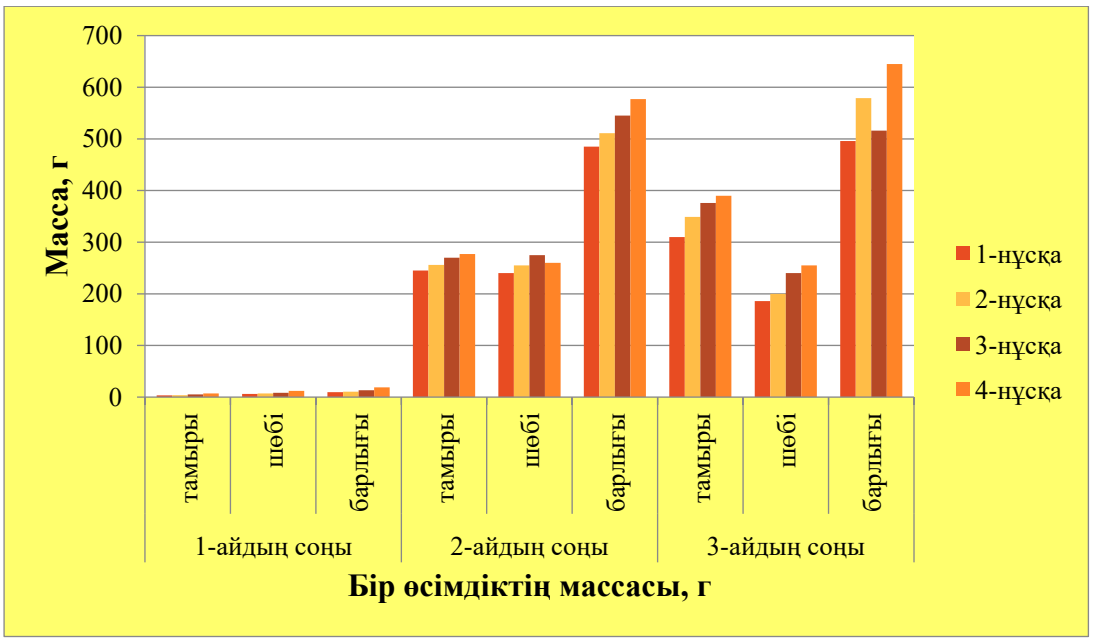
Тәжірибелер кезінде жүргізілген фенологиялық байқаулар нәтижелері 1-кестеде көрсетілген. Фенологиялық байқау нәтижелерін талдау өсімдіктердің өсуі мен дамуы орташа көпжылдық деректерге жақын мерзімдерде жүргенін көрсетеді. Қант қызылшасы дамуының фенологиялық фазаларының басталуы тәжірибе нұсқалары бойынша айтарлықтай ерекшеленбегенін көрсетеді.

1-кесте. Қант қызылшасы тамыржемістерін есепке алу бойынша фенологиялық байқау нәтижелері.

Фенофазалардың басталуы	Егу басталғаннан кейінге күндер саны
1. Қант қызылшасының толық өсіп шығуы	9-10
2. Қант қызылшасының «айыр» сатысы	13-14
3. Нағыз жапырақтардың бірінші жұбы	23-25
4. Нағыз жапырақтардың екінші жұбы	30-32
5. Нағыз жапырақтардың үшінші жұбы	34-35
6. Нағыз жапырақтардың төртінші жұбы	39-40
7. Қатарлардағы жапырақтардың жанасуы	49-50
8. Қатар аралықтарындағы жапырақтардың жанасуы	55-56
9. Жинау	127

Қант қызылшасы өсімдіктері массасының жинақталу динамикасын есепке алу, әр түрлі мөлшерде енгізілген минералдық тыңайтқыштардың өсімдіктердің қоректік режимін оңтайлы етіп, өсімдік массасының жинақталуына оң әсер еткенін көрсетеді (1-диагр.).

Алынған нәтижелер тыңайтқыштардың қант қызылшасының өнімділігі мен қант жинақтауға әсері маңызды және біркелкі емес екенін, сондай-ақ оның тыңайтқыш мөлшеріне байланысты екенін көрсетеді. Келтірілген деректерден көрініп тұрғандай, тыңайтқыштарды қолдану қант қызылшасының тамыр жемістерінің өнімділігін арттырды. Бұл ретте, тыңайтқыш мөлшерінің ұлғаюы қызылша өнімділігін арттырды.

1-диаграмма. Тыңайтқыштардың қант қызылшасы өсімдіктері массасының жинақталуына әсері

Ал тамыр жемістерінің ең жоғары өнімділігі жоспарланған 30,0 т/га (N-120, P -130, K - 120) өнім алу үшін тыңайтқыш енгізген кезде алынды және 27,1 т/га құрады, бұл өнімнің 53%-ға артқанын көрсетеді. Екінші нұсқада тыңайтқыш енгізу 19,5 т/га қант қызылшасы өнімін алуға мүмкіндік берді, бұл бақылау құсқасымен салыстырғанда 7,14%-ға, ал үшінші нұсқада – 26,92%-ға артық болды.

Тамыр жемістерде қант жинақталу да өнімділікке сәйкес болды: екінші нұсқада ол 6,56%-ға, үшінші нұсқада – 29,51%-ға, ал төртінші нұсқада – 49,18%-ға жоғары болды. Ал тамыр жемістерінің қанттылығына тыңайтқыштарды қолдану айтарлықтай әсер етпеді. Бұл көрсеткіш бақылау деңгейінде қалды.

Қорытынды. Қазақстанның табиғи-климаттық жағдайлары Алматы облысының 10 ауданында, Жамбыл облысының 5 ауданында және Оңтүстік Қазақстан облысының 4 ауданында өнімділік деңгейі, өнім сапасы және шығындар деңгейі айтарлықтай айырмашылықтармен қант қызылшасын өсіруге мүмкіндік береді. Қант қызылшасын өсіру кезінде дақыл өнімділігіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі – тыңайтқыштар енгізу. Тыңайтқыштарды әр түрлі мөлшерде қолдану өсімдіктердің қоректік режимін оңтайлы етіп, өсімдік массасының жинақталуына оң әсер етіп, тамыр жемістерінің өнімділігін арттырды. Бұл ретте, тыңайтқыш мөлшерін арттыру- қызылша өнімділігін 7,14 - 53%-ға көтеріп, тамыр жемістердің қант жинақтауын 6,56 - 49,18% шегінде арттырды. Бірақ, тыңайтқыштарды қолдану қант қызылшасының қанттылығына айтарлықтай әсер етпеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Гатаулина, Г. Г. Растениеводство: учебник / Г. Г. Гатаулина, П. Д. Бугаев, В. Е. Долгодворов; ред. Г. Г. Гатаулина. - М. : ИНФРА-М, 2019. - 608 с.

2. Зайцева Н.В., Беседин Н.В. Динамика нарастания корнеплодов и влияние способов внесения минеральных удобрений на сахаристость гибридов сахарной свеклы.// Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. -2018, № 10. С. 27-32.

3. Сыздыкпаев Е.Т. Развитие сахарной отрасли в обеспечении продовольственной безопасности Республики Казахстан.

4. Рекомендации по проведению весенне-полевых работ на юго-востоке Казахстана в 2020 году / Агеенко А.В., Рсалиев Ш.С., Баймагамбетова К.К и др., 2020. – 24 с.

Айтмағанбетова Әсемгүл Серікбаевна
Бастауыш білім беру мамандығының 4-курс студенті
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қаласы

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЫҚПАЛЫ

Аннатация: Әлемдік білім беру жүйесі қарқынды цифрландыру үдерісін бастан кешіруде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы білім беру саласына жаңа мүмкіндіктермен қатар, жаңа талаптарды да алып келді. Бүгінгі таңда цифрлық білім беру ортасы оқушылардың білім сапасын арттырумен қатар, олардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Осыған байланысты мұғалімнің педагогикалық ықпалы ерекше маңызға ие болып отыр. Бұл мақалада цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың тұлғалық дамуын қалыптастырудағы мұғалімнің рөлі жан-жақты қарастырылады. Сонымен қатар оқушы тұлғасының дамуына әсер ететін негізгі факторлар, цифрлық білім беру ортасының ерекшеліктері, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі және заманауи педагогикалық технологиялардың тиімділігі талданады. Мақалада цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, олардың жауапкершілігін қалыптастыру, сыни ойлауын жетілдіру және әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету мәселелері кеңінен қарастырылған. Сондай-ақ мұғалімнің тұлғалық үлгісі мен тәрбиелік ықпалының маңыздылығы айқындалады.

Кілт сөздер: Цифрлық білім беру, педагогикалық ықпал, тұлғалық даму, мұғалім, цифрлық технология, оқушы тұлғасы, білім беру жүйесі, инновациялық оқыту, ақпараттық технологиялар, тәрбиелік ықпал.

Қоғамның даму қарқыны білім беру жүйесіне үлкен өзгерістер енгізуде. XXI ғасыр ақпараттық технологиялардың, цифрлық құралдардың және инновациялық платформалардың ғасыры ретінде сипатталады. Соңғы жылдары әлемнің көптеген елдерінде білім беру жүйесі цифрлық форматқа көшіп, оқыту үдерісінде жаңа әдістер мен технологиялар кеңінен қолданылуда. Бұл өзгерістер Қазақстандағы білім беру жүйесіне де тікелей әсер етті. Бүгінгі таңда мектептерде электронды оқулықтар, интерактивті тақталар, онлайн платформалар, қашықтықтан оқыту жүйелері мен түрлі цифрлық бағдарламалар кеңінен пайдаланылуда. Мұның барлығы оқушылардың білім алу мүмкіндігін арттырып қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына да ықпал етуде.

Оқушы тұлғасын қалыптастыру – педагогиканың ең маңызды мәселелерінің бірі. Тұлғалық даму дегеніміз – адамның рухани, интеллектуалдық, мәдени, адамгершілік және әлеуметтік қасиеттерінің қалыптасу үдерісі. Әрбір оқушының бойында белгілі бір қабілет, қызығушылық және мінез ерекшеліктері болады. Мұғалімнің негізгі міндеті – сол қасиеттерді

дамыту, оқушыны қоғамға бейімделген, білімді, мәдениетті және жауапкершілігі жоғары тұлға ретінде тәрбиелеу.

Цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің рөлі бұрынғыдан да күрделене түсті. Егер дәстүрлі оқыту жүйесінде мұғалім тек білім беруші ретінде қарастырылса, қазіргі заманда ол бағыттаушы, кеңесші, ұйымдастырушы және психологиялық қолдау көрсетуші тұлғаға айналды. Себебі қазіргі оқушылар ақпаратты тек мұғалімнен ғана емес, интернет желісі, әлеуметтік желілер және түрлі онлайн ресурстар арқылы да алады. Сондықтан мұғалім оқушылардың ақпаратты дұрыс пайдалануына, оны талдап, сараптауына көмектесуі қажет.

Сонымен қатар цифрлық ортада оқушылардың тәрбиесіне қатысты бірқатар мәселелер де туындайды. Ұялы телефон мен интернетке тәуелділік, әлеуметтік қарым-қатынастың әлсіреуі, жалған ақпараттардың таралуы, кибербуллинг секілді мәселелер қазіргі қоғам үшін өзекті болып отыр. Мұндай жағдайда мұғалімнің педагогикалық ықпалы ерекше маңызды. Мұғалім оқушылардың тек білімін жетілдіріп қана қоймай, олардың рухани құндылықтарын, мәдениетін, қарым-қатынас жасау қабілетін және адамгершілік қасиеттерін дамытуы қажет.

Цифрлық білім беру ортасының ерекшеліктері

Цифрлық білім беру – білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы оқытуды ұйымдастырудың заманауи формасы болып табылады. Қазіргі кезде цифрлық білім беру әлемдік білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды. Оның негізгі мақсаты – оқушыларға сапалы білім беру, оқу үдерісін жеңілдету және білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз ету.

Цифрлық білім беру ортасының басты ерекшелігі – ақпараттың қолжетімділігі. Бұрын оқушылар тек кітапханадағы кітаптармен немесе мұғалім берген материалдармен шектелсе, қазіргі уақытта интернет арқылы әлемдік білім қорына еркін қол жеткізе алады. Бұл оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастырады.

Сонымен қатар цифрлық білім беру оқушылардың уақытты тиімді пайдалануына мүмкіндік береді. Онлайн сабақтар, электронды тапсырмалар және виртуалды платформалар арқылы оқушылар кез келген жерде білім ала алады. Бұл әсіресе қашықтықтан оқыту кезінде өз тиімділігін көрсетті.

Алайда цифрлық білім берудің жағымды жақтарымен қатар, бірқатар қиындықтары да бар. Қазіргі оқушылардың көпшілігі әлеуметтік желілерге тәуелді болып барады. Интернеттегі қажетсіз ақпараттар олардың психологиясына теріс әсер етуі мүмкін. Кейбір оқушылар шынайы өмірдегі қарым-қатынастан гөрі виртуалды қарым-қатынасқа көбірек көңіл бөледі. Мұның салдарынан олардың коммуникативтік дағдылары төмендеп, эмоционалдық тұрақсыздық байқалады.

Сондықтан цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің рөлі ерекше маңызды болып табылады. Мұғалім оқушыларды тек ақпаратпен қамтамасыз етуші ғана емес, олардың тұлғалық дамуына ықпал ететін негізгі педагогикалық күш болуы тиіс.

Оқушылардың тұлғалық дамуы және оның маңызы

Тұлғалық даму – адамның ішкі жан дүниесінің, ойлау қабілетінің, мінез-құлқының және дүниетанымының қалыптасуы. Оқушы тұлғасының дамуы білім беру үдерісінің негізгі мақсаты болып саналады. Себебі қоғамға тек білімді ғана емес, рухани бай, мәдениетті, жауапкершілігі жоғары азаматтар қажет.

Қазіргі таңда оқушылардың тұлғалық дамуына әсер ететін факторлар өте көп. Отбасы, мектеп, әлеуметтік орта, интернет ресурстары және қоғамдағы өзгерістер оқушының қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Әсіресе цифрлық орта оқушылардың ойлау жүйесіне үлкен әсер етуде.

Бүгінгі оқушылар жаңа технологияларды тез меңгереді. Олар интернеттен ақпарат іздеуге, түрлі бағдарламаларды пайдалануға және әлеуметтік желілерде белсенді болуға бейім келеді. Бірақ осы мүмкіндіктермен қатар олардың бойында жауапкершілік, тәртіп және мәдениет секілді қасиеттерді қалыптастыру маңызды.

Тұлғалық дамудың маңызды көрсеткіштеріне мыналар жатады:

- өзіндік ойлау қабілеті;

- жауапкершілік;
- шығармашылық белсенділік;
- қарым-қатынас мәдениеті;
- сыни ойлау;
- өзін-өзі бағалау;
- адамгершілік қасиеттер.

Егер оқушыда осы қасиеттер қалыптасса, ол болашақта қоғамға бейімделген, бәсекеге қабілетті тұлға ретінде дамиды.

Мұғалімнің педагогикалық ықпалы

Мұғалім – оқушы тұлғасын қалыптастырудағы басты тұлға. Оның кәсіби біліктілігі, мінез-құлқы, сөйлеу мәдениеті және адамгершілік қасиеттері оқушыларға тікелей әсер етеді. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, тәрбиеші, бағыттаушы және үлгі көрсетуші тұлға болуы тиіс.

Педагогикалық ықпал – мұғалімнің оқушының санасына, мінез-құлқына және тұлғалық қасиеттеріне жүйелі түрде әсер етуі. Бұл ықпал сөз арқылы, іс-әрекет арқылы және қарым-қатынас арқылы жүзеге асады.

Қазіргі цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің педагогикалық ықпалы бірнеше бағытта көрінеді.

Біріншіден, мұғалім оқушылардың цифрлық мәдениетін қалыптастырады. Қазіргі жастар интернетті көп қолданғанымен, ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін толық түсіне бермейді. Мұғалім оқушыларға интернеттегі этика ережелерін, қауіпсіздік талаптарын және жалған ақпараттан сақтану жолдарын үйретуі қажет.

Екіншіден, мұғалім оқушылардың мотивациясын арттыруы тиіс. Кейбір оқушылар онлайн сабақтар кезінде белсенділік танытпайды, сабаққа қызығушылығы төмендейді. Осындай жағдайда мұғалім түрлі интерактивті әдістерді қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын оятуы керек.

Үшіншіден, мұғалім оқушылардың психологиялық жағдайына назар аударуы қажет. Қазіргі таңда көптеген балалар уақыттарының басым бөлігін телефон мен компьютер алдында өткізеді. Бұл олардың денсаулығына және психологиялық жағдайына әсер етеді. Сондықтан мұғалім оқушылармен ашық қарым-қатынас орнатып, оларды қолдап отыруы маңызды.

Заманауи педагогикалық технологиялардың тиімділігі

Цифрлық білім беру жағдайында заманауи педагогикалық технологияларды қолдану ерекше маңызға ие. Қазіргі мұғалім дәстүрлі оқыту әдістерімен ғана шектелмей, инновациялық технологияларды да тиімді пайдалана білуі қажет.

Мысалы, жобалық оқыту әдісі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар белгілі бір мәселені зерттеп, өз жобаларын дайындайды. Жоба қорғау барысында олар өз ойын еркін жеткізіп, жауапкершілікті сезінеді.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы да оқушылардың тұлғалық дамуына үлкен әсер етеді. Бұл технология арқылы оқушылар ақпаратты талдап, салыстырып, өз пікірін дәлелдеуге үйренеді.

Интерактивті әдістер де өте тиімді болып саналады. Онлайн тесттер, виртуалды зертханалар, бейнесабақтар және түрлі платформалар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Сонымен қатар топтық жұмыс әдістері оқушылардың қарым-қатынас жасау қабілетін дамытады. Олар бір-бірімен пікір алмасып, ортақ шешім қабылдауға үйренеді. Бұл болашақта олардың әлеуметтік бейімделуіне көмектеседі.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі

Цифрлық білім беру жағдайында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі ерекше маңызды. Мұғалім жаңа технологияларды меңгеріп, оларды тиімді қолдана білуі қажет. Себебі қазіргі заман оқушылары цифрлық ортада өмір сүріп жатыр.

Егер мұғалім цифрлық технологияларды дұрыс пайдалана алса, онда білім беру үдерісі әлдеқайда тиімді болады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, цифрлық білім беру жағдайында оқушылардың тұлғалық дамуын қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Қазіргі қоғамда ақпараттық технологиялар қарқынды дамып жатқандықтан, білім беру жүйесі де осы өзгерістерге бейімделуде. Мұндай жағдайда мұғалімнің педагогикалық ықпалы ерекше маңызға ие.

Мұғалім оқушылардың тек білім деңгейін арттырумен шектелмей, олардың рухани, мәдени және адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруы тиіс. Цифрлық ортада оқушылардың тәрбиесіне ерекше назар аудару қажет. Себебі интернет пен әлеуметтік желілер кей жағдайда оқушылардың мінез-құлқына теріс әсер етуі мүмкін.

Сондықтан мұғалім оқушыларға дұрыс бағыт беріп, олардың тұлғалық дамуына жағдай жасауы қажет. Заманауи педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлауын және жауапкершілігін дамытуға болады.

Болашақта цифрлық білім беру жүйесі одан әрі дамиды. Осыған байланысты мұғалімдер өздерінің кәсіби шеберлігін үнемі жетілдіріп, жаңа технологияларды меңгеруі қажет. Сонда ғана жан-жақты дамыған, білімді және бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруға мүмкіндік болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2022.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва, 2018.
5. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва, 2020.
6. Выготский Л.С. Психология развития личности. – Москва, 2018.
7. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2020.
8. Жүнісбек Ә. Қазіргі білім беру технологиялары. – Алматы, 2021.
9. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – Москва, 2019.
10. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Алматы, 2017.
11.https://ust.kz/word/cifrlyq_tehnologiyalar_jane_jasandy_intellekt__bilim_beryding_janga_dayiri-413587.html
12. https://egemen.kz/article/401229-tsifrlyq-pedagogika-zhasandy-intellekt-dauirindegi-ustaz-roli

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

The founder and owner of the magazine
is the Scientific and Methodological Center "KEMENGER", which belongs to the individual entrepreneur "BAYANDY".

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Dear readers and authors!
The materials published in the journal do not reflect the editorial board's point of view. The authors are responsible for the accuracy of facts and information in publications, as well as for stylistic errors.
Reprinting of materials published in the journal is allowed only with the consent of the editorial board.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Address:
100012, Karaganda,
N. Nazarbayev Ave., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Instagram: kemengerustaz.kz
Website: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Басуға 9.06.2026 ж. қол қойылды.

Подписано в печать 9.06.2026 г.

The press was signed on 9.06.2026.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Format 60*90 1/8
USL.patch.L. - 26. Seal...
Circulation-50 mkbz.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

Published in the Department of printing services of the scientific and methodological Center "KEMENGER" under the private enterprise "BAYANDY".

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.
You can contact us directly by scanning the QR code.

